T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI TERÖRİZM BAĞLAMINDA EL KAİDE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMET İKBAL KÖSEOĞLU

DANIŞMAN
PROF. DR. MUHAMMET LUTFULLAH KARAMAN

KASIM 2021

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Muhammet İkbal Köseoğlu

Danışmanlığını yaptığım işbu tezin tamamen öğrencinin çalışması olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığını taahhüt ederim.

Prof. Dr. Muhammet Lutfullah Karaman

İMZA SAYFASI

Muhammet İkbal Köseoğlu tarafından hazırlanan 'Uluslararası Terörizm Bağlamında El Kaide Örneği' başlıklı bu yüksek lisans tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	**İMZA**
Tez Danışmanı:	
Prof. Dr. Muhammet Lutfullah Karaman	.....
Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi	
Üyeler:	
Dr. Öğr. Üyesi Fatmanil Döner	.....
Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi	
Dr. Öğr. Üyesi Muhammet Tahir Kılavuz	.....
Kurumu: Marmara Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 08 / 11 / 2021

ÖNSÖZ

Terörizm, terör, uluslararası terörizm çerçevesinde gelişen akademik tartışmaların giderek artan bir öneme sahip olması, küreselleşmenin doğal bir sonucu olarak söz konusu kavramların uluslararası bir karakter kazanması ve uluslararası güvenlik olgusunun özellikle uluslararası örgütlerin öneminin artmasıyla birlikte kazandığı bağlam konunun örgütsel örneklikle incelenmesini gerekli kılmaktadır. Bu çalışmada, terörizm olgusu, uluslararası terörizm ve inanç temelli terörizmin yapılan çalışmalarla ortaya çıkan yeni yüzleri kavramsal olarak incelenmiş olup konu 'El Kaide örgütü' örneği üzerinden ele alınmıştır.

''El Kaide örgütünün uluslararası terörizmle ilişkisi nedir?'' sorusunun ana araştırma sorusu olarak ele alındığı bu çalışmada kavramsal açıdan terör, terörizm, uluslararası terörizm ve doğrudan bağlantılı kavramlara dair literatür ele alınmış, bu nedenle El Kaide örgütünün kuruluş süreci, amaçları, eylem motivasyonları ve eylemlerle ilgili yaklaşımlarına dair muhtelif yahut çatışan kaynaklardan aktarımlara yer verilmiştir.

Bu süreçte bana gerek ders dönemi gerekse tez döneminde engin anlayış göstererek desteklerini esirgemeyen ve çalışmamı tamamlamama yardımcı olan çok kıymetli tez danışmanım Prof. Dr. Muhammet Lutfullah Karaman'a şükranlarımı sunarım. Tez çalışmam esnasında hem fikirlerinden yararlandığım hem de teknik konulardaki yardımları için değerli arkadaşlarım Ahmet Murat Hazine ve Dr. Ali Osman Karaoğlu'na, bütün bu zaman zarfında vakit konusunda gösterdiği fedakarlıklarla bu tezi bitirmeme büyük katkıda bulunan kıymetli eşim ve çocuklarıma teşekkür ediyorum.

ÖZET

Uluslararası Terörizm Bağlamında El Kaide Örneği

Köseoğlu, Muhammet İkbal

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışmanı: Prof. Dr. Muhammet Lutfullah Karaman

Kasım, 2021. 102 Sayfa.

Bu çalışmada terörizmle bağlantılı kavramlar çerçevesinde oluşan geniş literatür taranarak El Kaide örgütü uluslararası terörizm perspektifinden ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde uluslararası terörizm olgusunun kavramsal çerçevesi çizilerek genel terör ve terörizm faaliyetleri ile ilişkisi izah edilerek, devlet terörizmi, devlet destekli terörizm, inanç temelli terörizm ve uluslararası terörizm kavramlarının benzer ve farklı yönleri ortaya konmuş ve böylece çalışmanın teorik arka planı izah edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde El Kaide örgütünün tarihsel kökeni, kuruluş süreci, amaçları ve eylemlerinden örnekler aktarılarak örgütün uluslararası terörizmle ilişkisi ve uluslararası terörizm parametreleri karşısındaki konumu tartışılmıştır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise inanç temelli uluslararası terörizm faaliyetleri ve El Kaide örgütünün benzeri yahut devamı örgütler karşılaştırmalı bir şekilde açıklanarak terörizm olgusunun küresel sistem ve devletler üzerinde bıraktığı etki ele alınmıştır. Netice olarak çalışma El Kaide örgütünün neden uluslararası terörizm bağlamında incelenmesi gerektiğine ilişkin pozitif bir inceleme sunmakta ve uluslararası terörizm literatürüne El Kaide örneği ile katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Uluslararası Terörizm, Devlet Terörizmi, İnanç Temelli Terörizm, El Kaide, Usame bin Ladin.

ABSTRACT

The Case of Al Qaeda in the Context of International Terrorism

Köseoğlu, Muhammet İkbal

Master Thesis, Department of International Relations

Supervisor: Prof. Dr. Muhammed Lutfullah Karaman

November, 2021. 102 Pages.

In this study, the extensive literature related to concepts about terrorism has been scanned, largely examined and, in this regard, the Al Qaeda organization has been discussed in the context of international terrorism. In the first chapter of the study, the conceptual framework of the phenomenon of international terrorism is elaborated and the place of international terrorism within the scope of general terrorism is explained. Furthermore, similar and different aspects of the concepts of state terrorism, state-sponsored terrorism, faith-based terrorism and international terrorism are compared, and thus the theoretical background of the study is conceptualised. In the second chapter of the study, the historical origin, establishment process, aims and actions of the Al Qaeda organization are explained. Moreover, the relationship of the organization with the concept of international terrorism and its nature in the light of international terrorism parameters are discussed. In the third chapter of the study, the relationship between faith-based international terrorism activities and organizations similar to or successors of Al Qaeda is explained comparatively, and, therefore, the effect of terrorism on the global system and states is discussed. As a result, the study presents an in-depth review of why Al Qaeda organization should be examined in the context of international terrorism and thus, aims to contribute to the international terrorism literature with the example of Al Qaeda.

Keywords: Terrorism, International Terrorism, State Terrorism, Faith-based Terrorism, Al Qaeda, Osama bin Laden.

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM i
İMZA SAYFASI ii
ÖNSÖZ iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
İÇİNDEKİLER vi
1. GİRİŞ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE 1
1.1. KÜRESEL TERÖRİZM OLGUSUNUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ 3
1.1.1 TERÖR, TERÖRİZM, TERÖRİST VE İLGİLİ KAVRAMLAR 3
1.1.2 TERÖRİZMİN AMACI 7
1.1.3 TERÖRİZMİN UNSURLARI 9
1.1.4 TERÖRİZMİN ÇEŞİTLERİ 10
1.1.4.1 DEVLET TERÖRÜ /DEVLET DESTEKLİ TERÖRİZM 11
1.1.4.2 DİNİ TERÖRİZM 14
1.1.4.2.1 MUSEVİLİK VE TERÖRİZM 24
1.1.4.2.2 İSEVİLİK VE TERÖRİZM 25
1.1.5 DEĞERLENDİRME 27
2. ULUSLARARASI TERÖRİZM ÖRNEĞİ: EL KAİDE 32
2.1 ÖRGÜT ÖZELLİKLERİ, KÖKENİ VE KURULUŞ SÜRECİ 32
2.2 USAME BİN LADİN 42
2.3 EL KAİDE'NİN AMACI 45
2.4 BİR ULUSLARARASI TERÖRİST SALDIRI ÖRNEĞİ OLARAK 11 EYLÜL 2001 EYLEMİ VE ETKİLERİ 46
3. İNANÇ TEMELLİ ULUSLARARASI TERÖRİZM FAALİYETLERİ 51
3.1 TERÖR VE DİNİN ETKİLEŞİMİ 51
3.2 EL KAİDE VE DEVAMI/BENZERİ İNANÇ TEMELLİ ÖRGÜTLER ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEVLETLER VE ULUSLARASI SİSTEMLE ETKİLEŞİMİ 64
4. SONUÇ 82
KAYNAKÇA 86

BÖLÜM I

GİRİŞ: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Terör, terörizm, uluslararası terörizm ve bu çerçevede gelişen akademik tartışmalar modern dönemde giderek artan bir öneme sahiptir. Bu bağlamda uluslararası güvenlik olgusunun özellikle uluslararası örgütlerin öneminin artmasıyla birlikte kazandığı bağlam ve küreselleşmenin doğal bir sonucu olarak terörizmin de daha uluslararası bir karakter kazanması konunun örgütsel örneklikle bağlamda incelenmesine zemin hazırlamaktadır. Bu çalışmada; terörizm olgusu, uluslararası terörizm, devlet destekli terörizm ve dini terörizmin yapılan çalışmalarla ortaya çıkan yeni yüzleri kavramsal olarak incelenmiş olup konu 'El Kaide örgütü' örneği üzerinden ele alınmıştır.

Nitel yöntemin kullanıldığı çalışmada, ulaşılabildiği ölçüde birinci kaynaklar (devletlerin terörizm yaklaşımıyla ilgili yasal metinler, konuya dair muhtelif devlet ve örgütlere ait açık kaynakta kendisine yer bulmuş bilgiler, El Kaide örgütünün doğrudan kendi kaynaklarında yer alan yahut birebir mülakatlarda alınmış cevaplar) kullanılmıştır. İkincil kaynaklar ise özellikle çalışmanın terör ve terörizm kavramına dair literatürün tarandığı birinci bölümünde sıklıkla yer almaktadır. El Kaide'nin örgütsel ideolojisi, eylemleri ve amaçlarıyla ilgili muhtelif bilgilerin yer aldığı ikinci bölümde ise mümkün olduğunca karşılaştırmalı bir anlatıma yer verilmiştir. Bu çerçevede Batılı araştırmacıların kuruluş dönemini takiben El Kaide ile ilgili yaptığı araştırmalara başvurulduğu gibi örgütün amaçlarıyla ilgili beyanları da çalışmada akademik tartışmanın kapsamlı şekilde sunulabilmesi amacıyla yer bulmuştur.

Çalışmada, ''El Kaide örgütünün uluslararası terörizmle ilişkisi nedir?'' sorusu ana araştırma sorusu olarak ele alınmış olup aradaki bağıntı hem literatür hem de örgütün kendi kaynakları açısından pozitif görülmüştür. Öte taraftan örgütün uluslararası terörizmle ilişkili konumu uluslararası kurumlarla birlikte devletlerin de tekit ettiği bir noktadadır. Ancak çalışmanın akademik karakterinden ötürü politik ayrım noktaları mümkün olduğunca tartışmanın dışarısında bırakılmıştır.

Çalışma kavramsal açıdan terör, terörizm, uluslararası terörizm, dini terörizm ve doğrudan bağlantılı kavramlara dair literatürle sınırlandırılmıştır. Bilimsel açıdan ise ilgili örnek özellikle inanç temelli uluslararası terörizm ile ilişkisi üzerinden ele

alınmış bu noktada belirgin bir konu sınırlandırılmasına da gidilmiştir. Öte taraftan çalışmanın uluslararası terörizmle ilgili boyutu da El Kaide örgütü, eylemleri, amaçları ve devamı/benzeri örgütlerle ilişkisi/etkileşimi ile sınırlıdır.

Çalışmanın bilimsel temelinde terörizmin unsurlarıyla El Kaide arasındaki pozitif ilişkiye dair bir tespit bulunmaktadır. El Kaide örgütü kurulduğu dönemden itibaren bir örgütün 'terörizm' faaliyeti icra ettiğini işaret eden alt unsurlarının tamamına sahip olmuştur. Örgüt, belirgin bir ideolojiye ve amaca, bu amaçlara ulaşılabilmesi için kullanılacak belirgin bir insan kaynağı ve organizasyona, bu iki unsurla birlikte şiddet içeren eylemlerin fiilen icrasına dönük bir görünüm arz etmektedir. Örgüt 1988'de kuruluşunun ardından 1992'de Yemen'de iki bombalı saldırı düzenlemiştir. Bu saldırıların El Kaide'nin o dönemde yaygın faaliyet gösterdiği ve Batılı araştırmacılar tarafından örgütün merkezi olarak gösterilen Afganistan'da değil Yemen'de düzenlenmesi ise örgütün uluslararası terörizm olgusuyla arasındaki pozitif ilişkisine dair temel emare olarak kabul edilmektedir.

Çalışmanın devamında yukarıda belirtilen temel dahilinde ortaya konulan görüşler literatür üzerinden temellendirilmiştir. Ayrıca örgütün kendi kaynaklarına atıfla uluslararası operasyonları düzenlemesine dair pek çok alt motivasyona çalışmada yer verilmiştir. Ancak Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesinin ardından El Kaide'nin 'uluslararası terörizm' kapsamında eylemsel bir karakter kazanmasının Soğuk Savaş'ın bitimiyle ABD'nin bölgede artan politik ve askeri gücüyle ilgili olduğu görülmüştür. Bu bağlamda örgütün temel retoriği ABD'nin bölgede artan etkisinin kırılması, Filistin sorununun çözümsüzlüğe itilmesiyle ilgili ABD'nin sorumlu tutulması, Müslüman ülkelerin tümüne karşı ABD nüfuzunun karşı konulamaz bir noktaya gelmesiyle birlikte hassaten Suudi Arabistan topraklarının ABD üslerine açılması gibi hususlara dair bir itirazı bünyesinde barındırmaktadır. Nitekim örgüt saldırılarının pek çoğunda hedefi belirtmese de saldırıyı hangi amaçla gerçekleştirdiğini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Örneğin Yemen'deki ilk iki bombalı saldırının doğrudan ABD askerlerinin kaldığı otellere gerçekleştirilmesi ve saldırılar neticesinde Amerikan askerlerinin otellerden ayrılması bahse konu saldırı pratiğinin hangi amaca dayandığına işaret etmektedir. Aynı şekilde ilerleyen bölümlerde ele alınacağı üzere 11 Eylül 2001 tarihli uluslararası terörist saldırıların ardından örgütün o dönemki lideri Usame bin Ladin, saldırıların gerekçesi olarak Filistin sorununu göstermektedir. Saldırı sonrası yaptığı açıklamada sorumluluğu

bizzat üstlenen Bin Ladin, Müslümanların kendi topraklarında ve özellikle Filistin'de huzur içinde yaşamadıklarını belirterek Müslümanlar huzur içerisinde yaşamadıkça Batılıların da huzur içerisinde yaşamasına izin vermeyeceğini açıkça deklare etmiştir. Bu durumun örgütün kuruluşunda yer alan temellerle uyum arz ettiği gibi aynı zamanda terörizme dair kavramsal hususların anlatıldığı birinci bölümde modern terörizmin unsurları arasında kendisine yer bulan İsrail - Filistin sorununun uluslararası terörizmin politik gerekçeleri arasında gösterilmesine sebep teşkil eden hususlarla belirgin bir uyumu söz konusudur.

Çalışmanın ikinci bölümünde bu nedenle örgütün kuruluş süreci, amaçları, eylem motivasyonları ve eylemlerle ilgili yaklaşımlarına dair muhtelif yahut çatışan kaynaklardan aktarımlara yer verilmiştir. Zira El Kaide örgütünün ideolojik formasyonuyla uluslararası terörizm olgusunun doğası arasındaki bağlantının hem teorik (örgüt ideolojisi) hem amaçlar (örgütün eylemsel motivasyonları) hem de doğrudan eylemlerin hedefleri üzerinden bilimsel temelde tartışılmasının Türk akademisine katkı sunacağı düşünülmüştür.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise terör ve din arasındaki ilişki ortaya koyularak dini terörizm bağlamında El Kaide örgütünün devamı niteliğindeki örgütlerin yanı sıra El Kaide örgütünün uluslararası terörizm bağlamında örnekliğini kendine model alan örgütlerden bahsedilerek, örgütün kendi varlığından çok fikriyatının ve eylem modelinin varlığının devam ediyor olmasını hedeflediği tespiti örneklendirilmeye çalışılmıştır.

1.1. KÜRESEL TERÖRİZM OLGUSUNUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.1 TERÖR, TERÖRİZM, TERÖRİST VE İLGİLİ KAVRAMLAR

Terör kelimesinin, bugünkü anlamında, ilk defa Fransa'da Fransız Devrimi'nden sonra kullanıldığında herkes hemfikirdir. Devrimden sonra 1793 Mart'ından 1794 Temmuz'una kadar süren dönem "terör rejimi" veya "terör dönemi" (reign of terror-regime de la terreur) olarak adlandırılmıştır.[1]

[1] Walter Laqueur, *Guerrilla: A Historical and Critical Study*, Londra: Weidenfeld and Nicolson, 1977, s. 6.

Sosyal Bilimler Ansiklopedisi'nin ''terörizm'' maddesini yazan J.B.S Hardman, terörizmi, ''önceden belirlenmiş hedefleri elde etmek için şiddet kullanan , şiddete başvuran bir grubun veya partinin kullandığı metot'' şeklinde tanımlamaktadır. Ayrıca bu şiddetin , şiddet kullanımıyla oluşan terörist saldırıların, böyle bir grubun amaçlarını elde etmesine engel olan, müdahale eden kişilere, kurumlara veya otorite temsilcilerine yöneltildiğini belirtmektedir.[2]

Dönmezer'e göre ; "Terörizm: Şiddetin, sosyal, ulusal, ırki, dinsel fesat çıkarıcı ve diğer maksatlarla ve sosyal sınıflar arasında çatışma, savaş tahrik etmek üzere planlı ve hukuk dışı olarak kullanılmasıdır."[3] Bozdemir'e göre ise "Terör, insanları yıldırmak, sindirmek yoluyla onlara belli düşünce ve davranışları benimsetmek için zor kullanma ya da tehdit eylemidir"[4]

Terörizm genellikle beyinsiz (mindless), akılsız (senseless), akıl dışı (irrational), kör (blind) şiddet olarak tasvir edilir. Ancak, çok az sayıdaki gerçek çılgını bir kenara bırakırsak, terörizmin nadiren akılsız ve kör bir şiddet olduğunu görürüz. Terörizmin bir teorisi vardır ve bu teori her zaman değilse bile zaman zaman işler. Bu teoriyi kavrayabilmek için ilk önce terörizmin bir nihai amacın aracı olduğu, kendi başına bir son olmadığı anlaşılmalıdır.[5]

Teröristler normal insanın ölçülerine göre bazen sebepsizce ve anlamsızca insan öldürüyormuş gibi görünebilirler. Ancak cinayetlerinin kendi açılarından önemli anlamları vardır. Ayrıca birçok kişiyi öldürmelerine rağmen teorik olarak teröristlerin amacı kitle katliamı değildir. Teröristler daha çok kitlenin kendilerini seyretmesini ve dinlemesini, böylece eylemlerinden etkilenmesini isterler.[6]

Terörizm kavramının hem güvenlik hem uluslararası ilişkiler hem de politik bilimler bağlamlarında her geçen gün daha çok tartışıldığı bir çağda, kavramın tanımı da

---

[2] S. McKee Rosen, "International Journal of Ethics", [Electronic Version], *Encyclopaedia of the Social Sciences,* 1932, Vol. 42, No. 3.
https://www.jstor.org/stable/2989592 [Erişim 28.10.2021], s. 342-343.

[3] Sulhi Dönmezer, "Her Yönüyle Tedhiş", *Son Havadis,* 10 Kasım 1977

[4] Mevlüt Bozdemir, "Terör (mü) ve Terörizm (mi) ?", *S.B.F. Basım Yayım Yüksek Okulu Yıllığı,* Cilt 6, (Ankara 1982), s. 526.

[5] Brian Jenkins, "International terrorism: A balance sheet", *Survival Global Politics and Strategy,* 1975, Vol. 17, s. 158-164.

[6] Jenkins, s. 161.

doğal olarak birden çok bağlama sahip olmaktadır. Nitekim '*terör*' kavramının bariz bir tanımı olmadığını konuya dair çalışmasının en başında ifade eden Laqueur şu soruyu sorar: (Terörizmle ilgili) genel bir tanım bulmak neden bu kadar zor? Çünkü ona göre terörizmin tek bir biçimi yoktur ancak genel anlamda bazı ortak özelliklerden bahsetmek mümkündür.[7] Ancak bütün bunların üzerine konuşurken, yazarken veya araştırırken bilinmesi gereken hususların belki de en başında '*terör*' kavramına dair yaklaşımların birtakım doğal önyargılarla şekillendiği gerçeği gelmektedir. Güncel bir ikilem üzerinden ifade etmek gerekirse ABD açısından terör terimiyle algılanan ve güvenlikleştirilenle Çin açısından terör teriminin karşılığı oldukça farklıdır. Esasen Laqueur da dahil olmak üzere pek çok araştırmacının kavramın tanımına dair '*muğlaklık*' tespitleri politik zeminde de belirli bir karşılığa sahiptir.

Chaliand ve Blin de antik çağlardan El Kaide ve IŞİD'e kadar terör olgusuna dair derledikleri eserde temelde benzeri bir yaklaşıma sahiptir. İki araştırmacı, terörün her şeyden önce bir araç ve eğer öyle düşünülmek istenirse bir '*teknik*' olduğunu ifade ederler. Ancak yaygın görüşün aksine bu tekniğin bir araç olarak kullanımı en az savaş kadar eskidir. Yöntemin adı belki milliyetçi hareketlerle konuldu ancak kavramın bağlamı tarih boyunca vardı ve doğal olarak bütün politik fenomenler gibi terör yahut terörizmin de temelinde bir '*ikilem*' olduğu söylenebilir.[8]

Peki önce '*muğlak*' oluşu tanımlayan bu perspektifin ardından terör, terörizm ve terörist kavramlarına dair sınırları belirgin bir tanımın ortaya konulması mümkün mü?

Kalay'a göre terörü bir olgu olarak kabul edilse dahi siyasal, sosyolojik, ekonomik, hukuki, felsefi ve uluslararası jeopolitik nitelemelerinden ötürü net bir tanımla çerçevelendiremeyiz.[9] Şu hâlde bağlamı belli ancak tanımı üzerine tartışmaların

---

[7] Walter Laqueur, *The new terrorism : fanaticism and the arms of mass destruction*, New York: Oxford University Press, 1999, s. 6.

[8] Gerard Chaliand ve Arnaud Blin, *The History of Terrorism: From Antiquity to ISIS*, Oakland California: University of California Press, 2016.

[9] Güler Kalay, "Terör ve Terörizm", https://politikadergisi.com/okur-makale/teror-ve-terorizm [Erişim 21.11.2021]

sürdüğü bir kavram olarak terörün politik karşılığına dair belirsizlik terörizm ve terörist ifadelerinin tartışmalı bir doğaya sahip olduğunu işaret etmektedir.

Nitekim Stapley de bu görüştedir. Ona göre terörizmin kendisi de terör gibi muğlak bir zeminde durmaktadır. Literatürde terörizm üzerine kabul görmüş genel geçer bir tanım yoktur. Kendisinin de çalışmasında Kushner'den atıfla değindiği üzere '*terörizm*' kavramıyla ilgili tanım sayısı, tanımlayanların sayısı kadar çoktur. Bu bağlamda terörizm kavramını da herkesi tatmin edecek biçimde tanımlamak ve tasnif etmek neredeyse imkansızdır.[10] Ancak terörizm kavramına dair modern dönemde belirleyici olan anahtar tanımlayıcının devlet dışı aktörler tarafından belirli amaçlar dahilinde ortaya konulan '*şiddet içeren eylemler*' olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda modern dünya olarak tavsif edebileceğimiz dönemde çalışmamızın konusu dahilinde Amerikan haber alma servisi CIA'in tanımı doğal bir önemi haizdir. CIA'e göre terörizm, politik bir motivasyon dahilinde önceden tasarlanmış bir eylemle silahlı olmayan yahut savaşçı sayılmayan hedeflere karşı tatbik edilen şiddet veya belirgin bir hedef kitleye yönelen gizli propaganda faaliyetleridir.[11]

Amerikan hükümetinin ülke içindeki bütün yasadışı faaliyetlerini izlemekten sorumlu durumdaki Federal Soruşturma Bürosu FBI ise terörizm kavramını ülke içi terörizm ve uluslararası terörizm şeklinde bir anlam ayrımına uğratarak tanımlamaktadır. İlgili terör faaliyetinin kaynağı üzerinden kavramı tanımlayan FBI'a göre ülke içi kaynaklı terörizm; politik, dini, sosyal, etnik temelli veya çevresel etmenler gibi hususlardan kaynaklanan ideolojik gayelerle bireyler ve / veya gruplar tarafından icra edilen şiddet içerikli suç eylemleridir. Uluslararası terörizm ise FBI tarafından yabancı terör organizasyonları veya milletlerin (devletler) etkisiyle

[10] Adam B. Lowther ve Beverly Lindsay, *Terrorism's unanswered questions*, Westport, Conn : Praeger Security International, 2009, s. 15.

[11] *DCI Counterterrorist Center Central Intelligence Agency*, Combating Terrorism: Interagency Framework and Agency Programs to Address the Overseas Threat, 2003, https://www.govinfo.gov/content/pkg/GAOREPORTS-GAO-03-165/html/GAOREPORTS-GAO-03-165.htm#:~:text=For%20example%2C%20the%20Department%20of,States%20as%20combating%20terrorism%20overseas [Erişim 12.04.2021], s. 3.

harekete geçmiş bireyler yahut gruplar tarafından icra edilen şiddet içerikli suç eylemleridir.[12]

Tanımlar bağlamında, son bir örnek olarak, Türkiye Cumhuriyeti devleti gözünde de terörün özgül tanımına yer vermek gerekirse; konuyla dolaysız ilgili özel kanun ile aşağıdaki surette tanımlandığı dikkati çekmektedir:

"Cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasa'da belirtilen Cumhuriyet'in niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin; ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyet'in varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığını bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir." [13]

1.1.2 TERÖRİZMİN AMACI

Terörizm kavramının bir diğer anahtar tanımlayıcısı ise özündeki amaç olgusu yahut faktörüdür. Khatchadourian'ın Webel'in çalışmasında da atıfta bulunduğu görüşleri temelde bu zeminde şekillenmiştir.[14] Buna göre terörizm, eylemlerinin belirli bir amaca ulaşabilmek için şiddet araçlarının kullanılması yönüyle diğer şiddet eylemlerinden ayrılmaktadır. Aslında bu yaklaşım tanımın özüne dair muğlaklığı azaltmaya yönelik bir çabayı da işaret etmektedir.

Khatchadourian'ın bir diğer önemli ayrımı ise terörizmin doğasına dair bir 'aile benzerliği' yaklaşımına sahip olmasıdır. Sınırlar belirsiz olsa da eylem türleri yağma amaçlı, intikam merkezli, politik veya ahlaki, ulusal veya uluslararası bir temele sahiptir. Doğrudan devletler tarafından organize edilebildiği gibi devletlerin

[12] *Federal Bureau of Investigation*, Terrorism Definitions, (t.y.) https://www.fbi.gov/investigate/terrorism?__cf_chl_jschl_tk__=pmd_78d5259dacd03379a7dd30439627aea5655f59a7-1626911760-0-gqNtZGzNAiKjcnBszQgi [Erişim12.04.2021]

[13] *Türkiye Cumhuriyeti Devleti*, Terörle Mücadele Kanunu, Madde 1– (Değişik birinci fıkra: 15/7/2003-4928/20 md.) https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf [Erişim 25.04.2021]

[14] Haig Khatchadourian, "Terrorism and Morality" *Journal of Applied Philosophy,* Vol. 5, No. 2 (1988), s. 131-134.

desteğiyle de gelişebilir. Burada bir önceki noktada olduğu üzere belirgin farklılıklar kullanılan araçlardan daha çok amaçlar üzerinden şekillenmektedir.[15] Hassaten asimetrik tehditlerin ön plana çıktığı dördüncü kuşak güvenlik çalışmaları paralelinde uluslararası terörizm tartışmaları benzeri bir bağlam dahilinde genişlemeyi sürdürmektedir. Uluslararası terörizm kavramının bu tartışmalar ışığında devlet dışı aktörlerden kaynaklanan tehditlere ve tehditlerin öznesi konumundaki örgütlerin hamisi olan devletlere olan bağıntısı da bu tartışmalar bağlamında incelenen konulardan birisidir. Özellikle ileride örneklendirilen uluslararasılaşan ve etnik temelli karakterden uzaklaşan şiddet eylemlerinin Soğuk Savaş sonrası gösterdiği artış ivmesi dikkatleri celp etmektedir. Bu bağlamda değişen ve asimetrik karakter kazanan tehditlere karşı devletlerin de savunma harcamalarında konvansiyonel çizginin dışında artışlar yaparak yeni dönemde '*güvende*' olmaya gayret ettikleri öne sürülebilir.[16] Esasen bu noktada yaşanan dönüşümlerin ve bazı devletlerin '*rogue state*' (haydut devlet) olarak uluslararası arenada mimlenmesi, bahse konu devletlerin terörizmi desteklemekle itham edilerek çeşitli araçlarla radikal değişikliklere zorlanmaları, 11 Eylül saldırılarını takiben ABD'nin ulusal güvenlik mimarisinde yaşanan ciddi değişiklikler, saldırıların yaşandığı dönemde ABD Başkanlığı görevini yürüten Bush'un '*önleyici vuruş*' doktrinini ortaya koyarak Soğuk Savaş döneminin '*özgür dünya*'sını taraf olmaya zorlaması gibi hususlar hem uluslararası terörizm teorisinin hem de bu teorinin uluslararası rejimi ittiği noktanın mütemmim cüzleri konumunda görülmektedir.[17] Zira Soğuk Savaş sonrası neredeyse bütün olguların, teknolojik yahut bilimsel gelişmelerin ve hatta sorunların dahi küreselleşmesiyle birlikte güvenlik tehditleri de salt devletlerarası nitelikte olmaktan çıkarak daha uluslararası bir hal almıştır. Bu minvalde terör tanımındaki uyuşmazlıkların doğurduğu farklılıklar, yeni şartların icbar ettiği yeni tür saldırı çeşitleri, siber uzay olarak tavsif edilen sanal dünyadaki bilgi merkezli mücadeleler

[15] Khatchadourian, s. 131-134.

[16] Dr. Kęstutis Paulauskas, "Caydırıcılık Hakkında", Nato Review, 5 Ağustos 2016, https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2016/08/05/caydiricilik-hakkinda/index.html [Erişim 23.04.2021].

[17] Kostas Ifantis, "Understanding International Politics After The 11 September Terrorist Attacks: A Note on The New Security Paradigm", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol. 7, No. 1, (Mart 2002), s. 6.

doğal olarak terörü, terörizmi ve hatta terörist kavramına dair yaklaşımları dönüştürmüştür. Bugün '*terör*' denildiği zaman sadece patlayıcı veya silahların kullanıldığı eylemlere dair bir imgelemenin gerçeklikle uyum arz etmemesi temelde bu dönüşümle ilgilidir.[18]

Terörizmin olgusunun yerel, ulusal, dini, etnik veya anarşik temelli gelişmesi ilgili örgütün amaçları ve kullandığı araçlarla ilgili olduğu kadar finansmanıyla da ilgilidir. Normal şartlar altında terör örgütlerinin finansmanı etkili olduğu bölgede '*vergi*' iddiasıyla topladığı gelirler, dış kaynaklı bağışlar, bazı durumlarda uyuşturucu ticareti ve benzeri suç faaliyetleri, sınır kaçakçılığı, düzensiz göçmenlerin muhtelif ülkelere kaçırılması, zengin şahıslardan zorla alınan paralar, örgütle sorun yaşamak istemeyen tüccarların bağışları yahut örgütün görüşlerini savunan kitlelerin gönüllü bağışlarından sağlanır.[19] Bu bağlamda terörizmin finansmanıyla mücadelenin de terörle mücadele araçlarından birisi haline gelmesi 11 Eylül sonrası dünyanın geçirdiği '*güvenlik evrimiyle*' ilgili olduğu kadar örgütlerin kaynak çeşitliliğindeki artışla da ilgilidir.[20]

1.1.3 TERÖRİZMİN UNSURLARI

Bütün bu yaklaşımlara karşın bazı araştırmacılara göre terör, terörizm ve terörist kavramlarını, saldırganlık bağlamındaki eylemlerden ayıran bazı temel unsurlar söz konusudur. Buna göre içerisinde ideoloji, örgüt ve eylem unsurunu içermeyen saldırıları terörizm parantezine almak mümkün değildir. İdeoloji, örgütü eyleme iten temel paradigması ve amaçlar örüntüsüdür. Örgüt ise bahse konu paradigma

---

[18] Ekrem Yaşar Akçay, "Terörün Uluslararasılaşması ve Güvenlik: 11 Eylül Örneği," (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2010), s. 4.

[19] *FATF*, Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations, (Şubat 2009),

https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/methodology.pdf [Erişim 27.09.2021], s. 60-61.

[20] Hasan Aykın, "Aklama ve Terörün Finansmanı ile Mücadelenin Küresel Boyutu", *T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı*, Ankara, 2010, s. 1. https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/Aklama-ve-Ter%C3%B6r%C3%BCn-Finansman%C4%B1-ile-M%C3%BCcadelenin-K%C3%BCresel-Boyutu.pdf [Erişim 24.04.2021]

temelinde örgütün amaçlarına ulaşması için bir araya getirerek araçsallaştığı güçlerin tamamıdır. Burada insan kaynağı, mali kaynak, dış destek ve daha pek çok aracın kullanımından söz etmek mümkündür. Bir eylemi terörizm kapsamına alabilmeyi sağlayan üçüncü unsur ise eylem unsurudur. Örgütün bahse konu paradigma ve örgütsel araçlarla belirli bir şiddet eylemine girişmesi gereklidir.[21] Birleşmiş Milletler de bu unsurları benzer bir şekilde şiddet, belirgin bir amaç ve ideolojik temelli terörist eylem olarak sıralamaktadır.[22]

1.1.4 TERÖRİZMİN ÇEŞİTLERİ

Yukarıda sunulan tanımlar, özetler ve verilerle birlikte modern terörizmin kendine has bazı tarihsel dönemlerde gelişim gösterdiğini yahut buna bağlı olarak terörizmin kendi içerisinde sınıflandırıldığını öne sürmek mümkündür. Modern terörizmin tarihi kökleri pek çok modern sosyal bilimler kavramı gibi Fransız Devrimi'ne dayanmaktadır. Buna göre terörizmin yaygın nedenleri, medeniyet arasındaki uyuşmazlıklar, kültürel çatışmalar, küreselleşme olgusu, din, İsrail - Filistin çatışması ve Rusya'nın Afganistan işgali gibi bazı hususlarla ilişkili görülmektedir. Terörizmin sosyolojik olmayan ve daha ziyade psikolojik sebeplere dayanan gerekçeleri de hüsran duygusu, yoksunluk, negatif kimlik, narsistik öfke ve ahlaki temelli ayrımcılık olarak gözlenmiştir.[23]

Bu noktada terörizm tarih boyunca görülen eylemler bağlamında 5 temel türe sahiptir.

- Devlet destekli terörizm: Kaynağında belli bir devletin bulunduğu terörizm türüdür.

---

[21] Serdar Öztürk ve Kamil Çelik, "Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt. 1, Sayı. 2, (Haziran 2009), s. 88-89. https://dergipark.org.tr/tr/pub/uaifd/issue/21588/231813 [Erişim 01.07.2021]

[22] *United Nations Office on Drugs and Crime*, Defining key elements of terrorism and violent extremism handout, (t.y), https://www.unodc.org/documents/e4j/Secondary/Terrorism_Violent_Extremism_Defining_key_elements_of_terrorism_and_violent_extremism_.pdf [Erişim 05.07.2021]

[23] Definition, History, and Types of Terrorism, History of Terrorism, https://ekuonline.eku.edu/homeland-security/definition-history-and-types-terrorism [Erişim 04.07.2021]

- Muhalif terörizm: Bir devlete muhalif olan belirli bir örgüt yahut örgütlerce yürütülen terörizm türüdür.

- Politik terörizm: Belirgin bir politik amaç dahilinde (sağ, sol, etnik yahut devrimci) gelişen terörizm türüdür.

- Dini terörizm: Belirgin bir dini motivasyona sahip olan terör gruplarınca icra edilen terörizm türüdür.

- Suçlu terörizmi: Belirli bir suçun işlenmesi ve cezai avantaj kazanılması için kullanılan terörizm türüdür.[24]

1.1.4.1 DEVLET TERÖRÜ / DEVLET DESTEKLİ TERÖRİZM

Terör, terörizm ve terörist kavramlarıyla ilgili egemen ulus devletlerin bariz bir tanımı olduğu gibi özellikle Soğuk Savaş sürecinde örtülü şiddet eylemleri başta olmak üzere Soğuk Savaş sonrası da devletler tarafından organize edilen muhtelif terör eylemlerinden bahsetmek mümkündür. Nitekim istihbarat örgütlerinin hasımlarına karşı giriştikleri örtülü faaliyetler (*covert action*) veya gizli operasyonlar (*clandestine actions*) muhataplarınca doğal olarak 'terörizm' bağlamında değerlendirilmektedir. Bu çerçevede Soğuk Savaş sürecinin hemen başlarında ABD ve İngiltere tarafından Arnavutluk ile Gürcistan'a karşı girişilen gerilla hücreleri yerleştirme operasyonları, asli muhatap konumundaki Sovyetler tarafından 'terör eylemi' olarak ele alınmıştır.[25] Modern dönemde ise ABD'nin içerisinde 11 Eylül 2001 saldırılarıyla ilgili bazı gizli bilgilerin kamuoyuna açıklanması yönündeki baskılar eyleme dair '*devlet destekli terörizm*' şüphelerine dayanmaktadır. Connecticut eyaleti Senatörü Demokrat Richard Blumenthal, New York Senatörü Demokrat Kirsten Gillibrand ve New Jersey Senatörü Demokrat Bob Menendez, Adalet Bakanlığı ve FBI'ya yazdıkları mektupta, "*devletin gizli bilgileri sınırlamasının*" 11 Eylül davası ile ilişkili bilgiler için kaldırılmasını istemiş olup bu noktada temel dayanakları eylemcilerin Suudi Arabistan devletiyle bağlantılı oldukları yönündeki iddialar olarak görülmektedir. Buna karşın FBI ve Adalet

[24] a.g.w.

[25] William Hale, "Espionage, Double-Dealing and Mystery: Kim Philby in Turkey, 1945-48", *Journal of Anglo-Turkish Relations*, Vol. 1, No. 1, (January 2020), s. 5.

Bakanlığı ise saldırıların üzerinden geçen 20 seneye karşın eyleme dair bilgilerin üzerindeki gizliliği kaldırmayı reddetmektedir.[26] Bu bağlamda Koncagül'ün Claridge'ten aktardığına göre devlet terörizmi, sahip olduğu bazı niteliklerle terörizmden ayrılmaktadır. Buna göre devlet terörizmi sistematik bir vasfa sahiptir, şiddet yahut şiddet tehditleri içerir, siyasidir ya bizzat devlet temsilcileri ya da ilgili devletin kaynaklarına bağlı gruplarca uygulanır, korku iklimi oluşturmak amacıyla icra edilir, eylemin doğrudan mağdurlarından daha geniş bir gruba mesaj iletmek maksadıyla ortaya konulur. Öte yandan eylemin mağdur kitlesi silah ve örgütlenme yapısına dair değildir.[27] Bu noktada Chomsky ise devlet terörizmi ve dolayısıyla uluslararası terörizm ile terörizm kavramları arasındaki sınırın muğlaklığını ısrarla vurgulamaktadır. Ona göre uluslararası terörizmle uluslararası saldırganlık arasındaki sınır da kavramların muğlaklığından ötürü belirsizdir.[28]

Bu ayrım da aslında terörizmin temel tanımı gibi doğal bir tartışma alanıdır. Devlet terörü denilince bugün anlaşılan şekliyle geçmişte Kaddafi'nin Libya'sı veya 1979 sonrası İran rejimi gibi devletlerce terörist gruplara sağlanan destektir. Oysa ilgili devletler bu eylemleri örtülü operasyon olarak ele almakta ve kendi nazarlarında çıkarlarını maksimize edecek araçları kullanmaktadırlar. Yine Chailand'a göre bir terörizmin türünün devlet terörizmi olarak tanımlanabilmesi ilgili devletin askeri doktrininde kendisini göstermesiyle ilgilidir. Buna göre 1930'lu yıllar boyunca Batı'da gerçekleştirilen 'stratejik sabotajlar' yahut hükümetlerin teslim olmaya zorlanması için ağır zararlar doğuran bombalamalar yapılması doktrine edilmesinden ötürü devlet destekli terörizm kapsamına alınmıştır. Nitekim bu eylemler karşılığını doğrudan devletlerden almıştır. Dresden bombalamaları yahut Japonya'ya karşı girişilen nükleer kıyım temelde bu süreçte sivil şehirlere yönelen şiddet sarmalının

---

[26] Kasım İleri, "ABD'de, Suudi Arabistan'ın 11 Eylül Saldırılarına Dahline Dair Bilgilerin Gizliliğinin Kaldırılması İstendi", *Anadolu Ajansı*, 2 Temmuz 2021, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-suudi-arabistanin-11-eylul-saldirilarina-dahline-dair-bilgilerin-gizliliginin-kaldirilmasi-istendi/2292952 [Erişim 03.07.2021]

[27] İzzet Koncagül, "Terörizmin Unutulan Yüzü: Devlet Terörizmi", *Savunma Bilimleri Dergisi*, Sayı. 39, (Mayıs 2021), s. 329. https://kho.msu.edu.tr/akademik/enstitu/Alp_SAVBEN_dergi/say%C4%B139/Makale11.pdf [Erişim 03.07.2021]

[28] Noam Chomsky, *The Culture of Terrorism*, Boston MA: South End Press, 1988, s. 3.

son halkası konumundadır. [29] Esasen bu durum, Webel'in yaklaşımını doğrulamaktadır. Webel'e göre tarih; hükümetlerin doktrine ettiği devlet terörizminin genellikle başarısız olduğunu göstermektedir. Siyasi amaçlara ulaşabilmek terörizmin kullanımı genellikle bu amaçlara ulaşılmamasıyla birlikte daha çok sivil can kaybına ve faaliyetin arkasındaki devletin intikam amaçlı saldırılara maruz kalmasına yol açmaktadır.[30]

Modern dönemde ise devlet terörizminin genellikle üçüncü dünya ülkeleri olarak tavsif edilen ve politik düzen noktasında noksanları bulunan bölgelerde yoğun şekilde kullanıldığını söylemek tümden yanlış olmayacaktır. Batılı araştırmacıların bu noktada sıklıkla örnek verdiği üzere Sudan'da 1989 darbesiyle iktidara gelerek uzun süren iç savaşın ardından ülkeyi yönetmeye başlayan iktidar, dünyanın dört bir yanından gelen terörist unsurlara eğitim imkanları sağlamıştır. Bu noktada Arap ve Müslümanlar içerisindeki şiddet eğilimli grupların Sudan'a gitmesi, Sudan'ın devlet terörizmini uluslararası amaçlarına ulaşmak için bir araç olarak kullanması, hatta El Kaide lideri Usame bin Ladin'in dahi bu ülkeye ciddi yatırımlar yapması araştırmacılarının dikkatini celp eden hususlar arasındadır.[31]

Bu bağlamda Sudan örneği Batılı araştırmacılar tarafından devlet terörizmi olarak yorumlanmakla birlikte El Kaide örneğiyle geliştirdiği ilişkiden ötürü aynı zamanda inanç temelli terörizmle devlet terörizminin kesişim noktasında konumlandırılmaktadır.[32] Burada ise temel ayrım noktası Sudan'ın ilgili faaliyetlerinin kendi sınır hatlarıyla veya kendi vatandaşlarına yönelik eylemlerle ilgisi olmamasıdır. Zira bir devletin kendi vatandaşlarını hedef alan ve kendi sınır hattındaki olaylara müdahalesinin devlet terörizmi olarak görülmemesi yaygın bir anlayıştır.[33]

---

[29] Chailand, s. 7.

[30] Charles Webel, *Terror, Terrorism, and the Human Condition*, Londra: Palgrave Macmillan, 2005, s. 58.

[31] Laqueur, s. 144.

[32] Laqueur, s. 180.

[33] Lowther ve Lindsay, s. 85.

Öte yandan ifade etmek gerekir ki bir terörizm faaliyetinin, bir terör yapılanmasının yahut bir terör eyleminin pek çok terör türüyle aynı anda ilintili olması mümkündür. Yakın geçmişte gözlemlenen pek çok örnek de bunu işaret etmektedir. PYD / YPG yapılanması Türkiye sınırlarında faaliyet gösteren ve Türkiye tarafından terör örgütü olarak sınıflandırılan bir yapı olmasına karşın ABD tarafından açık bir şekilde desteklenmektedir. Bu noktada ortaya çıkan tartışma sorusu öncekilerden nispeten daha anlaşılırdır. Temelde etnik ayrılıkçı bir örgüt olmasına karşın sol ideolojiyi araçsallaştıran bir örgüt olarak PYD / YPG'nin muhtelif devletlerden gördüğü destekten ötürü ilgili yapılanmanın devlet terörizmi kapsamında değerlendirilmesi mümkün müdür? Zira PYD / YPG örneğinde de görüldüğü üzere bir devlet tarafından terör örgütü olarak görülen ve teorik açıdan uluslararası terörizm unsurlarının tümünü yahut bir kısmını bünyesinde barındıran herhangi bir örgüt bir başka devlet tarafından çıkarları doğrultusunda istihdam edilebilmekte hatta bahse konu örgüt bu zeminde oldukça oportünist bir yaklaşım sergileyebilmektedir.[34] Esasen bu durum ve yukarıda El Kaide örgütünün kimi eylemlerinde Suudi Arabistan devletiyle bağlantılı olduğuna dair iddiaların ısrarla tekrar edilmesi gibi hususlar, uluslararası terörizm parantezine dahil, birden çok ülkede faaliyet gösteren yahut birden çok ülkede eylemsel kapasitesi bulunan örgütlerin ilgili parantez içerisinde bulunmasının sebeplerini tartışmalı hale getirmektedir.

1.1.4.2 DİNİ TERÖRİZM

Son iki yüzyıl boyunca birçok grup dini argümanları kullanarak terörizm kapsamında değerlendirilen yasadışı aktivite ve şiddet faaliyetlerini gerekçelendirmeye, makul kılmaya ve savunmaya çalışmıştır. Bu fenomenin literatürdeki karşılığı "kutsal terör" olarak belirlenmiş, 19. Yüzyıla kadar da "terörizmin tek kabul edilebilir gerekçelendirmesi dini referanslardır"[35] [36] ön kabulü benimsenmiştir. Bu fenomen bahsedilen tarihlerden itibaren tüm ana akım inanç ve dinde gözlemlenmiş, dünyanın her bir tarafında da görülmüştür.

[34] Can Acun ve Bünyamin Keskin, *The PKK's Branch in Northern Syria PYD-YPG,* İstanbul: SETA Yayınları, 2018, s. 55.

[35] David C. Rapoport, "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions", *The American Political Science Review*, Vol. 78, No. 3, (Aralık 1983), s. 658-677.

[36] David C. Rapoport, *Inside Terrorist Organizations,* London: Frank Cass, 2001.

Dünya kamuoyunda yerleşmiş algıya göre terörizm "Radikal Müslümanlar" veya "gözü dönmüş anarşistler" tarafından gerçekleştirilmiş şiddet içerikli faaliyetler olarak tanımlanır ancak Hristiyan ve Yahudi inancı mensuplarının da dini referans alarak bu tür faaliyetlere giriştikleri bilinmekte, hatta bu grupların sadece şiddeti değil, giriştikleri savaş, terörizm ve hak ihlallerini dahi bu yolla gerekçelendirdikleri görülmüştür.[37]

Terörizm ve din uzun bir geçmişe sahip iki olgudur. İngiliz dilinde terörizm ve şiddeti açıklarken kullanılan kelimelerin çoğunun dini etimolojiye sahip olduğu bilinmektedir.[38] [39] Örneğin Türkçede yobaz anlamına gelen "zealot" kelimesi 66-73 yılları arasında var olduğu bilinen ve Roma – Yahudi savaşında da yer almış olan bir Yahudi tarikatının adıdır. Türkçede suikastçı anlamına gelen "assassin" kelimesi ise 1090-1272 yılları arasında faaliyet gösteren Haşhaşilere dayanmaktadır. Haydut/Şaki anlamına gelen "thug" kelimesi ise 7. Yüzyılda Hindistan'da var olduğu bilinen dini bir gruba verilmiş isimlerden birisidir.[40] 20. Yüzyılın ilk yarısında ise din temelli terörizm etnik ve milli ayrılıkçı ya da ideolojik temelli terörizmin gölgesinde kalmıştır.

Son 30 yılda ise dini temelli terörizm tekrar gün yüzüne çıkmış, günümüzde bilinen terör örgütlerinin yarısından fazlası da ana motif olarak dini kullanma yoluna gitmiştir.[41] 1968 yılına gelindiğinde – uluslararası ve modern terörizmin başlangıç yılı olarak kabul edilir – aktif olarak faaliyet gösteren dini terörist akımlar henüz ortada yoktu. 1980 yılına gelindiğinde dünya uluslararası düzeyde hareket kabiliyeti kazanmış 2 dini temelli terör örgütüyle tanıştı ancak bu gruplar o gün için dünyada faaliyet gösteren 64 terörist örgütten sadece ikisi olarak karşımıza çıkmaktaydı. Sonrasında günden güne artan dini temelli terörist organizasyonlar 1992 yılına

[37] John L. Esposito, *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World,* Oxford: Oxford University Press, 1995. ; Bruce Hoffman, ""Holy terror": The implications of terrorism motivated by a religious imperative", Studies in Conflict & Terrorism, Vol. 18, No. 4, (1995), s. 271-284. ; Magnus Ranstorp, "Terrorism in the Name of Religion", Journal of International Affairs, Vol. 50, No. 1, Religion: Politics, Power and Symbolism (1996), s. 41-62.

[38] Hoffman, a.g.e.

[39] Ranstorp, a.g.e.

[40] Hoffman, a.g.e.

[41] Bruce Hoffman, "The Confluence of International and Domestic Trends in Terrorism", *Terrorism and Political Violence,* Vol. 9, No. 2, (1997), s. 1-15.

gelindiğinde 48 uluslararası terörist örgütten 11'i, 1996 yılına gelindiğinde ise 58 örgütten 25'i olarak bir sayısal patlama yaşadılar.

Bu hususta din ve terörizmin ulusal ve uluslararası boyutta gerçekleştirilecek faaliyetler için başka bir motivasyona ihtiyaç duyulmadan birbirlerine yeterli argüman ve insan gücünü sağlamalarının etkili olduğu söylenebilir. Din olgusunun işin içine girmesiyle şahıslar bazında herhangi bir ahlaki veya kişisel sorumluluk faktörünün kalmaması ve terörizmin ahlaki-etik faktörlerinin dinin oluşturduğu kendinden emin olma durumu karşısında erimesi söz konusu etkide önemli rol oynamaktadır. Hoffman konuyla ilgili olarak "dinin kutsal metinler veya ilah adında konuştuğu iddiasında bulunan dini otoriteler sayesinde bazı terörist gruplar için meşrulaştırıcı bir güç olarak kullanıldığını" belirtmektedir.[42]

Değerler sistemi ve meşrulaştırıcılığın kolaylaşması sebebiyle seküler terör faaliyetlerine nazaran daha ölümcül sonuçlar doğuran dini temelli terör faaliyetleri muhataplarını sadece hedef seçiminde değil aynı zamanda ölümcüllük ve hedef gözetmeksizin gerçekleştirilmesi bakımından da daha önce benzeri görülmemiş bir tehditle karşı karşıya bırakmıştır.[43] Bu tür bir terörist faaliyet karşısında temel insan hakları ciddi şekilde ihlal edilmekle kalmamakta, gerçekleştirilen insan hakları ihlallerinin tartışma konusu olması bile engellenmektedir.[44] Zira motif olarak dini benimseyen her terörist için gerçekleştirdiği faaliyet ilahi bir görevdir ve kutsallık atfettiği kitap tarafından da meşrulaştırılmıştır. Zaten bu sebeple teröristlerin saldırılarını gerçekleştirmelerinden önce çoğu dini lider veya sorumlular teröristleri "kutsama" ayinleri yapmaktadır veya gerçekleştirilecek faaliyete üst makam olarak direkt onay vermektedirler.[45] Gerçekleştirilecek terörizm fiili için dini bir doktrine dayanarak hareket etmek ve/veya dini liderlerden onay almak buradaki ana hususlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu izin/onay alındığı/sağlandığı takdirde her türden şiddet kabul edilebilir ve meşru olarak hayata geçirilebilmektedir.[46] Bu da dini liderlerin terör faaliyetlerinin engellenmesi,

[42] Hoffman, a.g.e.

[43] Ranstorp, s. 43.

[44] Johan D. van der Vyver ve John Vitte, *Religious Human Rights in Global Perspective: Legal Perspectives,* The Hague : Martinus Nijhoff, 1996.

[45] Hoffman, a.g.e.

[46] Jonathan R. White, "Political Eschatology A Theology of Antigovernment Extremism", *The American Behavioral Scientist,* Vol. 44, No. 46, (Şubat 2001), s. 937-956.

onaylanması veya hayata geçirilmesine etki edebilecekleri iddiasını gündeme getirmektedir. Ancak her alanda olduğu gibi burada da farklı gruplar, inançlar ve etnik kimlikler devreye girmekte, parametrelerdeki en küçük değişiklik bile bütün denklemi değiştirme gücüne sahip olduğundan kesin bir sonuca ulaşmak mümkün görülmemektedir.

Bu hususta dini referans aldığı belirtilen terör gruplarının temeline inilmesi ve grupların ana hareket noktalarının tespiti önemli bir bakış açısı sağlayacaktır. Yapılan çalışmalar sonucunda yedi ana kategoride toplanabilen terörist tipolojisini ayrı ayrı inceleyecek olursak:[47]

Tip 1: Orta sınıf ideologları

Bu gruba dahil olan teröristlerin çoğunluğu erkeklerdir ancak gözle görülür seviyede bir kadın terörist varlığından da söz edilebilir. Tip 1 teröristleri dünyayı değiştirmek için ortaya çıkan orta sınıf ideologları olarak tanımlanabilirler. Bir çeşit megalomani içindedirler ve akıllarındaki ideolojinin gerçekten dünyayı değiştirebileceğine inançları yüksektir. Baader-Meinhof veya Weathermen örnekleri bu tipolojiye uygundur. Protestolar ve eylemler etki oluşturmadığında terörizme başvurulur ve kamuoyunun eylemcilerin görüşlerini fark etmesi sağlanır.

Bu tür saldırılarda karşıt görüşün veya kendi görüşlerinin farkında olmayan grupların acı çekmesi, kamuoyunun oluşturulması ve başarıya giden yolun açılması için bir araç olarak kullanılırken, fiillerin zalimleşmesiyle doğru orantılı olarak gençlerin bu ideologların eline düşme ihtimalleri de artmaktadır.[48] El-Kaide de bu hususta adı anılabilecek örgütler listesindedir, zira Usame bin Ladin yayınlanan konuşmalarında sadece korkutmak ve dikkatlerini celp etmek istediği Batı'ya değil aynı zamanda dünya genelindeki Müslümanlara hitap etmekte, küresel cihat ideolojisini bu sayede yaymaya çalışırken orta sınıf ideologlarını da safına çekmeye çalışmaktaydı.[49]

Megalomani ve kendini belirli bir motivasyonla avutma bu tür teröristler için her ne kadar ana faktörler olarak karşımıza çıksa da başka bir önemli özellik de tip 1

[47] Harry C Triandis, *Fooling ourselves : Self-deception in politics, religion, and terrorism,* Westport, Conn.: Praeger, 2009.

[48] Gilles Kepel, *The War for Muslim Minds: Islam and the West,* Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 2004.

[49] Bernard Lewis, *What Went Wrong?: The Clash Between Islam and Modernity in the Middle East,* New York: Harper Perennial, 2003.

teröristlerin yetiştiği, geldiği çevreyi bize göstermesi açısından önemlidir. Bu özellik toplumdan ayrışmış, yabancılaşmış bir hayat tarzıdır.[50] Abrahms'a göre aşırılıkçı olarak sayılan terörist organizasyonlara eklemlenen teröristlerin %80'i içinde yaşadıkları toplumdan dışlanmış ve toplumun sınırlarında yaşayan kişilerdir. Terörizmin bu türünün insanlara sağlamış olduğu dış dünyaya kendi dünyalarını tanıtma fırsatı da tam olarak tip 1 teröristlerin işine yaramakta, orta veya üst sınıfta olmaları sayesinde teknolojik gelişmeler ve yenilikleri de kullanarak amaçlarına ulaşmanın yollarını aramaktadırlar.

Tip 1 teröristlerin tamamının aile bağları sorunludur, özellikle ebeveynleriyle sorun yaşamaktadırlar veya bütün ilişkileri sıfırlanmıştır. 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren kişilerin aileleriyle yapılan röportajlarda ailelerin çocuklarının yaşamış olduğu değişim ve farklılaşmalardan haberdar olmamaları hatta çocuklarının muhtemelen yanlışlıkla suçlandığına inanmaları buna örnek olarak verilebilir.[51] Tip 1'e uygun kişilerin genel olarak Arap ülkelerinden geldiği, bu ülkelerin dışında kalanların ise Batı'da yaşarken ırkçılık, yalnızlık, önyargı ve ayrımcılığa maruz kalmış kişilerden oluştuğu söylenebilir.[52] Bu tipe uyan kişiler içinde bulundukları topluma uyum sağlayamaz, istedikleri işlere giriş yapamaz ve genel olarak da seküler yaşamdan dini yaşama kaymaya başladıkları sırada bu tür ideologlara dönüşürler. Otantik dini yaşam kendisini profesyonel hayata bırakır, kısa sürede edindikleri ve kendilerini dönüştürdüğüne inandıkları ideolojileri kişisel endişe olmaktan çıkarıp toplumsal bir diyete dönüştürme eğilimine girerler. Zira insanların bazen şiddeti kendi dinleri, ideolojileri, dilleri, kültürleri veya grupsal varlıklarını korumak adına bir araç haline getirmekten asla çekinmemeleri de dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan birisidir.[53] Hatta bu durum gerçekten büyük kitleleri harekete geçirebilecek kadar büyüyebilir. Örnek olarak Hindu inanışlarında anlatılan kıssaların hayata geçirilmesi için kurulan grupları, Budizm'de mevcut olan Dipavamsa ve Mahavasma öğretilerinin liderlerinin inanç uğruna verdiği savaşları

[50] Max Abrahms, "What Terrorists Really Want: Terrorist Motives and Counterterrorism Strategy", *International Security* Vol. 32, No. 4 (Cambridge: The MIT Press, 2008), s. 78-105.

[51] Olivier Roy, *Globalized Islam : the search for a new ummah*, New York : Columbia University Press, 2004.

[52] Marc Sageman, *Understanding Terror Networks*, Pennsylvania: Penn Press, 2004.

[53] Jessica Stern, *Terror in the Name of God: Why Religious Militants Kill*, New York: HarperCollins, 2009.

anlatmasından etkilenen toplulukları, Hristiyanların kutsallık atfettikleri kitaplarda bulunan savaş kıssalarını örnek alarak düzenledikleri Haçlı Seferlerine katılan orduları verilebilir.

Tip 2: Alt sınıf

Bu gruba dahil olan kişiler genellikle tip 1'e nazaran daha büyük topluluklara erişim sağlayabilir, ancak erişim sağladıkları gruplar alt sınıftan oluştukları için çaba, amaca yönelik adımlar ve sonuç bakımından en azından terör penceresinden bakıldığında başarılı olma ihtimalleri daha düşüktür.

Bulundukları bölge veya ülkedeki sosyal düzene karşı cephe alan, almak isteyen kişileri bünyesinde toplayan gruplar bu süreçte ideoloji, din, etnik köken gibi faktörleri de kullanma eğiliminde olurlar. Genellikle gruplar arasında geçişkenlik gözlemlenebilir, radikal, devrimci gruplarla dirsek temasları bulunabilir. Günlük 1 ABD doları kazanarak yaşayan insanların, yatlarında rahat içinde yaşayanlara karşı cephe alması oldukça kolaydır ve bunu bir ideolojiye bağlı hale getirerek sürekliliği sağlanmış şekilde yayılması şiddet, terörizm ve kaosu beraberinde getirmeye oldukça elverişlidir.

Bu tipe ait kişilerin sadece örgütler tarafından değil devlet ve uluslararası aktörler tarafından kullanıldığına da şahit olunmaktadır. Saddam Hüseyin'in ulusal ve uluslararası politikalarını uygulamak amacıyla oluşturduğu silahlı gruplardan vefat edenlerin ailelerine 10 ila 25 bin ABD doları arasında değişen kan parası vermesi gibi örnekler toplumda yoksulluk, acizlik, işe yaramazlık ve umutsuzluk arasında hayata tutunma mücadelesi veren kişiler için büyük bir çıkış kapısı olarak görülmekte, aileler çocuklarını bu tür oluşumlara gönüllü olarak gönderirken bir yandan da gelecek kaygılarını biraz azaltarak değişimde pay sahibi olurken aylık kazanç sağlama düşüncesine kolayca geçiş yapabilmektedirler.

Tip 2'ye mensup kişilerin kolay harekete geçirilebilmeleri ve kontrol edilebilmeleri sebebiyle mensubu bulundukları grupların liderleri veya yöneticileri kolay eleman devşirme kapasitesi bulunan bu topluluğun sürekliliğini sağlamak adına yoksulluk ve umutsuzluğun görece azalsa da sürekli olmasını sağlama eğilimindedirler. Burada da

din ve ideoloji devreye sokulur ve toplum kendi kendini dönüştürmek ve zenginleştirmek yerine diğerlerini de fakirleştirmek adına adımlar atmaya başlar.[54]

Tip 3: Basit Düşünenler

Bu tipe dahil olan teröristler sosyal yaşam ve hayatın çok hızlı kompleks yapısına ayak uyduramamış daha basit bir yaşam stili arayan kişiler olarak karşımıza çıkarlar. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği alt üst olma durumu, psikolojik rahatsızlıkların oldukça fazlalaşması gibi olgular kişilerin yeni sosyo-ekonomik düzende hayatta kalmalarını zorlaştırmıştır.[55] Bu sebeple bir çıkış yolu aramaya başlayan kişiler çıkışı ya ideolojilerde ya da din ve inanç sistemlerinde bulurlar ve buldukları cevabın bütün topluma yayılması amacıyla ter dökerler.[56] Toplumdan ayrışmış olan bu kişiler girdikleri yeni gruplarda terörizm amacıyla bir araya geldikleri kişiler arasında kendilerine yakın kişiler buldukça gruba daha da bağlanır ve istenilen şey her ne olursa olsun bunu yerine getirmeyi kendilerine görev addederler.

Petrol zengini ülkeler, Avrupa'da savaşın ardından gelişme gösteren ülkeler bu tür kişilerin sıkça karşılaşıldığı yerler olarak bilinmektedir, zira bu bölgelerde muazzam bir sosyal değişim gerçekleşmiştir. Kompleks ve baskının her an hissedildiği yaşamın bu tür kişilere basit bir hayat yaşamaktan daha zor geldiği her haliyle gözlemlenebilir bir durumdur. Bilgisayar, internet, sosyal hayatın hızlı akışı ve diğer birçok yeniliğin hayatına girmesiyle gelecek kaygısı, evlatlarına ne olacağı düşüncesi, ülke yönetimiyle alakalı olarak sorumluluklar yüklenilmesi gibi baskı oluşturucu, yeni ve öğrenilmesi gereken olguların olduğu bir hayattansa daha basit ve sadece kendisine atanan görevi yerine getirdiği bir hayatı tercih etmeyi isteyen bu grup üyeleri bu uğurda atılacak adımları din veya ideolojik düşünceler adına yapmaya başladıklarında oldukça tehlikeli bir hal alır ve daha büyük etkiler oluşturabilirler.

[54] David W. Brannan, "Talking to "terrorists": Towards an independent analytical framework for the study of violent substate activism" *Studies in Conflict & Terrorism,* Vol. 24, No. 1 (2001), s. 3-24.

[55] Jonathan Stevenson, "Pragmatic Counter-terrorism", *Survival Global Politics and Strategy,* Vol. 43, No. 4, (2001), s. 35-48.

[56] Roy, a.g.e.

Tip 4: Marjinaller

Tip 4 üyeleri olarak tanımlanan kişiler kendi toplumlarından uzaklaşmış ve uçuk düşüncelere sahip kişiler olabilecekleri gibi içinde bulundukları topluluğun, ülkenin halkına nazaran daha başarılı etnik veya dini gruplar da olabilirler. Örneğin Avrupa'da Yahudiler, Türkiye'de Ermeniler, Ruanda'da Tutsiler gibi gruplar kendilerini, kültürlerini, dinlerini veya gruplarını korumak adına terörizm faaliyetlerinde bulunmuş, bunları da dini referanslarla gerekçelendirmeyi, meşrulaştırmayı başarmışlardır.

Bu tür marjinal kişiler harekete geçmek için bir sebep arayışında olurlar. Seküler bir ortamda yaşanması halinde dinin gerekli değeri görmediği düşüncesine kapılıp çok kolay bir şekilde bununla alakalı adımlar atabilirlerken, dinle alakalı bir düşünceye kapılmadıklarında ise örneğin toplumda güvenliğin azaldığını düşünür ve ilgiyi bu noktaya çekmek için harekete geçerler ve eylem gerçekleştirirler.

Örnek olarak Kerry Noble adındaki Hristiyan terörist alınabilir. 1980'lerde ABD'de ortaya çıkan Noble tutuklandığında adam öldürme, sinagog bombalama, homoseksüeliteyi kabul eden bir kiliseyi yakma ve adam yaralamadan dolayı suçları bulunmaktaydı. Lisede başarısız bir öğrenci olan Noble'ın askerlik başvurusu kronik rahatsızlığı sebebiyle geri çevrilmiş ancak bakanlıkta bir iş bulmasına yardımcı olmuştu. Esrar kullanımına başlayan Noble, bir gün esrar aldıktan sonra kendisini Tanrı'nın önünde bulduğunu, bu andan itibaren kendisine öğretme ve vaaz özelliklerinin tevdi edildiğini, gerçekleştirdiği faaliyetleri de ABD'nin Siyonistler tarafından ele geçirilmiş hükümetini kurtarmak ve yerine Hristiyan bir hükümet geçirerek hümanizm ve materyalizmi bitirmek, Tanrı ile kurmuş olduğu özel ilişki sayesinde de Mesih'in gelişini hızlandırmak amacıyla farklı cinayetler işlemeye başladığını belirtmiştir.[57] Bu tarz düşünce türlerine ve Mesih'e inançla onu daha hızlı dünyaya getirmek amacıyla terör, suç işleme eğilimine çok sıkça rastlanmaktadır.

Bu gruplara dahil olan kişiler yolundan çıkmış ülkelerini tekrar eski ve asıl haline çevirmek amacıyla faaliyetler yürütürken kendilerini bir anda hükümet yetkililerine suikastlar düzenlerken, siyasilere, azınlıklara karşı saldırılarda bulunurken, sosyal – ekonomik veya lojistik altyapıyı geri dönülmez biçimlerde zarara uğratmaya çalışırken bulmaktadırlar. Buradaki ana nosyonları ise kendi kendilerine

[57] Stern, a.g.e.

uydurdukları ancak dini veya ideolojik referanslar yoluyla kendilerini de inandırdıkları bir self-deception durumundan ileri gitmese de gerçekleştirdikleri faaliyetlerin ölümcüllük ve zalimlik bakımından diğerlerinden aşağı kalır yanı yoktur. Örneğin Noble ve arkadaşları kendilerini İkinci Amerikan Devrimi'nin kurucu babaları olarak tanımlamaktaydılar.[58]

Tip 5: Güce duyulan açlık

Bu tipe dahil olan teröristler güce yönelimleriyle belli olur. Para, toprak veya mala duyulan üst düzey hırs ve açgözlülük onlar için her şeyi mubah kılmaya yol açar. Bu sebeple din, ideoloji, etnik köken ve diğer olguları da istedikleri gibi kullanan ve yönlendirmeye çalışan kişiler dahil veya lideri oldukları grupları da bu amaç doğrultusunda örgütleyerek saflarına daha fazla kişiyi katmaya çalışır, bu sayede daha büyük ilişkiler ağı elde ederek hırslarını hızlı bir şekilde doyurmaya niyetlenirler.

Amaçları için terörü, şiddeti, baskıyı sıkça kullanan gruplar aslında mafyatik olarak da adlandırılabilirler. Kaçakçılık, uyuşturucu ticareti, insan ticareti gibi işlere de oldukça fazla şekilde bulaşırlar ancak diğer gruplarda görülmeyen hasletlerden birisi olarak legal olarak görülen alanlarda da faaliyet gösterir ve iş yaparlar. Bu sayede devletle iş birliği ve hatta devlete sızma imkânı kazanırlar, ideolojik akışkanlıkları diğer gruplarda olmadığı kadar yüksek olduğu için dünyanın herhangi bir bölgesinde bulunan herhangi bir terörist örgütle iş birliği yapabilir, yardım alabilirler.

Bu tür işlere bulaştığı bilinen grupların başında neo-Nazi örgütleri ve beyazların üstünlüğüne inanan gruplar gelmektedir.

Tip 6: Milliyetçiler

Dünyanın birçok bölgesinde terör sorunları başlangıçta komünal çatışmalar olarak başlar ve tip 6 grubuna dahil olan terörizm faaliyetleri de burada kendisini gösterir. Bir topluluk başka bir topluluğun yanlışlarının intikamını alırken diğer grup da onların yapmış olduğu yanlışlara karşı cepheleşir. Bu tür terörizm faaliyetleri aslında içinde bulunulan duruma karşı geliştirilen anlık karşılıklar olarak görülseler de aslında konformist sosyal baskının ürünü olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Komünal çatışma genellikle gerici basit düşüncenin etnik gurur ve/veya milliyetçilik sebebiyle patlak verir. İçine din, ideoloji, kültür veya sosyal statünün de dahil olabileceği bu

[58] Stern, s. 27.

çatışmalara örnek olarak İsrail-Filistin, Çeçenya, Keşmir, Sri Lanka, Endonezya, Filipinler verilebilir. Sri Lanka'da 20 yıl boyunca devam eden çatışmalarda Budistlerle Tamiller ve Müslümanlar arasındaki çatışmalarda 60 bin kişi ölmüştür ancak çatışmalar genel olarak milliyetçi dürtüler sebebiyle başlamıştır.

Endonezya'da Suharto Hükümeti kalabalık nüfus sebebiyle Müslümanları Java'dan Maluku'ya gönderme kararı almış, demografik düzenin bozulması sebebiyle kendilerini baskı altında hisseden bölge Hristiyanları komünal bir çatışma ortamının oluşmasını fırsat bularak Müslümanlara ait dükkanları yağmalamış, evleri yakmış ve diğer türlü etnik temizlik faaliyetlerine girişmeye çalışmıştır. Bunun üzerine Endonezya ordusu Müslümanlara bazı alanlarda yardım etmiş, bunun sonucu olarak aşırılıkçı uçların kurulmasına yol verilmiş, el-Kaide gibi örgütler için alan açılmıştır.

Tip 7: Yalnız Kurtlar

Tip 7 mensubu teröristler bazı kültürlerde onurun timsali olarak gösterilmektedirler. Bazı durumlarda bu teröristler bir saldırıya veya adaletsizliğe karşı harekete geçerek rövanş/öç almaya girişirler ve bu da toplumda ilgi uyandırır. Özellikle vahşilik, toplumsal hayattan uzak kalma, hayal dünyasında yaşarken içinde bulunduğu topluma karşı bir öfke duyma hali içinde yetişen kişiler bir sorun veya sıkıntıyla karşılaştıkları takdirde karşılarındaki kişiyi çok rahat ve herhangi bir sorun görmeden öldürme ihtimalindedirler.

Bu tip teröristler organize gruplara dahil değildirler. Örneğin 1993'te iki CIA ajanını öldüren Mir Aimal Kansi tip 7 teröristlerdendir. Bu türe dahil olan kişiler genelde kendi ideolojilerini ve hayal dünyalarını oluşturur, kişisel kan davalarını ve sorunlarını da dini ve siyasi sıkıntılarla birleştirerek adalet arama girişiminde bulunurlar.

Bütün bu tipolojilere bakıldığında yukarda da bahsedildiği üzere farklı gruplar, inançlar ve etnik kimlikler devreye girmekte, parametrelerdeki en küçük değişiklik bile bütün denklemi değiştirme gücüne sahip bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Burada din ve/veya diğer ideolojiler sadece tali olarak bir önem kazanmaktadırlar. Yine de din ve terörizm bağını inceleyecek olursak:

1.1.4.2.1 Musevilik ve Terörizm:

Tarihsel süreçte Yahudi Terörü:

Dini temel alan ilk terör örgütleri Yahudilik dinine mensup olarak karşımıza çıkmaktadırlar. İlk yüzyılda ortaya çıkan Zealot-Sicarrii adıyla anılan grup Filistin topraklarındaki Romalı istilasına karşı mücadele etmiş, Yahudilik adına birçok terör faaliyetinde bulunmuştur.[59] Bu tarikat Romalı asker, yönetici ve sivilleri dini motivasyonlar ve kutsal kitaplarından aldıkları referanslarla suikast, gruplar halinde yakma, Kudüs'ün su kaynaklarını zehirleme yollarıyla öldürmeyi meşru görmüş ve o dönemki Yahudi toplumu tarafından da oldukça desteklenmiştir.[60]

Mesihi ideolojilerin/doktrinlerin sürekli olarak terör olgusunu desteklediğini ve bu olguyu gerçekleştirebilmek için gerekli ortamın sınırlarını çizdiğini belirten D. Rapoport, Musevi kıyamet düşüncesinde Mesih'in dünyaya gelişi için gerekli olduğuna inanan ve yaşanması gereken büyük toplulukları hedef alan bir dizi büyük felaketin gerçekleşmesi ve insanların sahip olduğu tüm ahlaki bütünlüğün bozulması gerektiğini belirtmektedir. Bu da terörü bir şekilde haklı çıkarmanın başka bir yolu olarak görülmektedir.[61]

Sicarrii grubu da yine aynı yöntemleri ve amaçları edinmiş olmakla beraber fazla uzun süre varlık gösterememiştir. Ancak grup saldırı ve suikastlerinde genel olarak hançer kullanmış, modern İsrail'in kuruluşundan sonra ortaya çıkan modern Musevi terör grupları için bir rol model haline gelmiştir.[62]

Modern Yahudi Terörü:

Modern Yahudi Terörü 20. Yüzyılın ilk yarısında Filistin'de varlık göstermeye başlamıştır. Bazı Yahudi gruplar İngiliz Kuvvetlerine karşı saldırılar gerçekleştirerek terörizmi amaçları olan bağımsızlığa ulaşıncaya kadar bir araç olarak

[59] Laqueur, a.g.e. ; Walter Laqueur, The Age of Terrorism, Boston: Little Brown and Company, 1989. ; Rapoport, a.g.e.

[60] Laqueur, a.g.e. ; Walter Laqueur, Guerrilla: A Historical and Critical Study, Londra: Weidenfeld and Nicolson, 1977. ; David C. Rapoport, "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions", The American Political Science Review, Vol. 78, No. 3 (1984), s. 658-677.

[61] Rapoport, s. 669.

[62] Jawad L. Barghothi, "International Terrorism in Historical Perspective." Charles B Fields and Richter H Moore, Jr. (eds.), *Comparative Criminal Justice: Traditional and Nontraditional Systems of Law and Control,* Long Grove IL.: Waveland Press Inc., 1996, s. 83-96.

kullanmışlardır,[63] hatta İsrail'in Britanya ve Filistin halkına karşı uyguladığı terör sayesinde doğan bir devlet olduğunu söylemek hiç de yanlış olmayacaktır. Örnek olarak mensuplarından birisi daha sonra İsrail Başbakanı olan Irgun Zvai Leumi verilebilir.

İsrail devletinin kurulması da Filistin'de terörü durdurmamıştır. Bu sefer terör faaliyetleri İsrailliler ve Filistinliler arasında yaşanmaya devam etmiş, Ortadoğu'daki büyük terör sorunları genel olarak bu iki ülkenin temelinde ele alınmaya başlanmıştır. Modern döneme gelindiğindeyse hem Filistinliler hem de İsrailliler kendi terör fiillerini gerekçelendirmek için dini araçsallaştırma yoluna gitmişlerdir. 1 Ocak 1997'de gerçekleşen Arap müşterilerin öldürülmesi, 1994'te İbrahim Camii'ndeki cemaate yapılan saldırı, Başbakan Yitzhak Rabin'in öldürülmesi de dahil birçok şiddet içerikli fiil tamamıyla dünyadaki dini krallığın kurulması amacıyla işlenen dini içerikli görevler olarak görülmekteydi.[64] [65]

Yahudiler sadece Filistin'de değil, ABD'de de İsrail çıkarlarına ters düşen veya anti-Semitik olduğunu düşündükleri kurum, kuruluş ve kişilere karşı terör faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Bu hususta Jewish Defense League adındaki örgütün gerçekleştirdiği şiddet içerikli faaliyetler örnek olarak alınabilir.

1.1.4.2.2 İsevilik ve Terörizm:

Tarihsel süreçte Hristiyan Terörü:

Yahudilik ve İslam'dan farklı olarak Hristiyanlığın erken dönemlerinde Mesihi ideolojilere dayanan bir terör faaliyetine rastlanmamaktadır. Yine Hristiyan terörü herhangi bir yeraltı organizasyonuyla bağlantıya geçmemiştir. Bu sebeple ilerleyen yıllarda görülmeye başlanan terör faaliyetleri daha iyi dökümante edilebilmiş ve ayrıntılı olarak günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Örneğin Haçlı seferleri bu

[63] Barghothi, s. 84.

[64] Mark Juergensmeyer, "Terror mandated by god", *Terrorism and Political Violence* Vol. 9, No. 2, (1997), s. 16-23.

[65] Laurence S. Hanauer, "The path to redemption: Fundamentalist Judaism, territory, and Jewish settler violence in the West Bank", *Studies in Conflict & Terrorism,* Vol. 18, No. 4, (Ekim/Aralık 1995), s. 245-270.

bağlamda değerlendirilebilir. Daha sonrasında ise Taboritler ve Anabaptistler sistematik devlet terörü uygulamışlardır.[66]

Modern Hristiyan Terörü:

ABD'de gerçekleşen aşırı sağ terörün geneli dini içerik ve saiklerle işlenmektedir. Birçok Hristiyan örgüt İncil'in özel yorumlanmalarından edindikleri görüşleri ve düşünceleri kendi şiddet içerikli hareketlerine temel edinmektedir. Bu hareketler arasında anti-Semitik saldırılar, kürtaj karşıtı faaliyetler, şiddet içerikli siyahi karşıtı eylemler bulunmaktadır.

Örneğin aşırı sağcı kişilerin çoğunluğu için beyaz ırkın üstünlüğü hususu temel inançlardan birisidir. Bu sebeple siyahiler, beyaz olmayanlar, Yahudiler gibi gruplar ırksal, mental, fiziksel ve ruhsal olarak ast görülmektedirler.[67] Bu grupların öncülerinden olan Hristiyan Kimlik Hareketi (Christian Identity Movement – CIM)'ne göre İsrail'in asıl sahipleri Yahudiler değil beyazlardır. Yahudiler ise "şeytani bir kan bağı ve nesebe" sahiptir. İncil'in de sadece Yahudi olmayan beyazlara yol gösterici olan bir tarih ve rehber kitabı olduğuna inanan bu grup aslında birçok aşırı sağ grubun temel yapıtaşlarını oluşturmuştur. Diğer gruplar daha da ileri giderek Mesih'in dönüşü için Tanrı'nın kanunlarının dünyada hayat bulması gerektiğini, bunun sağlanması için de beyaz ırkın tekrar üstünlük ve yönetimi ele geçirerek "Oğul'un" ikinci gelişine hazırlanması gerektiğine inanmakta, bu amacı gerçekleştirmek için ABD ve diğer dünya ülkelerini yöneten Şeytan'ın ajanlarını ve Yahudileri yenmenin, mağlubiyete uğratmanın sağlanması gerektiğini yaymaktadır. Mesih'in ikinci krallığını ABD'de kuracağına inanan gruplar bu sebeple hükümete saldırmakta beis görmemekte hatta hükümeti de İşgalci Siyonist Hükümet (Zionist Occupational Government – ZOG) olarak adlandırmaktadırlar.

Bunlara ek olarak Aryanlık ideolojisini benimseyen Hristiyanların da direkt olarak İsa'nın Aryan, Anglosakson bir kişi olduğu, Yahudilerin seçilmiş olmadıkları, ABD'nin vaat edilmiş topraklar olduğu, Yahudilerin Şeytan'ın çocukları olduğu ve bu sebeple yok edilmeleri gerektiği inancı mevcuttur.

Bu bağlamda kurulan The Order, The Covenant, The Sword, The Arm of The Lord, Posse Comitatus, Ku Klux Klan, Defensive Action, Freemen Community Montana,

[66] David C. Rapoport, *Inside Terrorist Organizations*, s. 196.

[67] John W. Harris, "Domestic Terrorism in the 1980's", *FBI Law. Enforcement Bulletin*,Vol. 56, No. 11, (Ekim 1987), s. 5.

Christian Militia, Branch Davidian gibi gruplar da aşırı sağ ideolojilerini Hristiyanlıkla desteklemiş ve meşrulaştırmışlardır. Bu sayede kısa sürede büyüyen gruplar yukarıda da belirtildiği üzere düşman edinmekten korkmamışlar ve özellikle azınlıkları hedef alırken seleflerinden daha şiddetli, korkutucu ve zalim olmaya özen göstermişlerdir. Genel itibariyle amaçlarını anlamak adına bir aşırı sağcıdan alıntılanan şu cümleye bakmak grup üyelerinin motivasyonlarını anlamak için yeterli olacaktır: Tanrı'nın Krallığı'nın insanları ile Şeytan'ın Krallığı'nın insanları arasında ölümüne bir mücadele veriyoruz. [68] [69]

1.1.5 DEĞERLENDİRME

Risklerin yakın geçmişe göre dahi daha yüksek olduğu günümüz uluslararası ilişkiler rejimi açısından terörizmin tahlili, terörizme dair yaklaşımlar, bir eylemin terör eylemi niteliği verilip yapan örgütün terör örgütü olarak kabul ettirilmesi ve hatta ilgili örgütün sebep olduğu sorunların dahi genel bir kabul görmesi yukarıda özetlenen hususlardan ötürü oldukça zordur. Esasen uluslararası terörizm olgusu günümüzde sınırları aşan bir tehdit konumundadır ve uyuşturucu kaçakçılığı, uluslararası organize suçlar, kontrolsüz mülteci hareketleri, düzensiz göç ve pek çok devleti etkileyen sorunların temelinde terörün uluslararasılaşan karakteri yatmaktadır.[70]

Bütün bunlarla birlikte ve akademik yahut teorik bağlamından bağımsız olarak terörizmin uluslararasılaşan karakteri modern insanın en büyük sorunlarından birisini teşkil etmektedir. Zira modern dönemde tebarüz eden 'terör eylemleri' herhangi bir insanın kendisini güvende hissedememesi için yeterli hacime sahiptir. Maryland Üniversitesi, College Park tarafından sürekli güncellenen Küresel Terörizm Veritabanı, 2000 ile 2014 yılları arasında 61.000'den fazla devlet dışı terörizm vakası kaydetti ve bu vakalar en az 140.000 insanın ölümüne sebebiyet verdi.[71] Bu noktada terörün küresel bir sorun olarak her geçen gün daha da çok insanın ve toplumun

[68] Juergensmeyer, a.g.e.

[69] Aref M. Al-Khattar ve Vincent Moore, *Religion and Terrorism: An Interfaith Perspective*, Westport: Praeger Publishers, 2003.

[70] Ifantis, s. 3.

[71] *Institute for Economics and Peace*, Global Terrorism Index 2015, (Kasım 2015), https://reliefweb.int/report/world/global-terrorism-index-2015-measuring-and-understanding-impact-terrorism [Erişim 08.07.2021], s. 33.

gündemine gelmesi yukarıda özetlenen tartışmalı zeminlerin pratikte başarılı bir biçimde kullanılmasıyla ilintili görülmektedir.

Bugünün dünyasından terörizm çağının muhtelif dalgalarına baktığımızda ise birbirinden çok farklı motivasyonların şekillendirdiği bir tarihsel süreçten bahsetmek mümkündür. Rapoport'a göre küresel terörizm geçmişte dört ana kuşak halinde insanlığı hedef almıştır. İlk dalga anarşist karakterde gelişmiş, ikinci dalga sömürgecilik karşıtı zeminde ilerlemiş, Sovyetler döneminde yeni bir sol terör dalgası çıkmış ve son dönemde ise inanç temelli bir dalga kendisini göstermeye başlamıştır. Bu minvalde Rapopot ilk üç dalganın tamamlandığı ve bu sürecin 40 yıl devam ettiğini savunurken dördündü dalgasının ise üçüncü on yılında olduğunu savunmaktadır.[72]

Modern dönemde terörizm fenomeninin ve hassaten küresel terör olgusunun özellikle inanç temelli bir ayrıma tabi tutulması bu bağlamda Batılı araştırmacılar arasında genel bir eğilim halini almıştır. Ancak burada sadece teorik bir ayrımdan bahsetmek mümkün değildir. Esasen bu yaklaşım Soğuk Savaş sonrası yeni dünyanın merkezinde yer alan gücün politik argümanlarıyla da ilgilidir. Özellikle Batılı devletlerin pek çoğunun ve ABD'nin küresel etkileri bariz olan İsrail - Filistin sorunu gibi kriz alanlarına yaklaşımının meşrulaştırılabilmesi için '*inanç temelli terör*' üzerinden bir teorik izah arayışından bahsetmek tümden yanlış olmayacaktır. ABD'nin İsrail elçiliğini Kudüs'e taşıması, İsrail'in orantısız güç kullanmayı normalleştiren güvenlik politikalarına karşın küresel bir sessizliğin söz konusu ve hatta 2001 sonrası Afganistan'ın işgalinin ardından insan hakları ihlallerinin belirli kitlelere karşı normalleştirilmesi bu izah arayışıyla ilgilidir. Hassaten El Kaide örgütünün bu minvalde ABD tarafından politik hamlelerini meşrulaştırma noktasında Sovyetlerden doğan boşluğa oturtulduğunu söylemek tümden yanlış olmayacaktır. Zira ABD, sürekli '*saf kötü*' bir düşmanla mücadele eden ve '*özgür dünya*'yı temsil eden bir güç merkezi olduğunu geniş kitlelere kabul ettirebilmeye ihtiyaç duymaktadır.

---

[72] David C. Rapoport, "Terrorism as a Global Wave Phenomenon: An Overview", *Oxford Research Encyclopedia of Politics*, 2017, https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-299 [Erişim 08.07.2021]

Bu noktada 11 Eylül sonrası ABD'nin ana gündeminin '*radikal İslamcılar*' olması bu söylemi doğrular mahiyettedir. Her ne kadar bu konuda ABD'de iki temel görüş olsa da sonuçları itibariyle ulaşılmak istenen nokta benzerdir. Cumhuriyetçiler inanç merkezli terörizm olgusunu Bush doktriniyle ele almaktadır. Bu doktrine göre radikal İslamcılarla mücadelenin en iyi yolu bilinen yoldur. Dikey bir dönüşümü savunan bu modele göre düşmanla kendi evinde savaşmak ve Ortadoğu'yu sert güç kullanarak demokratikleşmek iyi bir seçimdir. Amerikalı demokratlar ise aynı sonucu elde edebilmek için daha çok uluslararası iş birliği ve yasal zeminde güvenliği daha ciddi biçimde ele almayı önermektedir.[73] Burada ortaya çıkan temel soru ise şudur: El Kaide örgütü Amerikan politikasına etki edebilecek hacime sahip miydi yoksa Amerikan politik karar alıcıları açısından araçsallaştırılan bir konumda mı bulunmaktaydı?

Bu noktada geçmişten bugüne gerçekleşen terör eylemlerinin karakterinin doğru şekilde analiz edilebilmesi ve El Kaide'nin yahut örgütün ideolojik nüfuzunun doğru şekilde anlaşılabilmesi elzem görünmektedir.

[73] Robert C. Ankony, "A New Strategy for America's War on Terrorism", *Patrolling magazine* (75th Ranger Regiment Association), Vol. 26, No. 3, (Kış 2011), s. 56–57.

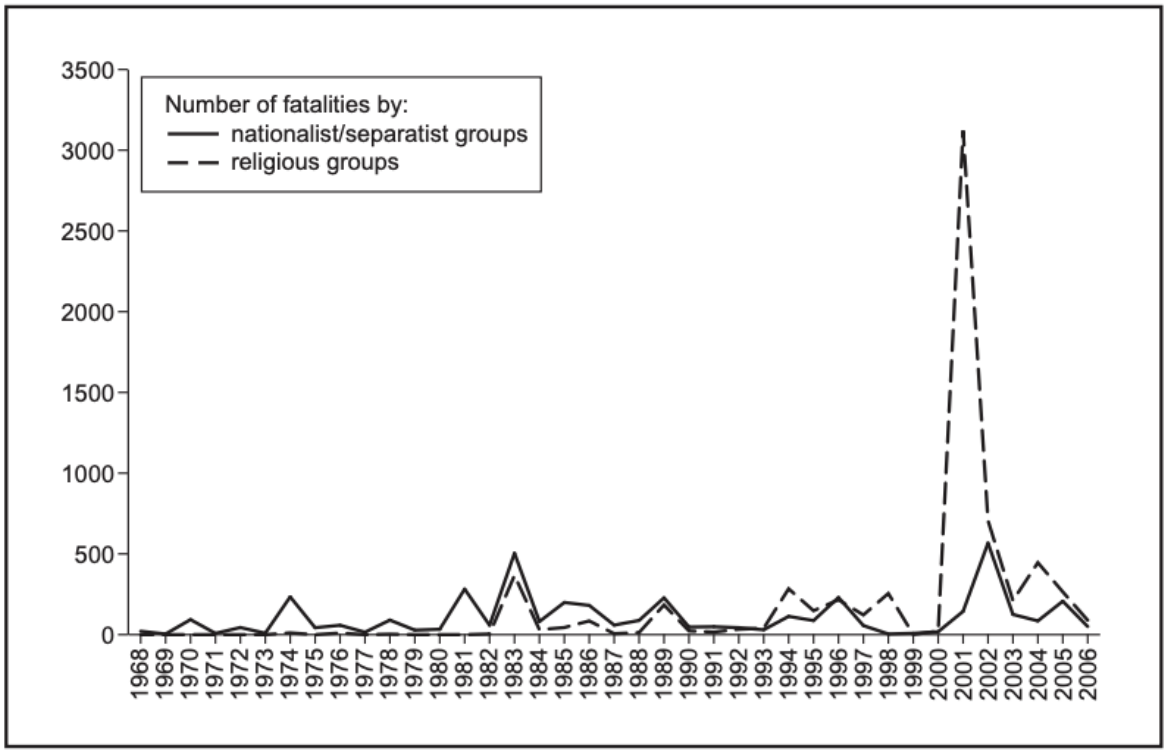


Figure 3.2. International terrorism fatalities caused by nationalist/separatist and religious groups, 1968–2006

Source: MIPT Terrorism Knowledge Base, <http://www.tkb.org/>.

Şekil 1. Uluslararası terörizm eylemleri - Ulusal ayrılık ve inanç merkezli gruplara göre eylem yoğunluğu grafiği[74]

Bu bağlamda ileride daha detaylı örnekleriyle yer alan bazı istatistiklerdeki değişmelerin devletler tarafından istihbarî emare kabul edildiğini söylemek mümkündür. Yukarıdaki Şekil ile de gösterildiği gibi, MIPT Terörizm Araştırmaları tarafından rapor edilen bilgilere göre 1980'li yıllara kadar terör eylemlerinin yoğunluğu bağlamında sürekli etnik ve ayrılıkçı grupların gerisinde yer alan inanç merkezli terör organizasyonları 1990'lı yıllarda yoğunluk olarak denk hale gelmiş 2000'li yıllarda ise inanılmaz bir sıçrama gerçekleştirmiştir.[75] Özellikle bu sıçramanın merkezinde yer alan El Kaide örgütünün uluslararası terörizm

[74] MIPT Terrorism Knowledge Base, http://www.tkb.org [Erişim 20.07.2021]

[75] Ekaterina Stepanova, Terrorism in Asymmetrical Conflict: Ideological and Structural Aspects, *SIPRI Research Report*, Oxford: Oxford University Press, 2008.

bağlamında kendisini koyduğu nokta ve uluslararası rejimin El Kaide örgütünü yerleştirdiği konum bu sebeplerden ötürü ayrı bir önem arz etmektedir.

Bahse konu zeminde 'küresel dini terörizm' kavramının söz konusu durumu tavsif eden nazik bir tanım girişimi olduğunu söylemek mümkündür.[76] Ancak El Kaide örgütünün 11 Eylül 2001 saldırılarıyla birlikte küresel bir fenomen halini almasının ardından Batılı araştırmacılar çok daha sert bazı tanımlamalar yapmaktan çekinmemişlerdir. Falk, dünyanın karşı karşıya bulunduğu yeni terör dalgasını tanımlarken 'İslami terörizm' ifadesini kullanmış ve her ne kadar yoğun şekilde tepki çekse de literatürde kendisine ciddi bir yer bulmayı başarmıştır.[77] Öte taraftan Hoffman'ın 11 Eylül saldırıları öncesi 1999 yılında aynı kavramı kullanarak 'dini terörizm' olgusunu doğrudan 'İslami terörizm' şeklinde tavsif etmiş olması da konuyla ilgili tartışmanın ilgi çekici noktaları arasındadır.[78] Terörizmle ilgili tanımların olanca muğlaklığına karşın Batılı araştırmacıların ve teorisyenlerin 'İslami terör' kavramını kullanma sıklığı daha sonra 'İslamofobi' temelinde gelişecek tartışmalara konu olsa da esasen büyük oranda El Kaide örgütünün uluslararası terörizm zemininde tuttuğu yerle ilgilidir. Zira örgüt ideolojisini ihraç etme, potansiyelini eylemsel hale getirme, birden çok ülkede kapsamlı faaliyetler yürütme ve faaliyetlerini finanse etme noktasında bir benzerine zor rastlanır bir örnek konumundadır.

[76] Jose F. Pinto, "Global Religious Terrorism, a troubling phenomenon", *Global Journal of Human Social Sciences,* Vol. 19, No. 1, (2019), s. 3.

[77] Avner Falk, *Islamic terror : conscious and unconscious motives,* Westport, Conn.: Praeger Security International, 2008, s. 3-5.

[78] Bruce Hoffman, *Inside Terrorism,* New York: Columbia University Press, 1999, s. 90-91.

BÖLÜM II

ULUSLARARASI TERÖRİZM ÖRNEĞİ: EL KAİDE

2.1 ÖRGÜT ÖZELLİKLERİ, KÖKENİ VE KURULUŞ SÜRECİ

El Kaide'nin tarihsel ve fikri arka planını incelediğimizde karşımıza Selefilik olgusu çıkmaktadır. Kurucu lideri Usame bin Ladin başta olmak üzere örgütün öne çıkan lider kadroları ve teorisyenlerinin açıklamaları bu örgütün dayandığı fikri altyapının Selefilik düşüncesi ile açıklanabileceğine dair kanıtları önümüze sürmektedir.

Özellikle El Kaide'nin ABD şehirlerine yönelik saldırıları, sonrasında Amerikan işgaline karşı uzun süre devam eden Irak ve Afganistan direnişi ve 2010 yılında Tunus'ta alevlenen Arap devrimlerinin diğer Arap ülkelerine yayılması Selefilik ve Selefiler olgusu etrafında süren tartışmaları daha popüler hale getirmiştir.

Tarihi derinliği olan bir mezhebin süregelen ve tanımlanmaya çalışılan özellikleri, birbirinden çok farklı karakterlere sahip Selefi yapılar ve bu yapıların özellikle siyasi teori/pratik farklılıkları sebebiyle, onları anlamaya ve tanımlamaya dair bir kargaşa ortaya çıkarmaktadır.[79]

Hangi inanç ve düşünceden olursa olsun entelektüel ve araştırmacıların zaman zaman Selefilik kavramını bütün ihyacı İslamcı akımların düşünce yapılarını tanımlamak için kullandıkları görülmektedir.[80] Çünkü bütün bu İslamcı gruplar, geçmişte yaşamış ve adına "selef" denilen bir dönemin yeniden ihyasını savunmuşlardır. Buna göre Mısır'da İhvân-ı Müslimin'den başlamak üzere, Pakistan'da Cemaati İslâmi, Hizbu't-Tahrîr, Tunus'ta Nahda Hareketi ve Cihâdi Selefilik gibi yapıların hepsi Selefi gruplardır. Bu sebeple Selefiliğin ne olduğu kendi özel bağlamı içinde ele alınmalıdır.[81]

---

[79] Bkz.: John Hooper ve Brian Whitaker, *"*Extremist View of Islam Unites Terror Suspects*"*, *The Guardian*, 26 Ekim 2001, https://www.theguardian.com/world/2001/oct/26/afghanistan.terrorism2 [Erişim 17.07.2021].

[80] Bkz.: Nebîl Abdulfettâh, *el-Mushaf ve's-Seyf: Sirâ'u'd-Dîn ve'd-Devle fî Misr*, Kahire: Mektebetu Medbûlî, 1977.

[81] Beşir Musa Nâfi', İzzuddin Abdu'l-Mevla ve El-Hevvâs Takıyye, *Arap Dünyasında Selefilik ve Selefi Hareketler,* İstanbul: Yarın Yayınları, 2016, s. 15.

"Selef" kelimesi lügat olarak "önce gelenler" anlamına gelmektedir.[82] Bu ifade, Hicri 2. yüzyılın ikinci yarısı ve 3. yüzyılın ilk yarısındaki hararetli ortamda İslam toplumunun ilk nesillerinin yani sahabe ve onların ardından gelen tâbiînin kastedildiği "Selef-i Salihin" kavramsallaştırması ile formülize edilmiştir. Hz. Peygamberin bir hadisinde[83] "en hayırlı Müslüman nesiler" olarak tanıtılan ilk salih nesillerin yani sahabe ve tâbiînin İslam'ı anlayıp yaşadıkları gibi anlama ve yaşama çabasında olanlar zamanla Selefiyye kavramıyla adlandırılmışlardır.[84]

Selefiliğin İslam düşünce tarihinde yerini sağlamlaştıran isimlerin başında gelen Takiyyüddin İbn Teymiyye, El Kaide'nin lider kadrosundaki ilmi kişiliklerin en önemli referans kaynaklarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Moğol istilası nedeniyle İslam dünyasının çok sıkıntılı bir döneminde yaşayan İbn Teymiyye, işgale karşı savaşa katılmakla kalmamış, Müslüman olmalarına rağmen şer'î kanunlar yerine kendilerine ait Cengiz Yasaları'nı sürdürdükleri için bu durumun küfür olduğunu ve Moğollara karşı cihadın sürdürülmesi gerektiğine dair fetva vermiştir. Tarihe Tatar ve Mardin fetvaları olarak geçen bu görüşler günümüzde El Kaide ve Selefi örgütler tarafından halkı Müslüman olsa da şer'i hukukla yönetilmeyen ülkelere karşı silahlı mücadele yürütülmesi için dayanak noktası oluşturmuştur.[85]

Selefilik hattındaki üçüncü büyük kırılma Muhammed b. Abdülvehhâb'ın Arap Yarımadası'nın Necd bölgesinde ortaya çıkmasıyla başlayan ve günümüzde halen etkisini koruyan, karşıtları tarafından Vehhabilik olarak adlandırılan oluşumdur. Büyükkara'ya göre *"İbn Abdülvehhâb'la gelen yenilik, Selefiliğin siyasallaşması ve Suudi devleti nezdinde bir devlet mezhebine dönüşmesidir."* Büyükkara, Vehhabiliği Selefiyye bünyesinde bir uçlanma olarak görerek, Vehhabiliği ayrı ve bağımsız bir mezhep olarak takdim etmek yerine, Selefiyye'nin birtakım aşırılıklar eşliğinde Suudilerin siyasi himayesi altında yeniden sunumu olarak anlamanın daha gerçekçi ve bilimsel bir değerlendirme olacağını iddia etmektedir.[86]

---

[82] İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sâdir, 1955, Cilt. 9, s. 158.

[83] Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk: Şuayb Arnavut vd., (y. y.), Müessesetü'r-Risale, 2001, Cilt. 38, Sayfa. 57, Hadis no: 22960 ; Muhammed b. İsmaîl Buhârî, *Camiu's-Sahîh*, Mısır: Bulak Matbaası, 1893, Fadailü's-Sahabe, Hadis no:3650

[84] Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslami Akımlar*, 3.bs., İstanbul: Klasik Yayınları, 2016, s. 57.

[85] Büyükkara, s. 60.

[86] Büyükkara, s. 61.

Bütün bunlarla birlikte El Kaide'nin önde gelen isimlerinden Nezih Abdülhamid Nebih el-Rukay (Ebû Enes el-Lîbî) kendisine sorulan *"Menheciniz*[87] *nedir?"* sorusuna "*İnançla ilgili konularda Selefin (ilk nesillerin) yolunu takip ediyoruz. Fıkıhta ise dört mezhebin görüşleri arasında tercihte bulunuyoruz fakat Ahmed b. Hanbel (Hanbeli Mezhebinin Kurucusu) en son gelen ve en çok hadis-i şerife vâkıf olan imam olduğu için çoğunlukla onun görüşlerini tercih ediyoruz."* diye cevap vermiştir.[88]

Sonuç olarak El Kaide'nin önde gelen isimlerinin yayınladığı ses kaydı ve metinlere de baktığımızda İbn Teymiyye ve Muhammed b. Abdülvehhâb'tan yahut onlardan etkilendiği bilinen çağdaş isimlerden alıntıların yapıldığını gözlemlemek mümkündür.[89]

El Kaide'nin kuruluş sürecine giden safhada örgütün kurucuları üzerinde en çok etkisi olan kişi olarak ise Abdullah Azzam ismi ön plana çıkmaktadır. SSCB Afganistan'ı işgal ettiğinde Afganistan'da direnişe başlayan mücahit gruplar yaklaşık 10 yıl sürecek bir savaşı da başlatmış oldular. Ürdün'deki İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) üyesi Filistin asıllı Abdullah Azzam, Ortadoğu ve Arap yarımadasındaki Arap ülkelerinden Afganistan'a gönüllü olarak cihat etmeye gelen savaşçıları hazırlamak, eğitmek ve savaş bölgesinde ihtiyaç duyulan yardımları götürmek amacı ile Mektebü'l-Hidemât organizasyonunu kurmuştur. Bu organizasyon Arap dünyasının dört bir yanından Afganistan'a gelen savaşçıları yerel mücahit grupların kamplarında eğiterek SSCB'ye karşı savaşa hazırlamıştır. Bu zaman zarfında Usame bin Ladin bölgedeki cihadın önderlerinden biri olan, yazdığı eserlerle de zaman içinde İslam dünyasında tanınırlığı artan Abdullah Azzam'a bağlı ve onun çizdiği sınırlar içinde hareket eden bir şahıs olarak görülmektedir. Bir süre sonra ikilinin arası açılmaya başlamış ve Ladin daha bağımsız hareket etmek

[87] Menhec: Sözlük manası "Geniş ve işlek yol, açık yol, yöntem, metot" manasına gelen kelime terim olarak fıkhın kaynaklarını ve bunlardan hüküm çıkarma yöntemlerini inceleyen bilim dalı yani Fıkıh Usûlü manasına gelmektedir.

[88] 2012 yılında Araştırmacı-Gazeteci olarak bulunduğum Libya'da yüz yüze yaptığım görüşmede soruma bu şekilde cevap veren el-Rukay ABD'nin Kenya ve Tanzanya'daki temsilciliklerine yapılan bombalı saldırılarla ilgili olarak suçlanmaktaydı. 2013'te CIA tarafından evinin önünden kaçırılıp Libya dışına çıkarılmış, 2015 yılında cesedi Libya'ya ailesine gönderilmiştir.

[89] Atıyyetullah El-Lîbî, *Türk Mücahidlerin Sorularına Cevaplar*, İstanbul: Küresel Kitap, 2014, s. 19-24.

maksadıyla Ensar Evi adını verdiği ayrı bir yapılanma oluşturmuştur. Abdullah Azzam ve Usame bin Ladin'in aralarının açılmasının nedeni ise Azzam'ın Afgan cihadını Afganistan'daki yerel İslamcı direniş unsurlarıyla yürütmek istemesidir. Söz konusu yerel Afgan mücahit gruplarıyla Azzam arasında İhvan-ı Müslimin fikriyatı çerçevesinde ortak noktalar mevcuttu. Afgan Cihadının sembol isimlerinden olan Burhaneddin Rabbani ve Gulbeddin Hikmetyar'ın gençlik yıllarında İhvancı ideolojiden etkilendikleri hatta Rabbani'nin Mısır Ezher Üniversitesi'nde eğitim görürken İhvan çevreleriyle temas içinde olduğu bilinmektedir.[90] Ancak Usame bin Ladin Suudi Arabistan toplumu gibi daha kapalı bir toplumdan geldiği için beraber hareket ettiği Arap savaşçıların yerel mücahitlerden ayrı olmalarını ve ayrı kamplarda eğitim görmelerini savunuyordu.[91] Azzam'ın Arap dünyasındaki seküler yönetimlere karşı cihat ilanı gibi bir gündemi olduğuna dair her hangi bir veri bulunmamaktadır. Ona göre cihat yabancı güçler tarafından işgal edilen İslam topraklarının savunulması olarak gözükmektedir.[92] Ladin ve El Kaide'yi beraber kuracakları yol arkadaşı Eymen el-Zevahiri'ye göre rejim ve devlet mefhumlarının devrimci yöntemlerle değiştirilmesi önemliyken Azzam için önemli olansa sadece topraktı.[93] Özellikle Zevahiri'nin liderliğindeki Mısırlı savaşçılar devrimci bir geleneği savunmaktaydılar. Azzam'ın ise Afganistan'a cihat için gelen gönüllüleri gelecekte Arap rejimlerini yıkma gayesinin öncü bir gücü olarak görmediği anlaşılmaktadır. Zevahiri'ye göre Afgan-Arap savaşçıların öncülüğünde oluşturulacak çekirdek bir kadronun mevcut mürtet rejimleri yıkarak yerine İslami rejimleri kuracak devrimci dalgayı oluşturması mümkündü. Fakat Azzam, Müslüman savaşçıların cihat üzerine ideolojik ve askeri eğitim almaları için bir toprağa, üsse ya da alana ihtiyacı olduğunun öncelikli olduğunu vurgularken yine de burada oluşacak öncül militan kuvvetin baskıcı Arap rejimlerine karşı kullanılması fikrini uygun bulmuyordu.[94]

---

[90] Gilles Kepel, *Jihad: The Trail of Political Islam*, Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 2003, s. 140.

[91] Thomas Hegghammer, "Abdullah Azzam, The Imam of Jihad", Gilles Kepel ve Jean-Pierre Milelli (Ed.), *Al Qaeda in Its Own Words*, Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 2010, s. 94.

[92] Hegghammer, s. 96-100.

[93] Hegghammer, s. 96.

[94] Hegghammer, s. 100.

Azzam ve Ladin arasında yöntem farklılıkları olduğu söylemlerinin iddiadan ibaret olduğu, aksine Azzam'ın düşünce ve planlarının farklı olmadığı yönünde küresel cihadın önde gelen teorisyenlerinden biri olarak kabul edilen Ömer Abdulhakîm (Ebû Musab es-Sûrî) farklı şeyler söylemektedir. Azzam'ı bizzat tanıdığını ve onunla zaman geçirdiğini vurgulayan Abdulhakîm, Azzam'ın temel iki hedefi olduğundan bahsetmektedir. Birincisi Afganistan'da İslam devletini kurmaktır.

"...ve en başta Filistin-Kudüs olmak üzere Allah ne kadarını takdir buyurduysa o kadar ülkeyi özgürlüğe kavuşturma yolunda coğrafi olarak Afganistan toprakları üzerinden hareket etmek... Nitekim Moskova'yı, Pekin'i, Beyt-i Makdis'i Afganistan'dan yola koyularak fethetmekten söz ediyordu."[95]

İkincisi ise Müslüman gençleri askeri anlamda yetiştirmektir.

"Şöyle diyordu: Her Arap ülkesinden hiç olmazsa kırk mücahidin gelmesini istiyorum. [Bunların en fazla] Yarısı şehid olur, diğer yarısı ise cihad davetini taşımak üzere kendi ülkesine döner."[96]

Abdullah Azzam'ın "İnsanlardan ve Arap dünyasındaki şeyhlerden bazıları kitaplarla kafası karışmış durumdadır. Cihad farz-ı ayn mı farz-ı kifaye mi diye düşünüyorlar. Vallahi cihad şimdi farz-ı ayn değilse hiçbir zaman ve kıyamete kadar farz-ı ayn değildir. Bunun üzerinde ittifak vardır. Bu ilkeler üzerinde ittifak vardır. Bütün tefsir, hadis ve fıkıh alimleri kafirler Müslüman topraklarına hareket ettiğinde veya yaklaştığında cihad her Müslümanın üzerine farz olur. Hatta kadın kocasına ve velisine, köle sahibine, borçlu alacaklısına, çocuk ailesine sormadan cihada çıkar. Fakat eğer onlar sayıca azsa ve yenilirlerse o zaman farz-ı ayn genişler ve onlara en yakın Müslümanlar başta olmak üzere bu şekilde güç olana kadar her noktaya yayılır. Farz-ı ayn oruç ve namaz gibi terk edilemez bir ibadettir. Bu konuda bütün alimler ittifak etmiştir." ifadeleriyle dini temellerini oluşturduğu örgütsel vasat, düşmana güç yetirilemediği gerekçesiyle bütün Müslümanların kafirlere karşı savaşta fiilen yer alması gerektiğini savunmuştur. Yöntem olarak düşmanın dehşete düşürüleceği bir savaşın organize edilmesi gerektiğini dini kaynaklarla izah eden Abdullah Azzam "Bu terör Allah'ın kitabında övülmüş bir terördür. Doğu ve batı bilsin ki biz

[95] Ömer Abdulhakîm (Ebû Musab es-Sûrî), *Küresel İslami Direniş Çağrısı*, Cilt. 1-2, İstanbul: Anlatı Yayınları, 2018, s. 270.

[96] Abdulhakîm, s. 271.

teröristiz. Biz korkutucuyuz. 'Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve bağlanıp beslenen atlar hazırlayın ki bununla Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanınız olan kimseleri korkutasınız' ayeti uyarınca terör Allah'ın dininde farzdır." ifadelerini kullanmıştır.[97] Bu ifadeler Arapça'da terör kelimesine karşılık gelen 'irhab' kelimesiyle aynı kökten türemiş kelimelerin bulunduğu Kur'an'ın Enfal Suresinin altmışıncı ayetine atıfta bulunmaktadır ve bu benzerlik üzerinden düşman olarak tanımlanan güçleri korkutmanın dini bir görev olduğunu savunmaktadır.

Dünyanın bir kaotik evreden çıkıp bir diğer kaotik evreye girdiği süreçte yaşanan pek çok küresel değişimden bahsetmek mümkündür. 1979 yılında İran'da Batı destekli rejimin yıkılıp yerine Şii teoloji temelli bir rejimin kurulması, Sovyetlerin Afganistan işgali, Filistin sorununda Arap tarafının şiddet eylemlerine eskisine nazaran daha fazla ağırlık vermesi, Türkiye'de sol eğilimli bir devrim ihtimaline karşı ordunun darbe seçeneğine başvurması, Pakistan - Hindistan geriliminin derinleşmesi, İran - Irak Savaşı'nın patlak vermesi ve Mısır lideri Enver Sedat'ın Halid el İslambuli tarafından öldürülmesi gibi hususlar ilk bakışta sayılabilecek 'kırılma' boyutundaki hadiseler arasındadır. Ancak bu hadiseler arasında El Kaide'nin kurucu unsurlarından birisi konumundaki Cemaat-i İslamiyye yapılanmasının ayrı bir yeri vardır. Arap milliyetçiliğini reddeden, tamamen dini temellere dayanan ve belirgin bir şekilde toplumu dönüştürmeyi hedefleyen cemaatin faaliyetlerini hücre şeklinde sürdürerek en sonunda Mısır Cumhurbaşkanı Sedat'a suikast düzenleyecek kadar başarılı bir organizasyon kurabilmesi ayrı bir önemi haizdir.[98] Nitekim Mısır Cumhurbaşkanı Sedat'ı öldürecek kurşunları ateşleyen Halid el İslambouli sadece Mısır Cemaat-i İslamiyye örgütünü değil dünyanın dört bir yanında dönüşümün ancak 'cihad' ile mümkün olduğuna inanan kitleleri etkilemiştir.[99]

---

[97] Bruce Riedel, "The 9/11 Attacks' Spiritual Father", *Sunday*, 11 Eylül 2011, https://www.brookings.edu/opinions/the-911-attacks-spiritual-father/ [Erişim 23.07.2021]

[98] Jihâd Gillon, "From Bin Laden to al-Zawahiri: The story of al-Qaeda's rise", *The Africa Report*, 7 Mayıs 2021, https://www.theafricareport.com/85342/from-bin-laden-to-al-zawahiri-the-story-of-al-qaedas-rise/ [Erişim 20.07.2021]

[99] Stephen Ulph, "The Islambouli Enigma", [Electronic Version] *Terrorism Focus*, 2004, Vol. 1 No. 3, s. 1-3. https://web.archive.org/web/20060719010502/http://www.jamestown.org/terrorism/news/article.php?issue_id=3059 [Erişim 20.07.2021]

Hem batılı araştırmacıların hem de Müslüman ülkelerde konuyu çalışanların üzerinde uzlaştığı üzere El Kaide'nin doğumu her ne kadar Afganistan'da gerçekleşse ve doğuma sebebiyet veren ana amil Sovyetler olsa da ABD'nin de 1980'li yıllar boyunca yürüttüğü pek çok örtülü operasyon bulunmaktadır. Müslüman ülkelerden binlerce gencin Sovyetlere karşı savaşmak üzere Afganistan'a gidebilmesi Arap rejimlerinin pek çoğuyla iyi ilişkilere sahip olduğu bilinen ABD'den bağımsız değildir. Nitekim 1980'li yıllar boyunca ABD yoğun bir şekilde Afgan savaşçılara destek sunmuş ve destek sunduğu grupların neredeyse tamamında daha sonra yine ABD tarafından 'yabancı terörist savaşçı' olarak nitelenecek unsurlar da yer almıştır. Nitekim pek çok araştırmacıya göre bu değişim Birinci Afgan Savaşı'na katılan 'yabancı savaşçıların', 'yabancı terörist savaşçı' olması 'dramatik' bir değişim geçirmiştir.[100]

Bu bağlamda ifade etmek gerekir ki yabancı savaşçı olgusu El Kaide doktrininin temelinde yer almaktadır. Esasen bu olgunun örgütün doktrininde yer alması tek başına örgütün 'uluslararası terörizm' eksenini oluşturmak istediği paradigma için kanıt konumundadır. Bununla birlikte örgütün kuruluşunda temelde üç grubun var olması ve bu üç grubun da farklı ülkelerde konuşlu ancak benzer fikirlere sahip gruplar olması da aynı hususta dikkat çekici bir diğer detaydır. Örgütün kurucu babaları olarak tabir edilebilecek isimler arasında Mısır Cemaat-i İslamiyye mensupları, Libyalı yabancı savaşçılar ve Suudi Arabistan vatandaşı yabancı savaşçılar bulunmaktaydı. Nitekim El Kaide'nin fikri öncülü konumundaki Mektebü'l-Hidemât (Hizmetler Ofisi) Filistinli bir İslamcı lider olan Abdullah Azzam ve daha sonra El Kaide yapılanmasını oluşturacak Usame bin Ladin tarafından oluşturulmuştur.[101] Daha sonra sol gruplar tarafından yoğunlukla Sovyetlere karşı oluşturulan 'Yeşil Kuşak' isimli bir CIA operasyonu olduğu öne sürülen bu süreçte Pakistan üzerinden Afganistan'a transfer edilen savaşçılar Pakistan askeri istihbaratı tarafından ciddi şekilde desteklenmiştir. Daha sonra tasnif dışı bırakılan bilgilere göre böyle bir operasyon gerçekten vardı ve Siklon

[100] Murat Tınas, "Broadened Perspective On Foreign (Terrorist) Fighters In Syrian Civil War", *Liberal Düşünce Dergisi*, Cilt. 25, Sayı. 97 (2020), s. 134.

[101] John Roth, Douglas Greenburg ve Serena B Wille, *Monograph on Terrorist Financing - Staff Report to the Commission*, Washington D.C.: National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, 2004, s. 86-87.

Operasyonu şeklinde isimlendirilmişti. Amerikan güvenlik uzmanlarına göre bu operasyon Soğuk Savaş boyunca ABD tarafından yürütülen en uzun soluklu operasyonlarda birisiydi ve toplam maliyeti 1987 yılında 630 milyon Amerikan dolarına kadar çıkmıştı.[102]

Çoğunlukla Arap ülkelerinden gelen ve dini hassasiyeti yüksek gençlerin askeri, siyasi ve dini yönden eğitilerek cihada motive edilmesini amaçlayan büroda (Mektebü'l-Hidemât) görev alan Usame bin Ladin bölgeye gelen Arap gençlerini kendi doktriniyle eğiterek ana eksenini bu gençlerin oluşturduğu ancak daha pek çok ulustan üyesi bulunan uluslararası bir organizasyon oluşturarak söz konusu yapıyı "El Kaide" olarak isimlendirmiştir.

Dolayısıyla El Kaide henüz kurulmadan önce pek çoğu iyi üniversitelerde eğitim görmüş ve Batı ülkelerinde de bulunmuş Arap gençlerin ABD'nin bölgesel politikalarının nasıl işlediğine dair belirli bir görgüleri bulunduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Daha sonra Bosna Hersek'te bir örgüt üyesine ait olduğu öne sürülen bir dijital dökümana göre El Kaide örgütü, Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesinin ardından hangi yolun izleneceğine dair bir şura sonucu kurulmuştur.[103] Örgütle ilgili yapılmış en kapsamlı incelemelerden birisini üreten Lawrence Wright'a göre bu toplantıda Usame bin Ladin, Muhammed Atıf, Seyyid İmam el-Şerif, Ebu Ubeyde el-Benşiri, Mohammed Loay Bayazid, Memduh Mahmud Salim ve Vael Hamza Abdulfettah Culaydan isimleri bulunmaktaydı.[104] Bu isimlerden Usame bin Ladin Suudi Arabistan vatandaşı, Muhammed Atıf Mısır vatandaşı,[105] Seyyid İmam eş Şerif Mısır Cemaat-i İslamiyye üyesi ve Mısır vatandaşı,[106] Ebu Ubeyde el Benşiri

---

[102] Donald L. Barlett ve James B. Steele, "The Oily Americans", *Time*, 13 Mayıs 2003, https://web.archive.org/web/20181209092109/http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,450997-92,00.html [Erişim 23.03.2021]

[103] Lawrence Wright, *The Looming Tower: Al-qaeda and the Road to 9/11*, New York: Alfred A. Knopf, 2006, s. 130-132.

[104] Wright, s. 446-450.

[105] Khaled Dawoud, "Mohammed Atef", *The Guardian*, 19 Kasım 2001, https://www.theguardian.com/news/2001/nov/19/guardianobituaries.afghanistan [Erişim 21.07.2021]

[106] Assaf Moghadam ve Brian Fishman, *Fault Lines in Global Jihad: Organizational, Strategic, and Ideological Fissures*, Abingdon : Routledge, 2013, s. 136-138.

Mısır vatandaşı ve Afganistan savaşının tartışmalı figürlerinden birisi konumundaki Ahmed Şah Mesud'un yanında savaşmış bir yabancı savaşçı,[107] Muhammed Luey Bayezid Suriye vatandaşı ve sonradan ABD vatandaşı,[108] Memduh Mahmud Salim Iraklı Kürt kökenli Sudan vatandaşı,[109] Vail Hamza Abdulfettah Culeydan ise Suudi Arabistan vatandaşıdır.[110] Ancak bu isimler arasında özellikle dikkat çekici konumda bulunanlar Suudi vatandaşı Culeydan ve Suriye vatandaşı Muhammed Luey Bayezid'dir. Bayezid, örgütün kuruluş evresinde önemli görevler üstlenirken fiilen Amerikan vatandaşı konumundaydı. Wrigth'a göre El Kaide'nin kurulduğu toplantıda tutanakları tutma işi de Bayezid'e verilmişti.[111] Afganistan'dan döndükten sonra da bir süre ABD'de ikamet eden Bayezid bu süreçte insani yardım faaliyetleri yürütmüştür. Culeydan ise Suudi vatandaşı olarak gittiği ABD'de Tucson İslam Merkezi'ni yönetmiştir.[112] Her iki isim de daha sonra ABD tarafından kısmi baskılara uğrasa da uzun bir dönem sorunsuz bir şekilde hayatlarını devam ettirmişlerdir.

---

[107] Jason Burke, *Al-Qaeda: The True Story of Radical Islam*, Londra: Penguin UK, 2007, s. 105.

[108] J. M. Berger, *Jihad Joe: Americans Who Go to War in the Name of Islam*, Washington, D.C.: Potomac Books, 2011, s. 18-20.

[109] Patrick J. Fitzgerald, "United States v. Enaam M. Arnaout", *Governments Evidentiary Proffer Supporting the Admissibility of Co-Conspirator Statements*, 2014, s. 20. https://web.archive.org/web/20040805085950/http://news.findlaw.com/wsj/docs/bif/usarnaout10603prof.pdf [Erişim 21.07.2021]

[110] Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, "Security Council Al-Qaida Sanctions Committee Deletes Wa'el Hamza Abd al-Fatah Julaidan from Its Sanctions List", 26 Ağustos 2014 https://www.un.org/press/en/2014/sc11534.doc.htm [Erişim 10.11.2021]

[111] Wright, s. 132.

[112] Barrett Marson, "How Southern Arizona became home base for terror", *Arizona Daily Star*, 24 Temmuz 2004, https://web.archive.org/web/20210203013742/http://tucson.com/news/world/military/how-southern-arizona-became-home-base-for-terror/article_fa0ca409-5e3f-50c3-9611-b15f31a0cd6f.html [Erişim 11.07.2021]

Hatta Wright The Looming Tower çalışmasını hazırlarken Muhammed Luey Bayezid ile görüşmeyi başarmıştır.[113] Bayezid ve Culeydan'ın örgütün kuruluşundaki rolleri sonraki süreçte örgütle ilgili pek çok komplo teorisinin ortaya atılmasına ve Bin Ladin'in fiilen CIA tarafından desteklendiği yönündeki iddialara dayanak yapılmıştır. Hassaten bu zeminde Suudi hanedanının önemli isimlerinden Prens Bender bin Sultan'ın ifadelerine özel bir önem atfedilmektedir. Sultan, İngiltere, Suudi Arabistan ve ABD'nin Afganistan'daki mücahitlere yardımından ötürü Usame bin Ladin'in kendisine teşekkür ettiğini öne sürmüştür.[114]

Örgütün kuruluş sürecinde kimi isimler bazı tartışmaların yer aldığını öne sürmektedir. Wright'ın Medeni el Tayyib'ten aktardığı bilgiye göre El Kaide, ABD'nin kurulduğunu düşündüğü geniş şuradan önce gizli bir yapılanma olarak faaliyetlerini sürdürmekteydi. Aslında 11 Ağustos 1988 tarihinde toplanan ve Sovyetler Afganistan'dan çekilse bile cihada devam edilmesi kararının çıktığı toplantıdan evvel 17 Mayıs 1988 tarihinde örgüt adına gizli bir toplantı icra edilmiştir.[115] Öte yandan 11 Ağustos 1988 tarihli toplantıdan önce örgütün tam ismi olan ''Tanzim'ul Kaide'tul Cihad' kullanılmamıştı. Dolayısıyla bu isim ilk kez 11 Ağustos tarihli toplantıda dile getirildi. Ne var ki yeni örgütün ilanı için 20 Ağustos 1988 tarihi beklenecekti.[116] Örgüt bahse konu kuruluş tutanağında kendisini tanımlamak maksadıyla ''El Kaide, temelde teşekkül ettirilmiş bir İslami yapılanmadır, amacı Allah'ın kelimesini yüceltmek ve dinini muzaffer kılmaktır.'' ifadelerine yer vermiştir.[117]

1990'lı yılların başında Bosna'da Sırp güçlerine karşı Boşnakların verdiği savaşa da dahil olan Arap unsurların bir kısmı daha sonra Çeçenistan ve Kosova'da da

---

[113] Tony Rizzo, "KC man linked to early al-Qaida

Call to jihad led student to follow bin Laden " *The Kansas City Star*, 9 Eylül 2006, http://www.globalsecurity.org/org/news/2006/060909-alqaeda-link.htm [Erişim 21.07.2021]

[114] America's New War: Responding to Terrorism", *CNN Larry King Live*, 1 Ekim 2001, https://transcripts.cnn.com/show/lkl/date/2001-10-01/segment/00 [Erişim 21.12.2020]

[115] Wright, s. 128 ; s. 448.

[116] Wright, s. 133.

[117] Wright, s. 131.

çatışmalara katılmışlardır. Yukarıda kökleri izah edilen yabancı savaşçıların bir kısmı, 2001 yılında El Kaide tarafından düzenlenen 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin Afganistan'a gerçekleştirdiği askeri harekata karşı Taliban yönetimiyle birlikte hareket etmiştir. Harekât boyunca ciddi kayıplar veren El Kaide unsurlarının bir kısmı ise ABD tarafından esir alınarak düşman savaşçı tanımlamasıyla Guantanamo'da bulunan kamplara götürülmüştür.

2.2 USAME BİN LADİN

Yukarıda icmal edilen bilgiler El Kaide'nin henüz kuruluş aşamasında hem kurucu bireylerin kimliği hem de uluslararası politik bakışından ötürü uluslararası bir karakter taşıdığını tekit etmektedir. Ancak bu örgütün kuruluşu da diğer pek çok cihat taraftarı örgüt gibi lider merkezlidir. Zira El Kaide'ye dair temel bilgiler büyük oranda 'sessiz bir kişilik' olarak tanınan Usame bin Ladin'in örgütlenme konusundaki maharetini işaret etmektedir. Esasen cihat yanlıları arasındaki kimi unsurlara göre Usame bin Ladin, Mektebü'l-Hidemât yapılanmasının kurucusu Abdullah Azzam'ı öldürten kişidir. Örgüt tarafından reddedilen bu iddialar Azzam'ın yapılanmasına bağlı isimlerin hayatını kaybetmesinden ardından El Kaide'ye katılması yahut yapının El Kaide tarafından eritilmesine bağlanmaktadır.[118]

Katzman'a göre Usame bin Ladin, 1957 yılında Yemen kökenli bir Suudi inşaat şirketi sahibinin yirmi oğlunun on yedincisi olarak dünyaya geldi. Suudilerin sahip olduğu temel dini inançlara sahip olan Bin Ladin, yaygın kanaate göre Kral Abdulaziz Üniversitesi'nde öğrenciyken 'radikalleşmeye' başlamıştı. Diğer pek çok Arap militan gibi o da Seyyid Kutub'ın görüşlerinden etkilenmiş ve ülkede yaşayan kardeşi Muhammed Kutub'dan ders almıştı. Sovyet işgaline karşı Abdullah Azzam'ın çağrılarından etkilenen Usame bin Ladin pek çok uzman tarafından uluslararası açıdan geniş etkilere yol açan cihadi paradigmanın entelektüel mimarı kabul edilmektedir.[119] Gunaratna ise, Bin Ladin'in Sovyet işgalinden çok kısa bir süre sonra

[118] Aryn Baker, "Who Killed Abdullah Azzam", *Time*, 28 Haziran 2009, http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1902809_1902810_1905173,00.html [Erişim 10.07.2021]

[119] Kenneth Katzman, "Al Qaeda: Profile and threat assessment", *CRS Report for Congress*, 2005, s. 5.

Afganistan'a gittiğini öne sürmektedir. Ona göre zengin bir ailenin çocuğu olan Bin Ladin kişisel servetinin bir bölümünü mücahitlerin finansmanı ve propaganda faaliyetleri için kullandı. Öte taraftan pek çok cihat yanlısına göre Usame bin Ladin'in liderlik bağlamındaki etkinliği fedakarlığıyla ilişkilidir. Pek çok Arap lider mali fedakarlıklarla cihada katılırken Usame bin Ladin 1986 yılında Celalabad'da yabancı savaşçılar tarafından düzenlenen bir karşı saldırıya katılmış ve 1989 yılında bir Sovyet kimyasal saldırısında yaralanmıştır.[120] Usame bin Ladin'in bu noktaya gelmesinde doğal olarak 1980'li yıllar boyunca Müslüman ülkelere nüfuz etmeyi başaran Filistinli Abdullah Azzam'ın rolü tekrar edilmeye muhtaçtır. İhvan-ı Müslimin üyesi ve HAMAS'ın kuruluşunda etkisi olduğu iddia edilen Azzam, cihadın ancak silahla yapılacağını savunması yönüyle Müslüman Arap alimler arasında tebarüz etmektedir. Ona göre ''Sadece silahlar ve cihad'' yeterlidir. Müslümanlar arasındaki müzakere ve diyalog yanlılarını ise tahfif eden Azzam ''Müzakere yok, konferanslar yok, diyalog yok'' dedikten sonra cihadın ancak şiddet araçlarıyla yapılacağını belirtmektedir.[121] Whelan'a göre Abdullah Azzam Bin Ladin'i örgütleyen isimdir ve üzerinde hatırı sayılır bir etkisi vardır. Ancak Azzam hakkındaki pek çok iddiaya karşın gerçek nedeni bilinmeden 1989 yılında Bin Ladin'den uzaklaşmıştır. Bununla birlikte Azzam'ın ölümünden sonra fikri mirası El Kaide tarafından sahiplenilmiştir.[122] Kurucu figürlerine ve temel görüşlerine rağmen bazı araştırmacılara göre El Kaide örgütü karma bir paradigmaya sahip olup, örgütün fikri temellerinde Selefilik, İhvan-ı Müslimin'in Seyyid Kutub tarafından ortaya konulan ekseni ve Mısır'daki cihadi yapılanmaların görüşleri etkilidir. Özellikle Kutub'un devletlerin meşruiyetini şeriattan alması gerektiği görüşü El Kaide'nin temellerinde müessirdir. Bu noktada El Kaide'nin teşekkül sürecinde her ne kadar sağ olmasa da Seyyid Kutub'un görüşlerinin de Azzam'ın görüşleriyle neredeyse benzeri bir etkiyi haiz olduğunu öne sürmek mümkündür.[123] Kutub'un görüşleri daha

[120] Rohan Gunaratna, *Inside Al Qaeda: Global Network of Terror*, New York: Columbia University Press, 2002, s. 21.

[121] Richard Whelan, *El-Kaidecilik: İslam'a Tehdit Dünya'ya Tehdit*, İstanbul: Platin Yayınları, 2006, s. 75.

[122] Whelan, s. 80.

[123] David Commins, *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia*, Londra: Bloomsbury Publishing, 2005, s. 188.

sonra İhvan-ı Müslimin yapılanmasındaki fikri yumuşamadan ötürü daha çok Mısırlı Cemaat-i İslamiyye ve Cemaat-i Cihad gibi yapılar üzerinde sonuç vermiştir. Örgütün yumuşama sürecinde Suudi Arabistan'a siyasi mülteci olarak giden pek çok örgüt üyesi bu görüşleri Suudi Arabistan elitleri arasında yayma fırsatı bulmuştur. Bu zeminin daha sonra Usame bin Ladin'e tesir eden damar olması Arap rejimlerince İhvan-ı Müslimin hareketinin 'her kötülüğün sebebi' olarak görülmesine sebebiyet vermiştir. Ancak hakikat doğal olarak bundan daha komplekstir. Baskıcı rejimlerin ve bitmeyen ekonomik sorunların doğurduğu toplumsal öfkenin Mısır'da cihadi yapılanmalar üzerinden kendisini gösterdiğini öne sürmek akıl dışı olmayacaktır.[124] Nitekim Bergen de Usame bin Ladin üzerinde Mısırlıların cihadi söylemlerinin etkisi konusunda benzeri bir görüşe sahiptir. [125]

Aslında bütün bu temeller belirli bir zemini işaret etmekte ve örgütün hem ideoloji hem amaçlar hem de eylemsel motivasyonlar yönleriyle henüz eylemlere başlamadan önce dahi uluslararası bir perspektif taşıdığını göstermektedir. Teşekkül sürecinden itibaren uluslararası bir zemine göre kurgulanan El Kaide örgütünün ideolojik zemini de bu nedenle daha çok Arap dindar gençleri etkileyecek biçimde düzenlenmiştir. Wright da bu ideolojik zemini Kutub'a dayandırmaktadır.[126]

Usame bin Ladin ve daha çok Suudi cihad yanlılarının fikri altyapısı, Mısırlıların görüşleri dışında, daha derinde bazı itikadi temellere de sahiptir. Orta çağda yaşamış olan İslam alimi İbn-i Teymiyye, Müslümanların kendilerini savunma haklarına vurgu yapmış ve cihadı ibadetlerin en değerlisi olarak tanımlamıştır. Daha sonra Suudi Arabistan'ın mevcut dini ekseninin banisi konumundaki Muhammed bin Abdulvahhab İbn-i Teymiyye'nin görüşlerini kendi yorumlarıyla yaşadığı döneme aktarmıştır. Ancak İbn-i Teymiyye pek çok cihat yanlısı Selefi açısından başlı başına bir 'devrimci' modeldir. Hem Seyyid Kutub'un hem Muhammed el Farac'ın hem de Usame bin Ladin'in görüşlerinden etkilendiği İbn-i Teymiyye kendi döneminde

[124] Gilles Kepel, *The Prophet and Pharaoh: Muslim Extremism in Egypt*, Londra: Al Saqi Books, 1985, s. 81.

[125] Peter L. Bergen, *Holy War, Inc.: Inside the Secret World of Osama Bin Laden*, USA: Free Press, 2002, s. 52.

[126] Wright, s. 13.

cihada fiilen katıldığı bilinen İslam alimleri arasında ayrıcalıklı bir konuma sahiptir.[127]

2.3 EL KAİDE'NİN AMACI

Örgütün 1998 tarihinde yayınladığı fetva amaca dair en net doküman olarak karşımıza çıkmaktadır. Bin Ladin ve örgütün diğer liderleri tarafından imzalanan fetva temelde Amerikalıların öldürülmesinin her Müslüman için farz olduğunu öne sürmektedir. 23 Şubat 1998'de 'Dünya İslam Cephesi' imzasıyla yayınlanan fetva 'Yahudilere ve Haçlılara Karşı Cihad' başlığını taşımaktadır. [128] [129]

Türk terör araştırmacısı ve eski gazeteci Demirel El Kaide'nin temel amacını Amerikalıları ve Amerikan nüfuzunu Müslüman ülkelerden, özellikle Suudi Arabistan'dan uzaklaştırmak, İsrail'i yok etmek ve Ortadoğu'da Amerikan yanlısı hükümetleri devirmektir diye açıklamaktadır. Bu şekilde Usame bin Ladin, cihat vasıtasıyla dünyadaki tüm Müslümanları birleştirmeyi ve tek bir halifenin önderliğinde şeriat hükümlerine göre yönetilen bir devleti hedeflemektedir. Bu nedenlerden ötürü örgütün lideri Usame bin Ladin, söz konusu fetvada, Amerikan vatandaşlarını ve Yahudileri öldürmenin Müslümanların görevi olduğunu öne sürmüştür.[130]

Örgütün bu amaca ulaşmak için sahip olduğu sabır ise pek çok araştırmacı tarafından özellikle ifade edilmektedir. Özellikle örgütün çekirdeği konumundaki isimlerin seçilerek alındığı Faruk Kampı, örgütün ilk eğitim kampı konumundaki Aslan İni'ne göre daha güvenlikli bir nitelikteydi. Buraya seçilen genç savaşçılar özel olarak

---

[127] John L. Esposito, *Kutsal Olmayan Savaş İslamcı Terör*, İstanbul: Oğlak Yayınları, 2003, s. 63.

[128] "Jihad Against Jews and Crusaders", *World Islamic Front Statement*, 23 Şubat 1998, http://www.fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm [Erişim 19.07.2021]

[129] "Yahudilere ve Haçlılara karşı Cihad" fetvası, Arapça orijinali, 23 Şubat 1998, https://web.archive.org/web/20160626184406/https://www.library.cornell.edu/colldev/mideast/fatw2.htm [Erişim 20.07.2021]

[130] Emin Demirel, *Türkiye'de El-Kaide Unsurları*, İstanbul: IQ yayıncılık, 2005, s. 21.

izleniyor ve dış dünyadan izole ediliyordu. Genç, gayretli ve itaatkâr yabancı savaşçıların tümü aileleriyle vedalaşarak kapma girebiliyordu.[131]

Bu noktada Mohammad-Mahmoud Ould Mohamedou, diğer araştırmacılardan farklı bir görüşe sahiptir. Ona göre El Kaide, eldeki kanıtlara göre bir siyasi harekettir. Çünkü amaçları siyasidir. Ancak amaçlarına ulaşmak için askeri kaynakları kullanmaktadır. Bu noktada pek çok analiste göre El Kaide kural odaklı değil hedef odaklıdır. Bu da devlet destekli terörden daha çok örgütü uluslararası terörizm zeminine oturtmaktadır. Yine El Kaide, pek çok Arap rejimini hedef almaktadır ve değişimi bir ülke için değil bütün Müslüman ülkeler için harekete geçirmeyi istemektedir.[132] Aslında örgütün bu minvalde gösterdiği bir entelektüel gelişim gerçekten söz konusudur. Zevahiri'nin kendi cemaatiyle birlikte El Kaide'ye biat etmesinin ardından Afganistan'daki Arap savaşçıların içerisinde aslında Zevahiri'ye bağlı olan ancak gizli şekilde diğer gruplarda çalışan pek çok eğitimli isim örgütün kadrosu haline gelmişti. Zevahiri'nin örgüte katılmasıyla pek çok Mısırlı doktor, farklı alanlarda eğitim almış mühendisler ve eski askerler örgüte katılmıştı. El Kaide örgütünün kuruluş evresinde bu kadrolara erişebilmesi mühimdi çünkü bahse konu isimler hem gizli örgütlenmelerde çalışmış hem hapishanelerde sınanmış hem de Afganistan'a gelmeden önce ülkelerinde ciddi bedeller ödemişlerdi.[133]

2.4 BİR ULUSLARARASI TERÖRİST SALDIRI ÖRNEĞİ OLARAK 11 EYLÜL 2001 EYLEMİ VE ETKİLERİ

Assaf Mukaddem'e göre 11 Eylül 2001 saldırıları temelde 'İslamcı' bir örgüt olan El Kaide tarafından düzenlenen koordineli uluslararası terörist eylemlerdir.[134] El Kaide tarafından üstlenilen saldırıların ABD açısından pek çok yönden sarsıcı etkilere yol açtığını söylemek mümkündür. Öncelikle Pearl Harbour sonrası topraklarına savaşın

[131] Wright, s. 158.

[132] Mohammad-Mahmoud Ould Mohamedou, *Understanding Al Qaeda : the transformation of war*, Londra: Pluto Press, 2007, s. 44-45.

[133] Wright, s. 143.

[134] Assaf Moghadam, *The Globalization of Martyrdom: Al Qaeda, Salafi Jihad, and the Diffusion of Suicide Attacks*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2008, s. 48.

neredeyse hiç uğramadığı ABD ve Amerikan toplumu açısından 11 Eylül saldırıları ciddi bir güvenlik endişesi doğurmuştur. Çünkü 2.997 kişinin birden hayatını kaybettiği ve 25.000 kişinin de yaralandığı yahut kalıcı hasarlar aldığı saldırılar dünya için bir dönüm noktası olduğu gibi ABD'yi de yeni bir doktrin üretmeye icbar etmiştir.[135]

Özellikle ABD'nin Soğuk Savaş sonrası neredeyse tek kutup konumunda bulunduğu bir durumda gerçekleşen saldırı Sovyetlerle mücadeleden zaferle çıkmayı başaran ABD'nin uluslararası imajı açısından negatif etkiler doğurmuştur. Saldırının organizatörü konumundaki Usame bin Ladin ise ilk açıklamalarında saldırıları gerçekleştirenleri tebrik etmekle birlikte sorumluluğu üstlenmemiş ancak daha sonra bu açıklamasını tecdid ederek saldırıları bizzat üstlenmiştir. Aslında Bin Ladin'in 16 Eylül 2001 tarihinde yaptığı açıklama örgütün ideoloji ihracı ve inananların kendi eylemlerini yapmaları yönündeki temel doktriniyle uyum arz etmekteydi. Bin Ladin mezkûr açıklamasında ''Bazı kişilerin kendi kararları ve motivasyonlarıyla gerçekleştirdiği açık olan bu eylemi benim gerçekleştirmediğimi vurgulamak isterim'' demekteydi.[136] Ancak 2001 yılı Kasım ayında ABD servislerinin Celalabad'da ele geçirdikleri bir video kasette Bin Ladin Halid el Harbi ile konuşurken görülmüş ve saldırıları önceden bildiğini ifade etmiştir.[137]

Büyük bir ihtimalle ABD'nin saldırılarla ilgili fiziki delile ulaşmasının ardından tekrar bir video kaset yayınlayan El Kaide lideri Usame bin Ladin, bu kez 11 Eylül eylemlerini üstlenmiş ve şunları söylemiştir:

"*Genel olarak Batı'nın ve özelde de ABD'nin İslam'a karşı tarifi mümkün olmayan bir nefret beslediği açıktır. Bunun adı Haçlı düşmanlığı ve saldırganlığıdır. Amerika'ya karşı yapılan terörizm eylemleri her türlü övgüyü hak ediyor. Zira ABD İsrail'e desteğini kesmesine yönelik taleplere rağmen bunları dikkate almadı ve*

---

[135] "How much did the September 11 terrorist attack cost America?", *Institute for the Analysis of Global Security*, (t.y.) http://www.iags.org/costof911.html [Erişim17.07.2021]

[136] "Pakistan to Demand Taliban Give Up Bin Laden as Iran Seals Afghan Border", *Fox News Channel*, 16 Eylül 2001, https://www.foxnews.com/story/pakistan-to-demand-taliban-give-up-bin-laden-as-iran-seals-afghan-border [Erişim 21.07.2021]

[137] "Bin Laden on tape: Attacks 'benefited Islam greatly", *CNN*, 14 Aralık 2001, https://edition.cnn.com/2001/US/12/13/ret.bin.laden.videotape/index.html [Erişim 21.07.2021]

halkımız katlediliyor. Ancak artık İslam ümmetinin uyanışı gerçekleşmiştir. Bin Ladin veya takipçileri sağ olsa da ölü olsa da ABD'nin sonunun yakın olduğu açıktır. ABD'nin askeri gücünün temelinde yer alan ekonominin hedef alınarak vurulması önemlidir"[138]

Öte taraftan eylemlerin gerçekleştiği dönemi takiben Usame bin Ladin, eylemcilere talimatı doğrudan kendisinin verdiğini de kabul etmiştir.[139]

Diğer taraftan Usame bin Ladin, 11 Eylül 2001 eylemlerinin gerekçelerini de doğrudan Amerikan halkına seslendiği bir videoda açıklamıştır. Bahse konu açıklama örgütün uluslararası rejimde arzu ettiği değişiklerin bariz bir özeti olması ve amaçlarının uluslararası boyutunu göstermesi açısından ayrı bir önem arz etmektedir. Bin Ladin, ABD'nin kendi görüşlerine göre 'suçlarını' şu şekilde sıralamaktadır:

- ABD'nin İsrail'e verdiği açık destek[140] [141]

- Somali'de Müslümanlara karşı girişilen saldırılara destek

- Filipinler - Moro ihtilafında Müslümanlara karşı ABD'nin Filipinler'e desteği

- İsrail'in Lübnan'daki Müslümanlara karşı saldırganlığına verdiği destek

- Çeçenistan'da Rusların Müslümanlara karşı işlediği vahşete verilen destek

- Ortadoğu'da ABD'nin vekili olarak hareket eden iktidarların Müslümanların çıkarlarına karşı olması

- Keşmir'de Hindistan'ın Müslümanlara karşı zulmüne destek

- Suudi Arabistan'da ABD birliklerinin varlığı[142]

---

[138] "Transcript: Bin Laden video excerpts", *BBC News Online*, 27 Aralık 2001, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1729882.stm. [Erişim 21.07.2021]

[139] "Osama Bin Laden Is Dead -- Where Are the Other 9/11 Perpetrators?", *ABC News*, 11 Eylül 2010, https://abcnews.go.com/Blotter/osama-bin-laden-dead-911-perpetrators-now/story?id=13511484 [Erişim 21.07.2021]

[140] "Full transcript of bin Ladin's speech", *Al Jazeera*, 1 Kasım 2004, https://web.archive.org/web/20160101093303/http://www.aljazeera.com/archive/2004/11/200849163336457223.html, [Erişim 20.07.2021]

[141] Brad K. Berner, *The World According to Al Qaeda*, New Delhi: Peacock Books, 2007, s. 80-82.

-Irak'a karşı yaptırımlar

11 Eylül 2001 saldırılarıyla ilgili pek çok komplo teorisi bulunmakla birlikte temelde bu teoriler bilimsel zeminde ele alınabilecek tutarlılıkta değildir. Ancak bahse konu teorilerde ABD'nin saldırıları kendi çıkarları için dizayn ettiğini savunanların olduğu da bir sır değildir. Bu iddialar delillendirilememiş olsa da özellikle bazı Amerikalı araştırmacılar 11 Eylül 2001 eylemlerinin büyük oranda ABD'nin iç bürokratik çatışmalarından doğan boşlukta geliştiğini savunmaktadırlar. Aslında 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren hücreyle bağlantılı Khallad kod isimli Velid bin Attaş'ın Mihdhar kod isimli bir üyeyle Malezya'da buluşacağını NSA öğrenmişti. Hazmi ve Ebu Bera el Yemeni'nin de bulunacağı toplantıya dair bir telefon konuşması da yine NSA tarafından kayıt altına alınmıştı. Esasen sızan bilgilere göre CIA de toplantıdaki isimlerle ilgili Suudi istihbaratı tarafından uyarılmıştı. Bu süreçte Mihdhar'ın Dubai'deki odasına giren CIA, şahsın ABD vizesine sahip olduğunu gördü. Ne var ki bu bilgi FBI ile paylaşılmadı. El Kaide'yi izleyen ALEC İstasyonu'ndaki bir görevli ise FBI'ı bilgilendirmek istese de bu talepler her zaman CIA tarafından reddedildi. Dolayısıyla saldırılarla ilgili emarelerin ABD ve müttefikleri tarafından keşfedildiği bir gerçektir. Ancak buna karşın niçin aktif bir karşılık üretilmediğine dair net bir bilgi bulunmamaktadır.[143]

Usame bin Ladin'in ABD'ye karşı sert tavır aldığı dönem öncesinde Suudi Arabistan devletiyle kurduğu ilişkiler de ilginç bir boyuttadır ve halen Amerikan kamuoyu açısından tartışma konusudur. I. Körfez Savaşı öncesi Suudi Arabistan Kralı Fahd ile doğrudan görüşen Bin Ladin krala Amerikan kuvvetlerinin Arap yarımadasına girmesinin uygunsuz olacağını ve kendisinin yarımadayı savunacak güce sahip olduğunu söylemiştir.[144] Burada temel sorulardan birisi kurulduğu dönemde 198 kişinin biat ettiği El Kaide örgütünün hangi güce dayanarak Arap yarımadasını savunabileceğini düşündüğüdür.[145] Esasen Bin Ladin, 1988 yılından itibaren

---

[142] Bergen, s. 3-5.

[143] Wright, s. 308-312.

[144] Michael Scheuer, *Osama Bin Laden*, New York: Oxford University Press, 2011, s. 79-83.

[145] Ken Silverstein, "The Al Qaeda Clubhouse: Members lacking", *Harper's Magazine*, 5 Temmuz 2006, https://web.archive.org/web/20120224150529/http://www.harpers.org/archive/2006/07/sb-al-qaeda-new-members-badly-needed-1151963690 [Erişim 03.07.2021]

Afganistan kamplarında yetiştirdiği genç savaşçıların kendisine olan bağlılığına fazlasıyla güvenmektedir. 2001 yılında Afganistan'ın ve 2003 yılında da Irak'ın işgal edilmesinin ardından Bin Ladin'in cihada katılma çağrıları ciddi karşılık bulmuştur. [146] Bin Ladin'le genç savaşçılar arasında inanç temelli bir ilişki biçimi kurulmuş olması bunun başlıca sebebi olarak gözükmektedir. Bundan dolayı El Kaide örgütünü tanımlamanın yolu dinin motive etme ve harekete geçirme gücünü incelemekten geçmektedir.

[146] Paul Kamolnick, *Countering Radicalization and Recruitment To Al-Qaeda: Fighting The War of Deeds*, Strategic Studies Institute, US Army War College, 2014, s. 11. http://www.jstor.org/stable/resrep11311 [Erişim 23.07.2021]

BÖLÜM III

İNANÇ TEMELLİ ULUSLARARASI TERÖRİZM FAALİYETLERİ

3.1 TERÖR VE DİNİN ETKİLEŞİMİ

Dinin ve dini öğretilerin insanların davranışları ve duygusal eylemleri üzerindeki etkisinin görülmesi bakımından en göze batan ve sıkça verilen örneklerden birisi olan Kudüs Sendromu psikolojik terimi, durumu açıklamak için aslında güzel bir misal teşkil etmektedir. Kudüs'e giden turistlerden bazılarında aşağıdaki sorunlar gözlenmiş ve kayıt altına alınmıştır:

İrlandalı bir öğretmen Kudüs Hastanesi'ne giderek İsa Mesih'e hamile olduğu iddiasında bulunmuş ve müdahale edilmesini, kendisiyle ilgilenilmesini istemiştir. Kadın hamile bile değildir. Kanadalı bir turist kendisinin Hristiyanların kutsal kitabında geçen Samson (Şemsun) olduğuna inanarak Yahudiler için kutsal bir alan addedilen Ağlama Duvarı'na gelerek duvardaki taşları elleriyle kırmaya çalışmıştır. Avusturyalı bir turist kendisi için Hz. İsa'nın son akşam yemeği olduğuna inanılan ve The Last Supper adı verilen sofrasının birebir aynısını hazırlamayan otel çalışanları sebebiyle cinnet geçirmiş ve zorlukla sakinleştirilebilmiştir. Bunlar Kudüs Sendromu olarak bilinen fenomenle alakalı olarak verilen birkaç örnektir. Yabancı ziyaretçilerin bölge ile alakalı hissettikleri kutsallık ve önceki hayatlarındaki öğretilerin sebep olduğu bilinen bu psikolojik delüzyonlar sebebiyle turistler kendilerini İncil'de bulunan veya kıyamet alametlerine dair öğretilerdeki önemli kişilerle özdeşleştirmektedirler. İsrail Sağlık Bakanlığı'nın paylaştığı verilere göre her sene en az 50 kişide bu sendromun bir başka versiyonuna rastlanmakta ve polis veya doktorların olaya müdahil olmasını gerektirecek kadar şiddetli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Birçok vaka ise kayıt altına alınamamış olarak Kudüs sokaklarında varlığını sürdürmektedir.[147] Psikologlar bu tür vakalarla alakalı olarak yüzlerce örnekle karşılaşmışlardır. Bazen vakalar tehlikesiz olarak görülseler de nadiren yaralanmalara sebep olmakta hatta ölümle bile sonuçlanabilmektedir.

Kişinin zihninde dini nasıl konumlandırdığına bağlı olarak dinin ve bu öğretilerin insanlık tarihinde pozitif ve negatif etkileri görüle gelmiştir. Max Weber'in ünlü

[147] Raf Sanchez, "Jerusalem Syndrome: the madness that grips foreigners on the streets of the holy city", *The Telegraph*, 26 Mart 2016, https://www.telegraph.co.uk/news/2016/03/26/jerusalem-syndrome-the-madness-that-grips-foreigners-on-the-stre/ [Erişim 28.10.2021]

*"The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism"*inden bu yana sosyologlar dinin bir ulusun sadece sosyolojik yapısıyla değil aynı zamanda ekonomik başarı-başarısızlığıyla da ilgili alanlarda etkili olduğuna dair çıkarımlar yapmışlardır. Benzer şekilde Karl Marx da dinin insanlar üzerindeki etkisinin olumsuz taraflarını belirtirken aslında dinin bu baştan çıkarıcı gücünden dem vurmaktadır.[148]

Terör ve dinin bu alandaki etkisine gelindiğinde ise dinin insanların gerçekleştirdiği eylemlerde direkt ve bağımsız bir faktör olarak mı yoksa insanların bu fiillerine meşruluk kazandırmak adına kullandıkları bir mazeret mi olduğunun irdelenmesi gerekmektedir. Yani aslında din, terörün asıl sebep veya amaçlarını gizlemek için bir araç olarak kullanılmakta mıdır yoksa terörün kaynağı olarak bizzat kendisi veya çeşitli yorumları mı görülmelidir? Bununla alakalı olarak kapsamlı ve kesin bir sonuca ulaşılmaya çalışıldığı takdirde öncelikle terörizmin dini ideolojilerle direkt temasının, terörizmin oluşmasındaki diğer ana faktörlerin rollerinin büyüklüğünün ve din ile ekonomik temayüllerin ilişkisinin olup olmadığının ve varsa bu ilişkinin mahiyetinin çözümlenmesi gerekmektedir.[149] [150] Tarlow konuyla alakalı olarak "Herhangi bir sosyal sorun gibi terörizm de yekpare değil, birden fazla mutasyona sahiptir. Bu mutasyonların hem ortak yönleri hem de farklılıkları görülecektir."[151] yorumunu yapmakta ve bizlere yukarda bahsedilen sorular cevaplanmadıkça ve terörün sebebi olarak görülebilecek dini ve diğer faktörlerin araştırması yapılmadıkça dinin terörle olan bağının direkt ve kesin bir cevabını bulamayacağımızı göstermektedir.[152]

Akademik camiaya bakıldığında terör ve din bağına dair yapılan yorumlarda terörizmin kısaca cehalet, yoksulluk, baskı, zulüm, dışlanma, marjinalleşme ve işgal gibi hususların tamamıyla veya en azından birkaçıyla direkt bağı olduğu, hangi grup veya dini ideolojinin adı altında yapılırsa yapılsın sadece bir faktörün değil birden

[148] Karl Marx, *Critique of Hegel's "Philosophy of right"*, Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

[149] Mark Juergensmeyer, *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*, California: University of California Press, 2004, s. 4-10.

[150] Hoffman, s. 90.

[151] Peter Tarlow, *Sports Travel Security*, Oxford: Butterworth-Heinemann, 2017, s. 109.

[152] Jeffrey Haynes, *Religion and Terrorism*, Oxford: The Oxford Handbook of Terrorism, 2019.

fazla faktörün kombinasyonuyla terörizmin karşımıza çıktığı iddiası öne çıkmaktadır.[153] [154]

"Toplumdaki suç işleme oranının işsizlikle bağını ortaya koymak ve bu faktörleri göz önünde bulundurarak suçlulara verilebilecek optimal cezaların nasıl olması gerektiğini açıklamak Gary Becker'e ekonomi alanında Nobel ödülü kazandırmıştır. Suçluların yakalanma ihtimalleri ve yakalandıklarında karşılaşacakları cezanın şiddetine göre rasyonel bir şekilde düşünerek suçları işlediklerini belirtmiş, işsizlik ve yoksulluk oranının yüksek suç oranıyla yakın bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymuştur." şeklinde yukardaki hususları bir arada toplayan Sultan Mehmood, ABD Başkanı Bush da dahil olmak üzere birçok politikacının da bu görüşte birleştiği, eğitim yetersizliğinin ve çaresizliğin gençleri teröristlere dönüştürdüğü hususlarının altını çizmiştir.[155]

Alan B. Krueger ve Jitka Maleckova tarafından 11 Eylül saldırılarının sonrasında yayınlanan makalede ise yazarlar düşüncelerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

"*Terörün sebepleri ile ilgili kanıtların dikkatli bir şekilde gözden geçirilmesi, sadece yoksulluğun azalması ve eğitimdeki başarı oranının artmasıyla beraber uluslararası terörün gözle görülür bir biçimde azalacağı düşüncesi için çok düşük bir ihtimal olduğunu göstermektedir. Yoksulluk, eğitim ve terörizm arasındaki bağlantıların tamamı dolaylı, karmaşık ve oldukça zayıftır. Terörizmin terörle karşılaşılan coğrafyalardaki işsizlik veya eğitim eksikliğine verilen direkt bir tepki olarak görmek yerine, ekonomiyle daha az ilgisi bulunan alanlar olan siyasi koşullara ve uzun zaman bir süre devam etmiş olan aşağılanmışlık ve umutsuzluk (gerçek veya algı*

[153] Steve Mariotti, "A Root Cause of Terrorism Is Not Religion", *Huffingtonpost*, 6 Aralık 2017, http://www.huffingtonpost.com/steve-mariotti/a-root-cause-ofterrorism_b_10063938.html [Erişim 28.10.2021]

[154] Peter Tarlow, "The Interaction of Religion and Terrorism," *International Journal of Safety and Security in Tourism/Hospitality*, s. 6. https://www.palermo.edu/Archivos_content/2017/Economicas/journal-tourism/edicion16/PAPER-2.pdf [Erişim 28.10.2021]

[155] Sultan Mehmood, "The roots of terrorism", *Dawn*, 18 Mart 2013, https://www.dawn.com/news/796177 [Erişim 28.10.2021]

olarak gelişmiş olması önem arz etmeksizin) gibi duygulara verilen bir tepki olarak görülmesini daha doğru buluyoruz."[156]

Yine de belli başlı gruplar ve bu grupların ideolojileri, tarihsel süreçleriyle beraber iyi bir şekilde irdelenip araştırıldığında genel bir kanıya varılamayacak olmakla beraber kısıtlı bir coğrafya, toplum ve dini metin bağlantısı çözülebilir olarak görülmektedir.

El-Kaide ve IŞİD örgütlerinin genel şemaları, insan kazanma yöntemleri, "Küresel Cihad"[157] politikaları ve oluşturmaya çalıştıkları imaj göz önüne alındığında Martha Crenshaw'ın teröristlerin motivasyonları ile alakalı olarak belirlemiş olduğu en az 4 temel kategorinin yaklaşık olarak doğru bir sonuç verdiği görülmektedir. Bu iki örgütün birbirine benzer yapılarda ve amaçlar doğrultusunda faaliyet gösterdikleri ise bilinmektedir. Crenshaw, ilgili çalışmasında, teröristlerin motivasyonlarıyla alakalı olarak belirlediği dört ana kategoriyi eylem için harekete geçme fırsatı, aidiyet ihtiyacı, sosyal statü edinme isteği ve maddi karşılık olarak belirtmekte ve hem el-Kaide hem de IŞİD'e katılımlarda bu kategorilerin tamamının varlığına rastlanmaktadır.[158] Özellikle IŞİD'e katılım amacıyla ülkesinden ayrılan Avrupalı gençlerin dini anlamdaki yetersizliklerine rağmen neden böyle bir yolu seçtikleriyle alakalı yapılan araştırmalarda bazı kişilerin din ile uzaktan yakından alakaları olmamasına rağmen Avrupa'da meskun bulundukları ülkelerde aldıkları teorik eğitimleri hayata geçiremedikleri, IŞİD'e katılımlarından sonra ise sınırsız bir eylem özgürlüğüne kavuştukları argümanıyla karşılaşılmıştır. Bu hususla alakalı olarak da Post'un "kişiler terörist olmak ve terör faaliyetleri düzenlemek için terörist olurlar",

---

[156] Alan B. Krueger, Jitka Maleckova, "Does Poverty Cause Terrorism?", *The New Republic*, 24 Haziran 2002, https://newrepublic.com/article/91841/does-poverty-cause-terrorism [Erişim 28.10.2021]

[157] Albrecht Noth, *Heiliger Krieg und heiliger Kampf im Islam und Christentum*, Bonn: Ludwig Rohrscheid Verlag, 1966; Rudolph Peters, *Islam and Colonialism: The Doctrine of Jihad in Modern History*, The Hague, The Netherlands : Mouton Publishers, 1979; W. M. Watt ve A. T. Welch, *Der Islam I, Mohammed und die Frühzeit, Islamisches Recht, Religiöses Leben*, Stuttgart: Der Islam, 1980, s. 150 ; Johann Christoph Bürgel, *Allmacht und Mächtigkeit: Religion und Welt im Islam*, Munster: LIT Verlag, 2017, s. 80 ; Werner Ende, *Der Islam in der Gegenwart: [Entwicklung und Ausbreitung, Kultur und Religion, Staat, Politik, und Recht]*, München: C.H. Beck, 2005, s. 279-282.

[158] Martha Crenshaw, "An Organizational Approach to the Analysis of Political Terrorism.", *Orbis-A Journal of World Affairs*, Vol. 29, No. 3, (1985), s. 465-489.

"terörizm için ortaya atılan sebepler asıl sebepler değildir" görüşü dikkate değer görülmelidir.[159] Yine el-Kaide ve IŞİD'de görülen ganimet/kişisel kazanç sağlama yolları da yukardaki kategorilerle bağlantılı olarak terör örgütlerine katılımın gerçekleşmesinde önemli rol oynamaktadır. El-Kaide ele geçirmiş olduğu silah ve malzemelerden "ihtiyaç fazlası" olanların satımı ve kaçakçılık gibi faaliyetler yoluyla militanlarına bağlı bulundukları gruplar sayesinde maddi imkân sağlayabilirken, IŞİD ele geçirdiği bölgelerden yüksek miktarlarda vergi toplamakta, ganimet olarak ele geçirdiği mal ve silahları ise karaborsada satarak ek gelir kaynakları elde etmekteydi.

Yapılan araştırmalarda terör örgütlerine katılım ve örgütte devamlılık açısından önemli olduğu tüm çevrelerce az veya çok kabul edilen üç toplumsal faktör göze çarpmaktadır. Bunlar: haksızlık, kimlik ve aidiyettir.[160] Özellikle haksızlık genel olarak şiddetin anlamlandırılmasına yönelik yapılan araştırmalarda öne çıkan bir toplumsal tetikleyici rolü üstlenmektedir.[161] İntikam veya öç alma isteği bir kişiye veya yakınına karşı işlenen haksızlık fiilini kendi içinde düzeltmek isteği sebebiyle doğal bir süreçte gelişebilen kişi ve grupları güçlü ve kolay bir şekilde başkalarına, özellikle de haksızlığın sebebi olan kişilere karşı şiddete yöneltebilen bir obsesif güdü olarak karşımıza çıkmaktadır.[162] El-Kaide ve IŞİD'in terör faaliyetlerini meşrulaştırmak ve gerekçelendirmek amacıyla kullandığı temel faktörlerin başında da bu olgu yatmaktadır. İslam Coğrafyasındaki kan ve gözyaşının sebebi olarak görülen büyük düşmanlara karşı savaş, batılı devletlerin Müslümanlara yaşatmış olduğu trajedileri onlara kendi ülkelerinde yaşatarak intikam alınmasını sağlamak, Müslümanlara karşı girişilen saldırı, soykırım, katliamlara karşı ideolojik, dini veya mezhepsel anlamda farklılık arz eden başka topluluklara bedel ödeterek hedef alınan grupların faaliyetlerine son verilmesini sağlamak gibi toplu hedefler varlık

---

[159] Jerold M. Post, *Origins of terrorism: psychologies, ideologies, theologies, states of mind,* New York: Cambridge University, 1990, s. 25-40.

[160] John Horgan, "The search for the terrorist personality", Andrew Silke (Ed.), *Terrorist, victims, and society: Psychological perspectives on terrorism and its consequence,* London: John Wiley, 2003, s. 3-27.

[161] Frederick J. Hacker, *Crusaders, Criminals, Crazies: Terror and Terrorism in Our Time*, New York: W.W. Norton, 1976.

[162] Martha Crenshaw, "The psychology of political terrorism", John T. Jost ve Jim Sidanius (Ed.), *Political Psychology*, New York: Psychology Press, 2004, s. 379-413.

gösterirken bir yandan da bireysel olarak intikam amacı güderek gruplara dahil olanların sayısının yüksek olması bu güdünün gücünü göstermektedir.

Kimlik faktörü bireylerin kendileri hakkında gelişmiş, sabit algıları ve bireylerin temel değer, tutum ve inançlarının bütünüyle oluşur. Genellikle gençlik çağlarında yaşanan kriz veya ergenlik çağlarında yaşanan zorluklarda yaşanan gelişmeler belirleyici olur. Ancak bu süreçlerin başarılı bir şekilde yürütülmesi ve toplumsal normlar çerçevesinde gerçekleşmesi entegrasyon ve kişiliğin düzgün bir şekilde devam edebilmesi için gereklidir.[163] Bu süreci başarılı şekilde geçiremeyen bireylerin kişilik arayışlarında aşırılıkçı veya terörist organizasyonlar içinde kendilerini bulmaları birçok şekilde mümkün hale gelmektedir. James Marcia adındaki uzman psikolog bu durumu "kimlik haczi" *(identity foreclosure)* olarak tanımlamaktadır.[164] Kişi toplumda edinemediği rol, düşünceler ve değerleri bir bütün olarak kabul ederken kişisel veya eleştirel herhangi bir düşünceye tabi tutma gereği bile duymaz. Bu husus genel itibariyle aşırılıkçı siyah-beyaz çatışmalarında kendisini gösterirken dinin bu alandaki etkisi de önemli bir şekilde kendisini belli edebilecek düzeydedir. Zira din ve inanç sistemleri zaten insanlara kişilik, düşünce ve dünya görüşü aşılamak, bunları düzenlemek amacıyla varlıklarını sürdürmektedirler. Bu durumda kendisinin toplumsal entegrasyonunu sağlayamamış, zihinsel ve entelektüel gelişimini tamamlayamamış kişiler için inanç ve ideoloji etrafında birleşmiş halkalar kurtarıcı bir rol üstlenebilmektedir. Tabii olarak inanç ve ideolojilerin farklı okunması, yorumlanması veya kullanılması durumlarında karşılaşılan sorun bu topluluğun marjinalleşmesi, ayrışması, kendisini üstün görmesi ve kendisi ve kendisi gibi düşünenler dışındaki herkesi ya reddetmesi ya da onları da çeşitli vesilelerle doğru yola – şiddet de dahil olmak üzere – çekmesine sebep olabilmektedir. Özellikle din olgusunun bir yerden sonra fideist* bir hal aldığı düşünüldüğünde zaten bir kimlik arayışında olan kişiler için yukarda belirtilen kişisel ve eleştirel düşünceye yer vermeksizin kabulü hiç de zor olmamaktadır.

El-Kaide ve IŞİD'de bulunan hatırı sayılır ölçüdeki yabancı savaşçı sayısı ve bu savaşçıların neredeyse tamamına yakınının İslam'ı yeni kabul etmiş gençler olmaları

---

[163] Crenshaw, s. 379-413.

[164] James Marcia, "Identity and Self-Development", Richard Lerner, Anne Peterson ve Jeanne Brooks-Gunn (Ed.*), Encyclopedia of Adolescence*, Vol. 1, New York: Garland, 1991.

- Fideist: Felsefi ve dini konularda akla değil inanca güvenilmesi gerektiğini savunma.

bu görüşü destekleyen verilerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler kimliklerini dolaysız olarak gruba üyelikleri üzerinden tanımlamakta, bireyin kişiliği gene dolaysız olarak grubun kimliği ile karışmakta ve ortada bireysellik adına herhangi bir ortam kalmadığında lider tarafından verilen emir, bilgi ve düşünceler sorgulanmadan herkes tarafından kabul edilir bir hal almaktadır. Konuyla ilgili olarak araştırmaları bulunan Post, Johnson ve Feldman'ın "Terörist bir gruba üyelik, alt kimlik duygusu sorunlu olan kişiler için birer hazır kimlik ve aidiyet duygusu sağlar. Bu bireyler için terörist gruba ait olmak psikososyal kimliklerinin en önemli bileşeni haline gelir." şeklindeki ifadeleri önemlidir.[165] [166] Bu şekilde bir terör grubuna üyeliğin, kişinin kendisiyle ilgili olarak gireceği en önemli iç çatışmalardan birisine doğrudan doğruya cevap sağlayan – terörist, özgürlük savaşçısı, şehit, gerilla – bir rolünün bulunması da gözden kaçırılmamalıdır.[167] [168]

Aidiyet faktörü ise özellikle IŞİD, el-Kaide gibi aşırılıkçı extremist yapılara gelindiğinde kendisini göstermektedir. Geleceklerini bu gruplarda geçirmeyi kendilerine amaç edinen kişiler gruplarda kendilerinin varlığına sadece bir anlam bulmakla kalmıyor, aynı zamanda bir aidiyet duygusu, bağlanmışlık ve bağlantı ediniyorlar. Luckabaugh ve arkadaşlarının teröristlerin bu tür oluşumlarla alakalı yapmış olduğu araştırmaya göre potansiyel teröristler arasında terör faaliyetlerine özellikle aşırılıkçı gruplara girerek katılmak isteyenlerde psikolojik ana faktörün kişilerin kendilerini bir yere ait hissetme ihtiyacı olduğu bildirilmiştir.[169] Bu toplumun sınırlarında dolaşan dışlanmış bireyler için terörist bir gruba katılmak, o ana kadarki süreçte devam eden toplumsal reddin tam tersini, o ana kadar

[165] Phillip W. Johnson ve Theodore B. Feldmann, "Personality types and terrorism: Self-psychology perspectives", *Forensic Reports*, Vol. 5, No. 4, (1992), s. 293-303.

[166] Jerold M. Post, ""It's us against them": the group dynamics of political terrorism", *Terrorism*, Vol. 10, No. 1, (1987), s. 23-35.

[167] Donatella Della Porta, "Political Socialization in Left-Wing Underground Organizations: Biographies of Italian and German Militants", *International Social Movement Research* (1992), s. 259-290.

[168] J. N. Knutson, "Social and psychodynamic pressure toward a negative identity: the case of an American revolutionary terrorist", Y. Alexander ve J. M. Gleason (Ed.), *Behavioral and quantitative perspectives on terrorism*, New York: Pergamon, 1981, s. 105-150.

[169] Robert Luckabaugh, Edward Fuqua, Joseph Cangemi ve Casimir Kowalski, "Terrorist behavior and US foreign policy: Who is the enemy? Some psychological and political perspectives", *Psychology*, Vol. 34, No. 2, (1997), s. 1-15.

yaşamadıkları aile hayatını temsil etmektedir.[170] Bu faktör aynı zamanda gruba dahil olan teröristlerin gruplarda daha çalışkan ve üretken olmasına ve devamlılıklarının da sağlanmasına sebep olmaktadır.[171]

Bu grupların literatüre kazandırmış oldukları intihar saldırıları yukarda bahsedilen bütün konularla bağlantılı olarak din, kimlik, arayış ve bağlılığın etkilerini gözler önüne sermektedir. İntihar saldırıları tarihsel süreç boyunca çatışmaların bir parçası olmuştur ancak 1983 yılında Beyrut'ta gerçekleştirilen ve 200'ün üzerinde ABD/Fransız askerinin ölümüne neden olan intihar saldırısı modern çağdaki intihar saldırılarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bu tarihten itibaren dünya genelindeki terör saldırıları ve terörist organizasyon sayısı gitgide düşerken intihar saldırıları sürekli olarak yükselmeye devam etmiştir.[172] İntihar komandoları üzerinde yapılan çalışmalar intihar saldırısı yapmaya karar veren kişilerle intiharı hayatına son verme olarak gören kişiler arasında motivasyon ve ruhsal dinamikler açısından büyük farklar olduğunu, intihar saldırısı görevlerinin çatışmalarda kullanılmasının tamamıyla bir stratejik aklın ürünü olduğunu ortaya çıkarmıştır. Hatta Silke'ye göre[173] intihar saldırılarını yapmak amacıyla hazırlanan kişilerin çoğunluğunda diğer teröristlerde görüldüğü kadar büyük psikolojik rahatsızlık veya ruhsal bozukluklar bulunmamaktadır. Aksine kişilikleri genel itibariyle sabit ve rahat fark edilmelerini engelleyecek seviyededir. İntihar saldırıları için dini saiklerle yola çıkan kişiler genel olarak gönüllü olmaktadırlar. Saldırganlar eylemlerini şehitlik olarak görmekte ve bunu inandıkları din, halkları veya amaçları için gerekli görmektedirler. Örneğin dini referanslarla intihar saldırısı düzenlemek isteyen kişilerde asıl amaç kendini öldürmek değildir – ki büyük topluluklar tarafından takip edilen dinlerde kendi canına kıymak genel anlamda yasaklanmıştır – zira intihar, öfke ve kendini beğenmişlik duygusundan kaynaklanan bir motivasyon süreciyle hayatı sonlandırma

[170] Jerold M. Post, "Notes on a psychodynamic theory of terrorist behaviour", *Terrorism*, Vol. 7, No. 2, (1984), s. 241-256.

[171] Roy F. Baumeister ve Mark R. Leary, "The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation", *Psychological Bulletin*, Vol. 117, No. 3, (1995), s. 497-529.

[172] Robert A. Pape, "The Strategic Logic of Suicide Terrorism", *The American Political Science Review* Vol. 97, No. 3, (2003), s. 343-361.

[173] Andrew Silke, "The psychology of suicidal terrorism", Andrew Silke (Ed.), *Terrorist, victims, and society: Psychological perspectives on terrorism and its consequence*, London: John Wiley, 2003, s. 93-108.

aracıdır. Bunun yerine kendilerinin daha yüksek bir amaca hizmet edecek olduklarına ve fiillerinin sonunda da sonsuz ödüllerle ödüllendirileceklerine inanmaktadırlar.[174] İnsanların intiharı genel olarak umutsuzluk ve depresyonla bağdaştırdıkları, artık taşıyamadıkları ve gerçekten ciddi olarak rahatsızlık duydukları bu psikolojik acıyı sonlandırmak amacıyla intihar motivasyonlarının oluştuğu, intihara meyleden kişilerin ailelerinin genel olarak bir yıkım yaşadığı ve fiilden dolayı utanç içinde oldukları belirtilmektedir. Ancak insanlar şehitlik kavramını – neye göre ve hangi amaca hizmet ederek gerçekleştirildiği fark etmeksizin – kahramanca gerçekleştirilen bir fedakârlık ve sonunun cennet olduğu düşünülen sonsuz bir ödüller bütünüyle bağdaştırmaktadır. Örneğin İslam'da şehitlik mertebesi bir kişinin ulaşabileceği en üst mertebelerden birisidir. Yukarda özellikleri verilen kişilerin herhangi birisinin kısa yoldan bu mertebeyi elde etme, bunu gerçekleştirirken de amaca, davaya, inanca hizmet ederken bir şeyleri değiştirmeye olan umudu, kişinin canını önemsiz olarak görmesi ve özellikle IŞİD'in son dönemlerinde görüldüğü gibi intihar saldırısı gerçekleştirmek için grup içi çekişmelerin yaşanmasına bile yol açmaktadır.[175] Kişinin ailesi ve sevenleri ise yine intihara meyleden kişilerin ailelerinin aksine akraba/arkadaşlarını gerçekleştirdiği kahramanca fiil sebebiyle övmekte, desteklemekte ve amacın gerçekleşmesi halinde de onur duymaktadırlar.[176]

Burada unutulmaması gereken bir konu da intihar terörizminin sadece dini referanslara dayalı olarak gerçekleştirilmediğidir. Kendilerine Black Tigers adı veren ve Tamil Gerillalarına bağlı olarak faaliyet gösteren grup, 2003 yılına kadar gerçekleştirilen intihar saldırılarının neredeyse yarısından sorumlu olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu tip saldırıların belli başlı aşırılık içeren siyasi ve psikolojik durumda ortaya çıktığının en gözle görülür kanıtıdır. Zira intihar saldırıları lojistik ve taktiksel açıdan oldukça büyük imkanlar sağlamaktadır (saldırılar konvansiyonel saldırılara kıyasla daha ucuz bir şekilde gerçekleştirilir, saldırganın yakalanma riski neredeyse sıfırdır dolayısıyla bağlı olduğu grupla alakalı bilgilerin karşı tarafın eline geçme ihtimali bulunmamaktadır, hedef alınan gruba uyguladığı psikolojik etki gerçekten yıkıcı düzeydedir ve çok büyük sayılarda kayıplara neden

[174] Emad Salib, "Suicide terrorism: A case of folie à plusieurs?" *British Journal of Psychiatry*, Vol. 182, No. 6, (2003), s. 475-476.

[175] Randy Borum, "Understanding the terrorist mindset", *FBI Law Enforcement Bulletin*, Vol. 72, No. 7, (2003), s. 7-10.

[176] Scott Atran, "Genesis of suicide terrorism", *Science*, Vol. 299, (Nisan 2003), s. 1534-1539.

olabilmektedir). Örnek verilecek olursa ABD'ye karşı gerçekleştirilen 11 Eylül saldırıları değerlendirme dışında tutulacak olsa bile, 1980 ile 2001 arasında gerçekleşen saldırıların sadece %3'lük bir kısmını oluşturan intihar saldırıları, terör kaynaklı ölümlerin %48'inin sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır.[177] Teröristlerin gerçekleştirdikleri intihar saldırılarının ardından belli başlı değişimlerin yaşandığını görmeleri de bu tür saldırılara devam etmelerinin bir sebebi olarak sunulmaktadır. Zira ABD'de gerçekleşen 11 intihar saldırısından 6 tanesinin zamanlaması devletin teröristlere bakışını ve onlara karşı geliştirdiği yöntemlerin değişmesinin hemen öncesine "denk gelmiştir".[178]

Terörizmin, özellikle de "Küresel Cihad" anlayışının yetişip yeşermesinden sonra oldukça farklı kimlik ve kişilerden eleman devşirebilme kapasitesi edinmiş olması da bir diğer büyük sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin el-Kaide uzmanı olarak görev yapan Dr. Rohan Gunaratna örgüt mensuplarının 74 farklı ülkeden, 40'tan fazla ülke vatandaşından oluştuğunu dökümante etmiş ve grubun nerede, ne zaman bir saldırı gerçekleştireceğiyle alakalı bir önleme mekanizmasının kişilik, uyruk veya sosyal statüden bağımsız hareket kabiliyetleri sebebiyle daha 2000'li yılların başından itibaren neredeyse imkânsız hale geldiğinden bahsetmiştir.[179] IŞİD'in ortaya çıkmasının ardından gelişen süreçte sınırları iyice aşınan devletler ve gitgide bireysel saldırıların önünün açılması sebebiyle bu sorunu daha da çetrefilli hale getirmektedir.

Elbette inanç kaynaklı terörizm ve şiddeti itikadi bağlamda bir mesaj vermek için araç olarak kullanılan örgütlerin günümüz dünyasında ekseriyetle İslam inancıyla bağdaştırılması uluslararası sistemin cari durumuyla da yakından ilgilidir. Nitekim Hindistan'da Hint Müslümanlarına yönelen inanç eksenli şiddet özellikle 2001 yılı sonrasında anlamlı bir biçimde yükselmektedir. Council on Foreign Relations, birçok yabancı hükümet ve uluslararası kuruluşun Hindistan'da Müslümanlara yönelik yükselen ayrımcılığı, işgal altındaki Keşmir'deki şiddet eylemlerini ve yeni Vatandaşlık Yasasını kınadığını kaydetmektedir. BM İnsan Hakları Ofisi vatandaşlık yasasını 'temelde ayrımcı' olarak tavsif ederken, BM Genel Sekreteri de yasanın pek

[177] *US State Department,* "Patterns of Global Terrorism 1983-2001", https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/serial?id=patglobalterror [Erişim 04.07.2021]

[178] Pape, s. 343-361.

[179] Gunaratna, s. 21.

çok insanı 'haymatlos' statüsüne düşüreceğine dair endişelerini belirtmiştir. İslam İşbirliği Teşkilatı da Hindistan'da yükselen İslamofobi dalgasını durdurmak için acil adımlar atma çağrısında bulunmuştur.[180] Özellikle Afganistan'da yönetim değişikliğinin gerçekleşmesi ve Taliban'ın iktidara gelmesinin ardından Hindistan'da Müslümanlara karşı şiddet eylemleri binlerce Müslümanı etkileyecek boyuta erişmiştir.[181]

Aynı şekilde Hristiyan dünyasında da İslamofobi söylemi üzerine inşa edilmiş saldırgan söylem ve eylemlerin artış eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür.[182] Yeni Zelanda'daki Christchurch Camii katliamı ve bu katliamın ardından sosyal medyada yayılan nefret söylemi bu noktada belirli bir inanca yönelen şiddet eylemi olma yönüyle bu saldırıyı farklı bir bağlama oturtmaktadır.

Diğer taraftan İsrail'in resmen kurulmasından önce Filistin topraklarında radikal Yahudi unsurlar / Siyonist hücreler biçiminde örgütlenen pek çok örgüt de bugün dünya Yahudileri nezdinde geniş bir sempatiyle karşılanmaktadır. Jabotinsky'nin başını çektiği söylem üzerine inşa edilen Irgun, bu noktada yakın tarihte Yahudi inancı temelli terör organizasyonu olarak en çok bilinenlerden birisidir.[183] 1946'da King David Otelinin bombalanması ve bir diğer Yahudi terör örgütü Lehi ile birlikte gerçekleştirilen Deir Yassin Katliamı örgütün dönemin uluslararası sistemi nezdinde terörist görülmesine sebebiyet vermiştir.[184]

---

[180] Lindsay Maizland, "India's Muslims: An Increasingly Marginalized Population", *Council on Foreign Relations*, 20 Ağustos 2020, https://www.cfr.org/backgrounder/india-muslims-marginalized-population-bjp-modi [Erişim 25.09.2021]

[181] Debasish Roy Chowdhury, "Is India Headed for an Anti-Muslim Genocide?", *Time*, 4 Ekim 2021, https://time.com/6103284/india-hindu-supremacy-extremism-genocide-bjp-modi/ [Erişim 05.10.2021]

[182] Khairiah A. Rahman, "News media and the Muslim identity after the Christchurch mosque massacres", *Kōtuitui: New Zealand Journal of Social Sciences Online*, Vol. 15, No. 2, (2020), s. 361.

[183] Howard M. Sachar, *A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time*, New York: Alfred A. Knop, 2007, s. 265.

[184] *Encyclopedia Britannica*, "Irgun Zvai Leumi | Jewish right-wing underground movement", https://web.archive.org/web/20180522054438/https://www.britannica.com/topic/Irgun-Zvai-Leumi [Erişim 01.10.2021]

Aynı şekilde Stern, Lehi, Haganah ve daha sonra kadrolarının pek çoğu İsrail güvenlik bürokrasisinde görev alacak aşırı sağ Yahudi örgütleri halen İsrail toplumunun Filistinlilere karşı ayrımcılık üreten söylemlerin temelinde yer almaktadır. Bununla birlikte aşırı sağ Yahudi terör örgütlerinin süreç içerisinde giriştikleri savaşı kazanmaları, İngiliz mandasının sonlanması, Siyonist temellerde bir devletin kurulması ve Arap devletlerinin yeni devlet karşısında uğradıkları askeri başarısızlıklardan ötürü inanç temelli örgütler oldukları akademik merkezler dışında pek tartışılmamaktadır.[185]

Nihai anlamda uluslararası sistemin dönemsel şartları içerisinde inanç eksenli şiddet ve terör örgütleri farklı bağlamlar kazanabilmektedir. Esasen Afganistan'da Sovyetlere karşı savaş döneminde hemen hemen bugüne benzer söylemlere sahip olan El Kaide'nin o dönemde uluslararası tehdit olarak görülmemesi, Filistin'de İngiliz mandası dönemindeki Yahudi örgütlerine benzer yöntemler kullanan HAMAS hareketinin pek çok ülkede terör örgütü görülmesine karşın uluslararası sistemde kendine has bir yeri bulunması, 2001 sonrası Afganistan'da inanç kaynaklı terör örgütü olarak görülen Taliban'ın yakın geçmişte ülkede tekrar iktidarı ele geçirmesi gibi hususlar bu bağlamda 'terörizm' kavramı ve 'inanç kaynaklı' terörizmin teorik çerçevesine benzer bir politik eksenin delilleri konumundadır. Kavramın temelindeki tanım muğlaklığı politik sahada da kendisini göstermektedir.

Bu nedenle inanç temelli terörizm bağlamında örneklerin, hem ilgili örgütün kendi iç dinamikleri ve dayandığı itikadi temeller hem örgütün faal olduğu bölgedeki politik şartlar ve dönüşümler hem de uluslararası rejim açısından değerlendirilebilmesi sağlıklı sonuçlara ulaşabilmek adına ehemmiyet arz etmektedir. Bu bağlamda El Kaide merkeziyetsiz yapısı ve çalışmada pek çok değinildiği üzere uzun soluklu savaş söylemi nedeniyle analiz edilmesi daha zor bir birimdir. Ayrıca örgütün temelini atan kadroların uluslararası sisteme dair belli bir entelektüel derinliği bulunması, giriştikleri mücadelenin sonuçlarını bilebilecek kamusal görev tecrübesine sahip isimlerin Mısır örneğinde olduğu gibi örgütün önemli figürleri olması yine kayda değer diğer hususlardır.

---

[185] "Jewish Terrorism under the British Mandate", *Canadians for Justice and Peace in the Middle East*, Factsheet Series No. 23, (Mart 2007). https://d3n8a8pro7vhmx.cloudfront.net/cjpme/pages/2211/attachments/original/1471975203/23-En-Jewish-Terrorism-under-British-Mandate.pdf?1471975203 [Erişim 06.10.2021]

Aynı bağlamda El Kaide'nin kolları ya da türevleri konumundaki yapılanmaların da çoğunlukla uluslararası sisteme müessir konumlarda bulunması, IŞİD örneğindeki gibi kısıtlı bir dönemde geniş bölgelerde hakimiyet kursa da uluslararası sistemi sarsabilmesi bu örgütleri inanç kaynaklı terör örgütleri içerisinde farklı bir konumda tutmaktadır. Nitekim 11 Eylül sonrası El Kaide'nin ana hedef konumunda tuttuğu ABD içerisindeki tartışmalarda da bu farklılığın gözlemlendiğine dair emareler bulunmaktadır. 18 Aralık 2001 tarihli Uluslararası Operasyonları ve Terörizm Alt Komite toplantısında Afganistan'da o dönem devam eden harekatın El Kaide gibi bir örgütü yok etmek için yeterli olamayacağı ve uluslararası iş birliğini her düzeyde artması gerektiği hususen kayıt altına alınmıştır. Bu minvalde ABD'nin uluslararası örgütleri de bu sürecin paydaşı haline getirme çabası bununla ilgilidir.[186]

2008 yılına gelindiğinde ise bu defa Amerikan senatosu İstihbarat, Bilgi Paylaşımı ve Terörizm Risk Değerlendirmesi alt komitesi El Kaide'ye dair değerlendirmesini daha öznel bir şekle büründürmüştür. 30 Temmuz 2008 tarihli alt komite toplantısında Pakistan kökenli İngiliz vatandaşlarının Birleşik Krallık'taki yoğunluğu Amerikan senatosunun gündemine gelmiş, Soğuk Savaş sürecinden bu tarafa Avrupa'yı güvende tutmaya çalışan ve Sovyetlerin düşmesinin ardından bu konuda kısmen rahatlayacağını düşünen Amerikan güvenlik bürokrasinin daha da büyük bir yükle yüzleştiği kayıt altına alınmış, ancak bütün bunlarla birlikte terörizmin dünyadan yok edilmesinin imkansızlığı da teyit edilmiştir. Ancak aradan geçen 7 seneye karşın Amerikan senatosunun bu görüşmesinde de El Kaide'nin sabırlı olduğu ve kendi dönemini beklemeye hazır bulunduğu da ifade edilmektedir.[187]

[186] The Global Reach of Al Qaeda, Senate Hearing 107-390, (18 Aralık 2001), https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-107shrg77601/html/CHRG-107shrg77601.htm [Erişim 06.10.2021]

[187] Reassessing The Threat: The Future of Al Qaeda and Its Implications for Homeland Security, House Hearing 110-132, (30 Temmuz 2008),

https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-110hhrg46632/html/CHRG-110hhrg46632.htm [Erişim 06.10.2021]

3.2 EL KAİDE VE DEVAMI/BENZERİ İNANÇ TEMELLİ ÖRGÜTLER ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEVLETLER VE ULUSLARASI SİSTEMLE ETKİLEŞİMİ

Günümüze gelindiğinde Ortadoğu olarak tavsif edilen coğrafyada terör kavramı, terörist olarak nitelenen örgütler ve terörist saldırı olarak kayıtlara geçen olaylar hem güncel tartışmaların hem de politik münasebetlerin merkezinde yer almaya devam etmektedir. Ayrıca Ortadoğu coğrafyasında yaşanan şiddet olaylarının ideolojik yahut örgütsel bağlamda ilişkili olduğu Afrika'nın çeşitli bölgeleri, Pakistan, Afganistan, Filipinler ve Endonezya'da gerçekleşen saldırılar da inanç temelli uluslararası terörizmin etkin varlığını kanıtlar mahiyettedir.

El Kaide'nin devamı yahut benzeri örgütlerin incelenmesi için başlangıç adresinin Irak coğrafyası olarak seçilmesi uygun gözükmektedir. Baas yönetimi altında hem baskıcı bir yönetim modelinden kaynaklı sorunlarla hem de bu yönetime karşı geliştirilen uluslararası baskılardan neşet eden toplumsal ve ekonomik krizlerle yüzleşen Irak halkının 2003 yılından sonra içerisine girdiği şiddet sarmalı ülkede izah edilmesi güç bir atmosferin oluşmasına sebebiyet vermiştir. ABD'nin Irak'ı işgal ederek kendi kontrolünde yeni bir yönetim kurmasını takiben ülkede Baas Partisi bakiyesi unsurların, Sünni kesimlerin ve kısmen Şii örgütlerin dahil olduğu bir mukavemet süreci başlatmıştır. Aynı süreçte ülkede daha önce varlık gösteren dini söylemlere sahip Tevhid ve Cihad Cemaati ve Ensar el İslam gibi örgütler aktif bir rol üstlenmiştir.[188] ABD'nin Irak'ı işgalinin ardından arzu ettiği hakimiyeti kuramadığı Felluce'ye düzenlediği iki askeri harekatta da Selefi - Cihadi söyleme sahip örgütler güçlü bir direniş örneği sergilemiştir. 1994 yılında başlayan yakın geçmişe kadar devam eden Çeçenistan savaşına katılmış direnişçilerle birlikte 1979 yılından itibaren Afganistan'da devam eden muhtelif savaşlara dahil olan Arap unsurların yahut Afgan olmayan diğer milletlere mensup yabancı savaşçıların Irak'ta Iraklılarla birlikte hareket etmesi yabancı savaşçılar olgusunun küresel bir soruna yol açmasına sebep olmuştur.

[188] Aron Y. Zelin, "The War between ISIS and al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement", *The Washington Institute for Near East Policy*, (26 Haziran 2014), s. 1-2. https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/war-between-isis-and-al-qaeda-supremacy-global-jihadist-movement [Erişim 21.07.2021]

2003 yılında yaşanan Irak işgali, yabancı savaşçılar açısından Ortadoğu coğrafyasının kapılarının açılmasına yol açmıştır. Usame bin Ladin'in kurduğu organizasyon ile Mısırlı Eymen el-Zevahiri'nin kontrolündeki kitleleri El Kaide ismi altında birleştirmesinin ardından Arap gençler arasında yaygın hale getirdikleri ideolojileri neticesinde pek çok bölgesel küçük grup türemiş ve bu grupların bir kısmı Irak'ın işgalinin ardından bölgede faaliyet yürütmüştür. Ebu Musab el-Zerkavi tarafından 1999 yılında Ürdün topraklarında kurulan Tevhid ve Cihad Örgütü'nün başını çektiği Iraklı Selefi - cihadi düşüncedeki diğer örgütler Irak el-Kaidesi, Ceyş et-Taifa el-Mensure, Katbiyan Ensar el-Tevhid vel Sünnet, Saraya el-Cihad, El-Gureba Taburları, El-Ahval Taburları ve Ceyş Ehl-i Sünnet ve el-Cemaat birleşerek önce Mücahitler Şura Meclisi olarak tanımlanan yapıyı kurmuş ancak bu örgüt daha sonra 15 Ekim 2006'da yayınlanan videoyla; Bağdat, Anbar, Diyala, Kerkük, Selahaddin ve Ninova illerinin tamamı ile Babil ilinin bir kısmını içinde barındıran bölgede Irak İslam Devleti'ni kurduğunu ilan etmiştir. Bu sürecin ardından bölgede Amerikan askerlerine ve Irak'ta kurulan ABD destekli hükümet güçlerine yönelik saldırıların büyük kısmı El Kaide'ye bağlı bu yapı tarafından üstlenilmiştir.[189] Yapı dışında kalan Sünni kökenli örgütlerle de savaşan Irak İslam Devleti daha sonra "Irak Şam İslam Devleti" adını almış Suriye'de yaşanan çatışmalı sürecin ardından ise bütün İslam ülkelerini içine alan bir hilafet yönetimi kurduğunu öne sürerek "İslam Devleti" adını kullanmaya başlamıştır.[190]

Bu noktada şunu ifade etmek gerekir ki hem Müslüman ülkelerde hem de Hristiyan ülkelerde 'inanç temelli terörizm' dönemsel bağlamda mezhep kartları üzerinden de şekillenmiştir. Öte taraftan bu mezhep kartının çoğunlukla ya bir plan dahilinde yahut hatalı politikalarla kullanım biçiminin doğurduğu sonuç çoğunlukla terörizmin yükselişi olmuştur. Nitekim Saddam Hüseyin'in düşüşünün ardından Amerikan politik karar vericilerinin ekseriyeti Sünni unsurlara dayanan Irak Ordusunu tümden

[189] "Al-Qaida linked group moves to patch up rift among insurgent factions", *International Herald Tribune*, (17 Nisan 2007), https://web.archive.org/web/20080127050439/http://www.iht.com/articles/ap/2007/04/17/africa/ME-GEN-Iraq-Insurgent-Split.php [Erişim 24.10.2021]

[190] Jessica D. Lewis, "Al-Qaeda in Iraq Resurgent: The Breaking the Walls Campaign, Part I", *Middle East Security Report 14*, (Eylül 2013) http://www.understandingwar.org/sites/default/files/AQI-Resurgent-10Sept_0.pdf [Erişim 22.10.2021]

lağvetmesi, bu orduda görev alanların yeni dönemde devlet görevi üstlenememesi ve yeni Şii unsurların Irak'ta her alanda ayrıcalıklı bir konum kazanarak bir anlamda IŞİD'i de sosyolojik bağlamda doğuran devr-i sabık üretmesi bu durumun delili konumundadır. Irak'ta askeri görevler üstlenmiş yüzbinlerce eğitimli asker bir gecede işsiz kalmış ve toplumsal statülerini kaybederek daha sonra tebarüz edecek öfke döneminde 'intikam' beklentisi içerisine girmiştir.[191]

Öte taraftan IŞİD'in ortaya çıkışının ardından yeni fenomen Ortadoğu dahilinde bir örtülü operasyon aracı olarak pek çok devletin ilgi alanında yer almıştır. Bu noktada da denklemin temelinde yine genel anlamda inanç özel anlamda ise mezhep olgusu bulunmaktadır. Alhadeff'e göre IŞİD'in 2013 yılında öldürülen stratejik aklı Hacı Bekir, Suriye'deki devrim sürecinde Beşar Esed'in istihbarat görevlileri ve Ruslarla Suriye'nin doğusuyla Irak'ın batısındaki Sünnileri bir araya getirerek ABD'ye karşı savaşacak bir devletin kurulması için anlaşmıştı. Böylece hem Suriye ve Irak'taki Sünniler ABD'nin müttefiki olmaktan çıkacak hem de IŞİD bir fenomene dönüşerek ABD'nin çıkarlarını tahrip edecek bir güç merkezine dönüşecekti.[192]

Burada spesifik bir örnek olarak El Kaide'nin bir türevi olan Irak İslam Devleti'nin IŞİD'e dönüşüm süreci bu motivasyonun tebarüz ettiği bir diğer süreçtir. Hassaten El Kaide'nin ideolojik merkeziyetçi ancak toprak bakımından merkeziyetsiz perspektifi Ebu Musab ez Zerkavi ile birlikte kısmen coğrafi bir temel de kazanmıştır. Bu temelin Irak merkezli olması yukarıda bahsedilen sosyolojik arka planla ilgili olduğu kadar dönemin cari görüntüsündeki bölgesel politikaların buna yol açmasıyla da ilgilidir.

2001 yılının Kasım ayında, yani Amerikan güçleri Afganistan'daki istilayı genişletirken daha sonra Irak'ta örgütün liderliğini yapacak olan Ebu Musab ez Zerkavi, Kandahar savunmasını planlamak üzere üst düzey bir toplantıya davet edilmiş ve bu toplantıda örgütün en güçlü bazı isimleriyle tanışma fırsatı bulmuştu. El Kaide'nin emniyet biriminin başındaki Seyfuladl'in ve Muhammed Halil'in de bulunduğu bu toplantı, örgütün Amerikan heyulası karşısındaki durumunu göstermesi yönüyle önemliydi. Çünkü Taliban ABD'nin hava gücüne karşı

[191] Iakovos Alhadeff, *The Architects of Al-Qaeda and ISIS*, [E-kitap], 2016, s. 25. https://www.kobo.com/us/en/ebook/the-architects-of-al-qaeda-and-isis [Erişim 27.11.2021]

[192] Alhadeff, s. 26.

topraklarını savunamıyor, Afganistan'da Amerikan istihbarat servislerinin etkisi hissediliyor, örgütün en tepesindeki isimlerden Ebu Hafs el Mısri ABD tarafından güdümlü bir füzeyle vuruluyor ve örgüt her geçen gün baskıyı daha derinden hissediyordu. Esasen bu görüntü örgütü inanç merkezli ancak fiili merkeziyetsiz perspektifini yenilemeye iten ana faktördü. Bu süreç boyunca örgütün eğitimli kadroları Afganistan'dan çıkarak Irak, Suriye, Türkiye, Kuzey Afrika ülkeleri, Yemen ve Somali'ye uzanmak zorunda kalmıştır. Bu zeminin doğru anlaşılması bir anlamda El Kaide'nin ve El Kaide'den türeyen örgütlerin itikadi bakışlarını nasıl etkin kıldığını da işaret etmektedir.[193]

Fishman da bu durumun bir kırılma olduğunu kanısındadır. Ona göre sadece Zerkavi dahi 2001 sonbaharında savaşa dahil olduğu Herat veya Kandahar'da ölseydi cihadi hareketler medeni dünya için bir tehlike olabilseler dahi IŞİD (İslam Devleti) gibi bir yapılanma hiç ortaya çıkmayacaktı.[194] Burada tekit etmek gerekir ki inanç temelli terörizm olgusu bazı alt faktörlerin bileşimiyle etki kazanmakta yahut etki kaybetmektedir. Hangi inanca veya mezhebe dayanırsa dayansın bu türden bir yaklaşımın izlerini görmek mümkündür.

IŞİD'in metodolojik yaklaşımının ilk versiyonu olarak kabul edebileceğimiz ve Ebubekir el Bağdadi'nin henüz El Kaide'nin Irak kolu ile ittifaka girmediği dönemde örgütlediği Ceyş'ul Sünne ve'l Cemaa yapılanmasının manifestosu bu duruma dair bazı hususları görünür kılmaktadır. Bağdadi tarafından 2005 yılında örgütün internet sitesinde yayınlanan manifestoda 'düşman bize özgü bir toplum inşa edemeyeceğimiz biçimde dünyanın kontrolünü ele geçirmiştir' denilmekteydi. Dolayısıyla Bağdadi daha cihadi kariyerinin en başında terörü ve şiddeti, itikadi anlamda arzu ettikleri toplumda yaşamaları için başka bir yol bulunmamasıyla ilişkilendirmektedir. Bu ilişkilendirme de inanç temelli terörizm ile El Kaide ve türevi örgütler arasındaki pozitif ilişkiyi ortaya koymaktadır. Nitekim Bağdadi aynı manifestoda ABD'nin ve Siyonist lobilerin Müslüman toplumları zehirleyecek devasa fonları kontrol ettiğini öne sürerek bu durumun Hz.Muhammed'in *"Diğer milletler sizi yemek için üstünüze üşüşecekler. Tıpkı bir kabın içindeki yemeği*

[193] Brian Fishman, *The Master Plan: ISIS, Al Qaeda, and the Jihadi Strategy for Final Victory*, Londra: Yale University Press, 2017, s. 33.

[194] Fishman, s. 34.

bitirmek için sofraya üşüştükleri gibi…"[195] hadisinin tezahürü olduğunu savunmaktadır.[196]

2010 yılının ardından Irak'ta oldukça aktif bir örgüt konumuna gelen yapılanma, 2015 yılında Irak topraklarının önemli bir kısmında hâkim hale gelmiş, Anbar, Musul, Tikrit, Ramadi, Felluce ve ülkenin güneyindeki çöl bölgelerini ele geçirmiştir. 2012 yılı itibariyle Irak, 1.227 vaka ile Küresel Terörizm İndeksi'nde birinci sırada bulunmaktaydı ve bahse konu saldırılarda 1810 kişi hayatını kaybetmişti. 2012 yılında Irak hükümetinin savunma harcaması ise Stockholm International Peace Research Institute verilerine göre 4,38 milyar dolar seviyesindeydi.[197]

Irak'ta bulunan Sünni örgütler açısından El Kaide lideri Usame bin Ladin'in 2011 yılındaki ölümü önemli bir kavşak olarak görülmektedir. Bin Ladin'in liderliği döneminde örgüte bağlılık bildiren Irak İslam Devleti, bu olayın ardından örgütün merkezinden defacto olarak bağımsızlaşmış ve Arap Baharı rüzgarıyla birlikte Irak'ta Şii ağırlıklı yönetime karşı gösterilere başlayan Sünni kitlelerin oluşturduğu politik atmosferi örgütsel amaçları için bir kaldıraç olarak görmüştür. 2011 yılında Mısır lideri Hüsnü Mübarek'in devrilmesi ve Libya lideri Muammer Kaddafi'nin de muhalifleri tarafından öldürülmesi El Kaide'nin merkezinden farklı olarak Arap diktatörlüklerine karşı mücadele etmeyi tavsiye eden Irak İslam Devleti'nin moral gücünü takviye etmiştir. Nitekim bu iki ülke de daha sonra örgütün yayılma sahası içerisinde yer almıştır. 18 Temmuz'da Suriye'nin başkenti Şam'da gerçekleştirilen bir saldırıda Savunma Bakanı Davud Raciha, yardımcısı Asıf Şevket, Kriz Masası Başkanı General Hasan Türkmani ve Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı Hişam Bahtiyar'ın öldürülmesi ise hem Suriye'deki çatışmalı sürecin tırmanması hem de Irak İslam Devleti'nin Suriye'ye geçebileceği güvenlik ortamının oluşması açısından

---

[195] Ahmed b. Hanbel, Müsned, thk: Şuayb Arnavut vd., Müessetü'r-Risale, 2001, c:14, s:331, Hadis no:8713 ; Ebu Davud, Sünen, thk: Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut 2010, Melahim 5, Hadis no: 4297

[196] Fishman, s. 602.

[197] Military expenditure by country, in constant (2017) US$ m., 1988-2018, *SIPRI*, 2019, https://www.sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932018%20in%20constant%20%282017%29%20USD%20%28pdf%29.pdf [Erişim 13.05.2019]

önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.[198] 2012 Eylül ayında ise ABD'de hazırlanan ve internette yayınlanan "Müslümanların Masumiyeti"[199] adlı film İslam dünyasında şiddetli protestoları tetikledi. Pakistan'ın büyük kentlerinde Cuma namazının ardından yapılan protestolarda 15 kişi hayatını kaybetti.

Libya'nın Bingazi şehrinde ise protestocular 11 Eylül'de ABD Büyükelçiliği'ni bastı. Olayda ABD'nin Libya büyükelçisi Christopher Stevens ile birlikte üç Amerikalı öldü.[200] Vakanın 11 Eylül'de gerçekleşmesi ABD kamuoyunu derinden sarsarken bu olayın ardından ABD güvenlik bürokrasinin odak noktası Arap baharıyla birlikte Libya'dan Irak'a kadar uzanan yeni çatışmalı ortam halini aldı.

2013 yılında SIPRI verilerine göre Irak'ın savunma harcamalarında bir önceki yıla göre artış yaşanmıştır. Bir önceki yıl 4.338 milyar dolar düzeyinde gerçekleşen savunma harcamaları 7.999 milyar dolara yükselmiştir.[201] Ülkede başlayan çatışmalı ortamdan ötürü savunma yatırımlarına ağırlık veren Irak hükümeti bu süreçte hem İran yönetimi hem de ABD tarafından ülkenin doğusunda yükselen ve Suriye'deki kaotik ortamdan beslenen silahlı isyana karşı Bağdat yönetimine destek vermiştir.

2013 yılı içerisinde ABD'nin bölgeye odaklanmasına sebep olan Boston maratonu saldırısının Çeçen olduğu açıklanan Çarnayev kardeşler tarafından gerçekleştirildiği açıklanırken bu durum ABD kamuoyunun dikkatini hem yabancı savaşçılar sorununa çekmiş hem de güvenlik bürokrasinin Irak ve Suriye'de artan radikalleşme potansiyeline yönelmesine yol açmıştır.[202]

---

[198] "High-ranking Syrian officials deny reports of their own assassinations", *Al Arabiya*, 20 Mayıs 2012, http://english.alarabiya.net/articles/2012/05/20/215270.html [Erişim 22.07.2021]

[199] "Filmi provakatif amaçla yaptım", *Anadolu Ajansı*, 12 Eylül 2012, https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filmi-provakatif-amacla-yaptim/336431 [Erişim 22.07.2021]

[200] "Benghazi siege: The ambassador's last minutes", *CNN*, 19 Aralık 2012, https://edition.cnn.com/2012/12/19/us/benghazi-what-happened/index.html [Erişim 22.07.2021]

[201] Military Expenditure Database, SIPRI, 2021, https://sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20world%20regions%20from%201988%E2%80%932020%20%28pdf%29.pdf [Erişim 20.07.2021]

[202] "Boston bombing suspect cites U.S. wars as motivation, officials say", *The Washington Post*, 23 Nisan 2013, https://www.washingtonpost.com/national/boston-bombing-suspect-cites-us-wars-as-motivation-officials-say/2013/04/23/324b9cea-ac29-11e2-b6fd-ba6f5f26d70e_story.html [Erişim 25.11.2021]

2014 yılında ise dünya genelinde terörist olarak tanımlanan faaliyetlerde önceki yıla göre yüzde 80 oranında artış olduğu gözlemlenmiştir ancak bu yıl içerisinde ilk kez Boko Haram, IŞİD'i yoğun eylemliliği ile geride bırakmıştır. Buna karşın Irak, 2014 yılında Küresel Terör İndeksi'ne göre dünyada terörden etkilenen ülkeler arasında birinci sırada yer almıştır. 2013 - 2014 yılları arasında terör saldırıları sonucu hayatını kaybedenlerin sayısı %55 oranında artarken toplamda. 9.929 kişi terörist saldırılar sonucu hayatını kaybetmiştir. 2014 yılında Irak'ta gerçekleşen terör saldırılarından kaynaklı ölümlerin yüzde 95'lik kısmından IŞİD sorumlu tutulmuştur.[203]

10 Haziran 2014'te Baduş'ta bir hapishaneye saldıran IŞİD, 670 Şii mahkûmu öldürürken[204] örgütün 3 Ağustos 2014'te Sincar'a düzenlediği saldırıda ise 500 Yezidi Iraklı hayatını kaybetmiştir.[205] İlk saldırı Irak'ta Şii gruplar ve örgütlerin Irak yönetimiyle ilgili ve çoğunlukla dini gerekçelere dayanan ihtilaflarını kenara bırakarak IŞİD'e odaklanmalarına yol açması anlamında önemliyken ikinci saldırı ise Irak'ta Kürt yahut Arap etnisitesine mensup olmasına karşın inançlarından ötürü iki topluluktan bağımsız bir görüntü çizen Iraklı Yezidilerin fiilen PKK'nın tesirine girmesine yol açmıştır.

7 Eylül 2014 yılında ise Musul'da eski Irak güvenlik görevlilerinden oluşan 150 kişi IŞİD tarafından infaz edilirken çekilen görüntüleri yayınlayan örgüt hem Irak'taki psikolojik etkisini güçlendirmiş hem de uluslararası toplum nezdinde ortaya koyduğu 'devlet olma' iddiasının altını doldurmaya dönük güçlü bir mesaj vermiştir. Temelde korkuyu geniş kitlelere yaymayı ve düşmanlarında korku oluşturmayı amaçlayan örgüt için bu gibi görüntüler daha sonra da propaganda amaçlı kullanılmıştır. Bu yıl içerisinde Irak'ın ikinci büyük kenti ve petrol üreticisi konumundaki Musul'u diğer

---

[203] *Institute for Economics and Peace*, Global Terrorism Index Report 2014 - Measuring And Understanding The Impact Of Terrorism, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Global%20Terrorism%20Index%20Report%202014.pdf [Erişim 20.07.2021]

[204] "Birleşmiş Milletler: IŞİD Irak'taki hapishanede savaş suçu işledi", *Sputnik*, 3 Aralık 2021, https://tr.sputniknews.com/20211203/birlesmis-milletler-isid-iraktaki-hapishanede-savas-suc-isledi-1051402699.html [Erişim 03.12.2021]

[205] "IŞİD, 500 Yezidiyi öldürdü", *TRT Haber*, 5 Ağustos 2014, https://www.trthaber.com/haber/dunya/isid-500-yezidiyi-oldurdu-139190.html [Erişim 25.11.2021]

Iraklı Sünni örgütlerle birlikte ele geçiren IŞİD,[206] bu hamlesinin ardından bölgede fiili bir güç haline gelmiş, kendi propaganda kaynaklarından Sykes - Picot anlaşması ile oluşan sınırları tanımadığını açıklamıştır. Musul'da Türkiye'nin başkonsolosluğunda çalışan personeli kaçıran örgüt bu süreçte gücünün zirvesine ulaşmıştır.[207] Hilafet iddiasını Iraklı lideri İbrahim Bedri Avvad Ali El Bedri'nin Hz. Muhammed'in soyundan geldiği bilgisine dayandıran örgütün bu söylemi, Arap baharının kışa doğru evirildiği, Yemen'de İran destekli Ensarullah örgütünün güçlendiği, Mısır'da Müslüman Kardeşler iktidarının askeri darbeyle devrildiği, Tunus'ta Müslüman Kardeşler'e yakın görüşlere sahip NAHDA'nın seçimi kazanmasına rağmen iktidarı paylaşmak zorunda bırakıldığı ve Suriye'de ise silahlı mücadelenin vekalet savaşına dönüştüğü atmosferde hayal kırıklığı yaşayan dini motivasyonu yüksek kitlelere ciddi şekilde tesir etmiştir. Örgütün El Kaide'nin metotlarından daha sert askeri metotları kullanması, pervasızlığı ve dini söyleminin kendisinden oldukça emin bir netliği haiz olması sosyal medya üzerinden bölgedeki gelişmeleri takip eden gençler üzerinde etkisini göstermiştir. Nitekim dünyanın dört bir yanından binlerce genç, örgütün hilafet iddiasına inanarak Irak ya da Suriye'ye giderek - örgüt jargonuyla hicret ederek - iki ülkede hem mevcut iktidarları hem de muhalif silahlı grupları sindirmeye dönük faaliyetlerde rol üstlenmiştir.

2014 yılında ABD, bölgede mütehakkim politik tavrını tekrar görünür hale getirerek Suriye'nin başkenti Şam'da düzenlenen kimyasal saldırıları takiben Şam rejiminin kimyasal silahlarını imha etmemesi halinde müdahaleyle karşılaşacağını duyurmuş ve bu duyurunun ardından silahların önemli bir kısmının Rusya - Çin garantörlüğünde yok edildiği açıklanmıştır. Aynı süreçte bölgede hem Şam rejimi hem de IŞİD'e karşı güvenlik politikaları tatbik eden ABD, Irak'ta Bağdat yönetimi ile Suriye'de ise PKK / PYD unsurlarının başını çektiği güçleri fiilen desteklemeye başlamıştır. Bahse konu süreç Türkiye'nin desteklediği muhaliflerin hem IŞİD, hem PKK / PYD hem de Şam yönetiminin ortak hedefi olmasına yol açarak silahlı

[206] "Special report - How Mosul fell: An Iraqi general disputes Baghdad's story", *Reuters*, 14 Ekim 2014, https://www.reuters.com/article/uk-mideast-crisis-gharawi-special-report/special-report-how-mosul-fell-an-iraqi-general-disputes-baghdads-story-idUKKCN0I30ZA20141014?edition-redirect=uk [Erişim 20.11.2021]

[207] "ISIL kidnaps Turkish consul, special forces, children in northern Iraqi hotspot", *Hürriyet Daily News*, 11 Haziran 2014, https://www.hurriyetdailynews.com/isil-kidnaps-turkish-consul-special-forces-children-in-northern-iraqi-hotspot-67660 [Erişim 20.11.2021]

muhalif gruplar bu sürecin ardından Suriye'de kontrol ettikleri toprakları kaybetmeye başlamışlardır.

2015 yılında küresel ölçekte terörist saldırılardan gerçekleşen ölümlerde %10'luk bir azalma olmuş ancak buna rağmen dünya genelindeki terörist saldırıların %20'si Irak'ta gerçekleşmiştir. Irak, 2015 yılında Küresel Terör İndeksi'ne göre dünyada terörden etkilenen ülkeler arasında birinci sırada yer alırken ülkede yaşanan şiddet içerikli olaylarda toplam 6.960 kişi hayatını kaybetti. Saldırıların %59'u IŞİD tarafından, %21'i ise Irak El Kaidesi tarafından gerçekleştirilmiş kalan kısmından ise ülkede faaliyet gösteren diğer gruplar sorumlu tutulmuştur.[208] Irak'ta geniş toprakları elinde tutan IŞİD, 9 Nisan 2015 günü Irak - Suriye sınırındaki Kaim kasabasında 300 sivili öldürmüştür. Bu saldırı Irak'ın batısı ile Suriye'nin doğusundaki Arap aşiretler ile IŞİD arasındaki sorunların tezahürü kabul edilmekle birlikte sonuçları itibariyle Irak'ın batısındaki bazı Sünni aşiretlerin Haşdi Şabi ile Suriye tarafındaki bazı Sünni aşiretlerin Suriye rejimi ve SDG - PKK (Suriye Demokratik Güçleri) ile iş birliği yapmasına yol açmıştır. Kontrol ettiği bölgelerin güçlü aşiretlerine tedhiş yöntemiyle mesaj vermek isteyen IŞİD'in bu girişimi, temelde çöl bölgesindeki Arap aşiretlerinin örgüte karşı konumlanmasının temel sebebi olarak görülmektedir.[209]

2015 yılının başında Irak'taki Sünni ve Şii topluluklar arasındaki ihtilafı körükleyecek bazı adımlar atan IŞİD tarafından Irak'ın Musul, Diyala, Kerkük ve Salahaddin kentlerinde Şiilere ait 17 türbe yıkılmıştır. 2015 yılı aynı zamanda Avrupa'da yükselişte olan aşırı sağ söylemin daha örgütlendiği bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Almanya'da İslam karşıtı ve yabancı düşmanı gösterilerle ortaya çıkan PEGIDA hareketi ülke genelinde düzenlenen gösterilerle protesto edilmiştir. Münster, Berlin, Hamburg, Stuttgart ve Münih ile diğer kentlerdeki protestolara 50 binden fazla gösterici katılırken bu gösterilerde doğrudan İslam dini ve müntesipleri hedef alınmıştır. Aynı süreçte Fransa'nın başkenti

[208] Global Terrorism Index Report 2015 - Measuring And Understanding The Impact Of Terrorism, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2015%20Global%20Terrorism%20Index%20Report_0_0.pdf [Erişim 20.07.2021]

[209] "ISIS militants take key Iraq-Syria border post", *France24*, 21 Haziran 2014, https://www.france24.com/en/20140621-iraq-militants-take-syria-border-post-isis-al-qaim-al-qaeda [Erişim 20.11.2021]

Paris'teki haftalık mizah dergisi Charlie Hebdo binasına İslam peygamberi Hz. Muhammed'e hakaret içerikli karikatürler çizdiği gerekçesiyle El Kaide'nin üstlendiği bir silahlı saldırı düzenlenmiş ve saldırı sonucunda 11 kişi hayatını kaybetmiştir. Saldırıyı gerçekleştirenlerin Said ve Şerif Kouachi kardeşler olduğu açıklanırken olay son 50 yılda ülke genelinde düzenlenen en kanlı terör saldırılarından biri olarak tarihe geçmiştir.[210] Kouachi kardeşler, henüz yakalanamadıkları süreçte gazetecilere yaptıkları açıklamalarda, sivilleri değil doğrudan karikatürü çizen dergiyi hedef aldıklarını ve bölgeden kaçarken de hiçbir sivile zarar vermediklerini öne sürmüşlerdir. Öte yandan Kouachi kardeşlerin saldırı için El Kaide'nin Arap yarımadası kolunun Yemen örgütlenmesinden talimat aldıkları açıklanmıştır. 2015'in henüz başında meydana gelen bu hadiseler hem Abdullah Azzam'ın 1980'li yılların başında dini kaynakları kullanarak detaylandırdığı doktrinin pratiğe geçtiği hem de dünyada İslam karşıtlığının yükseldiği bir yıl olarak görülmüştür. 2015 yılı ayrıca Rusya'nın Suriye'deki savaşa doğrudan müdahil olduğu yıl olmasından ötürü ayrı bir ehemmiyet taşımaktadır. Londra'da düzenlenen IŞİD karşıtı uluslararası toplantı örgütün yenilgiye uğratılması için geniş tabanlı bir ittifakın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Fransa ise bu süreçte IŞİD'in özel hedeflerinden birisi olma özelliğini muhafaza etmiş ve yıl boyu saldırılar devam etmiştir.

3 Şubat 2015'te Yahudi kültür merkezini koruyan 3 Fransız askeri bıçaklı saldırı sonucu yaralanmıştır.[211] 21 Ağustos 2015 günü ise 25 yaşındaki bir Faslı trende ateş açmış ancak yolcuların müdahalesi sonucu eylem başarıya ulaşamamıştır.[212] Öte yandan 13 Kasım 2015 tarihinde Paris'te IŞİD tarafından düzenlenen eş zamanlı saldırılar da Avrupa'nın güvenlik merkezli politikalara yönelmesine sebep olarak

[210] "Charlie Hebdo: Gun attack on French magazine kills 12", *BBC*, 7 Ocak 2015, https://www.bbc.com/news/world-europe-30710883 [Erişim 20.11.2021]

[211] "French soldiers wounded in Nice Jewish centre attack", *BBC*, 3 Şubat 2015, https://www.bbc.com/news/world-europe-31118020 [Erişim 20.11.2021]

[212] "Ayoub El-Khazzani on French train fought with ISIS in Syria", *Dailymail*, 24 Ağustos 2015, https://www.dailymail.co.uk/news/article-3207394/Pictured-Moroccan-terrorist-26-taken-hero-airman-friends-opening-fire-French-train-emerges-fought-ISIS-Syria-known-FOUR-intelligence-agencies.html [Erişim 20.11.2021]

Fransa'da uzun süreli bir olağanüstü hâl uygulaması başlamıştır.[213] Bu dönem IŞİD'in belli bir sınır ve bölgeyle sınırlanmayan Selefi - Cihadi savaş doktrininin uygulayıcısı olma iddiasıyla El Kaide'nin karşısına çıktığı bir dönem olarak görülmektedir. Suriye'de daha önce desteklediği Nusra Cephesi ile 2014 yılında ters düşen IŞİD, bu süreçte hem El Kaide ile bağlarını koparmış hem de El Kaide de dahil olmak üzere kendisi dışında kalan bütün İslamcı örgütleri tekfir ederek kendisine bağlanmayan grupları Müslüman kabul etmediğini ve onlarla da savaşacağını duyurmuştur. 13 Kasım 2015 günü düzenlenen IŞİD saldırıları aynı zamanda örgütün küresel bir aktör haline gelme çabasıyla ilgili bir gelişmedir. Paris'te art arda silahlı ve bombalı saldırılar düzenlenmiş, bir konser salonunda rehin alınan en az 89 kişi, polisin operasyonuna rağmen saldırganlar tarafından öldürülmüştür. Şehre yayılan 7 saldırıda toplamda 130 kişinin yanı sıra 7 saldırgan hayatını kaybetmiştir. Fransa Cumhurbaşkanı Hollande '*savaş nedeni*' olarak nitelendirdiği saldırıları IŞİD'in gerçekleştirdiğini açıklamıştır. Bu süreç Fransa'nın Doğu Akdeniz'e ağırlık verdiği ve Suriye ile Irak'a askeri anlamda yöneldiği bir dış politika sürecini başlatmıştır.

24 Ocak 2015 tarihinde IŞİD'in daha önce kaçırdığı Haruna Yukava'yı öldürmesi örgütün Uzakdoğu ülkelerinde gündeme gelmesine yol açmıştır.[214] 3 Şubat 2015 günü ise IŞİD, alıkoyduğu Ürdünlü pilot Muaz el-Kesasibe'nin yakılarak öldürüldüğünü gösteren fotoğrafları yayınlamıştır.[215] IŞİD karşıtı koalisyonun örgütün elindeki Rakka'ya düzenlediği hava saldırısına katılan pilot Muaz el Kesasibe'nin uçağı düşürülmüş ve kendisi de örgüt tarafından alıkonulmuştur. Ürdün istihbarat servisinin örgüte yakın görülen isimlerden Essam Muhammed Tahir el-Berkavi (Ebu Muhammed el Makdisi) aracılığıyla yürütülen takas müzakeresi boyunca örgütün Ürdün tarafını oyaladığı ve pilotun yakalandıktan birkaç gün sonra

[213] "November 2015 attacks: A timeline of the night that shook the French capital", *France24*, 8 Eylül 2021, https://www.france24.com/en/france/20210908-paris-november-2015-attacks-a-timeline-of-the-night-that-shook-the-city [Erişim 20.11.2021]

[214] "Haruna Yukawa: death in the desert marks a violent end to a troubled life", *The Guardian*, 25 Ocak 2015, https://www.theguardian.com/world/2015/jan/25/haruna-yukawa-execution-by-isis-confirmed [Erişim 20.11.2021]

[215] "Isis video shows Jordanian hostage being burned to death", *The Guardian*, 4 Şubat 2015, https://www.theguardian.com/world/2015/feb/03/isis-video-jordanian-hostage-burdning-death-muadh-al-kasabeh [Erişim 21.11.2021]

yakılarak infaz edildiği daha sonra ortaya çıkmıştır. Bu olay, Ürdün'ün IŞİD karşıtı sert bir politika izlemesine sebep olmuştur.

IŞİD'in bölgede yükselişini sürdürdüğü evrede Türkiye ile ABD arasında Suriyeli muhaliflere yönelik "eğit-donat" programı mutabakatı imzalanmıştır. Mutabakata göre iki ülke tarafından eğitilecek Suriyeli muhalif unsurların hem Şam yönetimine karşı hem de terörist olarak tanımlanan örgütlere karşı desteklenmesi üzerinde uzlaşma sağlanmıştır.

Bu süreçte Türkiye, IŞİD'in bölgedeki ilerleyişinden ötürü "Şah Fırat Operasyonu" ile Süleyman Şah Türbesi ve Saygı Karakolu'nu Süleyman Şah'ın kabriyle birlikte Suriye'de sınıra mücavir Suriye Eşmesi köyünün kuzeyinde ve aynı büyüklükteki araziye geçici olarak taşımıştır. Suriye'de fiilen Türk toprağı olan bölge bu hadisenin ardından önce IŞİD'in daha sonra ise PYD / PKK unsurlarının eline geçmiştir.

IŞİD mart ayında Musul yakınlarında bulunan Asurlular döneminden kalma bir antik kenti yıkarak ortadan kaldırmıştır. Aynı süreçte IŞİD Afrika'ya da yönelmiş; Nijerya'daki Boko Haram örgütü, SITE adlı internet sitesinin yayınladığı ve örgütün lideri Ebu Bekir Şekau'ya ait olduğu belirtilen video ile, halife olarak nitelediği IŞİD lideri Ebu Bekir el-Bağdadi'ye bağlılığını ilan etmiştir.[216] Bu olay IŞİD'in hızla küreselleşen hilafet iddiasının Müslümanların yaşadığı daha çok bölgede bilinmesi sonucunu doğurmuştur. Afrika'nın kuzeyinde de etki alanını genişleten IŞİD'e mensup şahıslar, Tunus'ta silahlı kişilerin parlamento binasının yanındaki Bardo müzesine saldırarak turistleri rehin alması üzerine çıkan çatışmada 20'si turist, biri güvenlik görevlisi, 2'si saldırgan 23 kişi ölmüş, 47 kişi ise yaralanmıştır.[217] Aynı süreçte Yemen'in başkenti Sana'da Husi Ensarullah Hareketi taraftarlarının yoğunlukta olduğu iki camiye Cuma namazı sırasında giren IŞİD mensupları, cuma namazı sırasında düzenledikleri intihar saldırılarıyla 146 kişiyi öldürmüş ve 350 kişiyi yaralamıştır.[218]

---

[216] "Boko Haram IŞİD'e biat etti", *Aljazeera Turk*, 8 Mart 2015, http://www.aljazeera.com.tr/haber/boko-haram-iside-biat-etti [Erişim 21.11.2021]

[217] "ISIS Claims Responsibility for Bardo Museum Attack", *ABC News*, 19 Mart 2015, https://abcnews.go.com/US/isis-claims-responsibility-bardo-museum-attack/story?id=29756262 [Erişim 21.11.2021]

[218] "Yemen crisis: Islamic State claims Sanaa mosque attacks", *BBC*, 21 Mart 2015, https://www.bbc.com/news/world-middle-east-31989844 [Erişim 21.11.2021]

21 Mayıs 2015 günü Suriye'nin antik Palmira kentine de ev sahipliği yapan Tedmür şehrini ele geçiren IŞİD, kentte bulunan ve oldukça kötü şöhrete sahip Tedmür cezaevini yıkmıştır.[219]

26 Mayıs 2015 günü Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Suriyeli muhalifler için eğit-donat programının küçük gruplarla başladığını, tüm altyapının oluşturulduğunu, gerekli teçhizatın kurulduğunu, ayrıca Türk ve Amerikalı personelin eğit-donat için hazır olduğunu açıklamıştır.

25 Ekim 2015 günü Eski İngiltere Başbakanı Tony Blair meclis oturumundaki soruşturma için yaptığı konuşmada, 2003'te ABD öncülüğünde gerçekleştirilen Irak'ın işgali sırasında yapılan hatalar ve rejimin devrilmesiyle neler yaşanacağını yanlış kavradıkları için özür dilemiştir.

31 Ekim 2015 günü, Sina Yarımadası'nda Rusya'ya ait yolcu uçağının düşmesi sonucu 224 kişi ölmüştür. Şarm El Şeyh - St. Petersburg seferini gerçekleştiren "9268" sefer sayılı Airbus - 320 tipi uçakta 17'si çocuk 217 yolcu ve 7 mürettebat bulunuyordu. IŞİD'e biat ettiğini duyuran Sina Vilayeti, uçağın kendilerince düşürüldüğünü gösteren görüntüler yayınlamıştır. Bir meşrubat kutusuna tuzaklanan zaman ayarlı bombayla uçağın havada infilak ettirildiği açıklanırken bahse konu saldırı Rusya'nın IŞİD karşıtı operasyonlarda aktifleşmesi sonucunu doğurmuştur.[220]

Sene boyunca IŞİD'in hedef aldığı Fransa ise 15 Kasım 2015 günü IŞİD güçlerini Suriye'de hedef almıştır. Fransız savaş uçakları, IŞİD'in Suriye'nin kuzeyinde bulunan Rakka bölgesindeki üssünü 15 ve 17 Kasım'da ağır bombardımana tutmuştur. Bombalanan hedefler arasında komuta merkezi, eğitim kampları ve mühimmat depoları yer almıştır.

2016 yılına gelindiğinde ise dünya genelinde terörist saldırılar sonucu hayatını kaybedenlerin oranının 2015'e göre yüzde 13 azaldığı gözlemlenmiştir. Irak'ta ise terörist saldırı olarak kayıtlara geçen olaylar sonucu hayatını kaybedenlerin sayısı

---

[219] "ISIS destroys Tadmur prison, site of Assad regime atrocities", *CBC*, 31 Mayıs 2015, https://www.cbc.ca/news/world/isis-destroys-tadmur-prison-site-of-assad-regime-atrocities-1.3094338 [Erişim 21.11.2021]

[220] "Russian Airliner Crashes in Egypt, Killing 224", *The New York Times*, 31 Ekim 2015, https://www.nytimes.com/2015/11/01/world/middleeast/russian-plane-crashes-in-egypt-sinai-peninsula.html [Erişim 21.11.2021]

yüzde 40 artmıştır. Küresel ölçekte terörden en çok etkilenen ülkeler arasında Irak yine birinci sırada yer almıştır.

2016 yılında Irak'ta 9.765 kişi hayatını kaybetmiş ve IŞİD, Irak'ta 2016 yılında yaklaşık 1.000 saldırı gerçekleştirmiştir. 2015'e göre saldırı oranı %22 oranında artarken Bağdat'ta bir pazar yerine düzenlenen bombalı saldırıda 383 kişi hayatını kaybetmiş, Musul'da da sivil yardım görevlileri ve güvenlik görevlilerinden 300 kişi örgüt tarafından infaz edilmiştir. 21 Ekim 2016'da ise 284 sivil Iraklı IŞİD tarafından kaçırıldı ve 22 Ekim'de toplu olarak infaz edildiler. Bu saldırılar, IŞİD'e karşı hem uluslararası toplum tarafından konsolide edilen güçlere hem de Irak tarafından oluşturulan yerel seferberlik güçlerine verilmiş bir mesaj olarak kabul edilmektedir.

2016 yılı ayrıca IŞİD'in Türkiye'yi de hedef almaya başlaması yönüyle ayrı bir önemi haizdir. 12 Ocak'ta, Sultanahmet Meydanı'nda, IŞİD mensubunun üzerindeki bombayı infilak ettirmesi sonucu, saldırgan dahil toplam 13 kişi hayatını kaybetmiş ve saldırı Türk ve dünya basınında geniş yankı uyandırmıştır.[221]

2016 yılının Mart ayı da hem Türkiye ve dünyadaki terör saldırılarıyla geçerken 13 Mart 2016'da Ankara Güvenpark'ta gerçekleşen bombalı saldırıda ikisi saldırgan 38 kişi hayatını kaybetmiştir.[222] Ayrıca Avrupa'nın başkenti Belçika da hedef olmuştur. Havalimanı ve metroyu hedef alan terör saldırıları Türkiye ve dünya gündemine ilk sıradan girmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin tüm kuvvetlerindeki seçkin birliklerinden oluşturulan Müşterek Özel Görev Kuvveti, 24 Ağustos sabahı Suriye'nin Cerablus bölgesinden IŞİD'i çıkarmak için yaklaşık dört ay sürecek Fırat Kalkanı harekâtına başlamış ve operasyonlarda 38 TSK personeli şehit olurken hedeflenen bölgenin tamamı ele geçirilmiştir.[223]

---

[221] "Istanbul's Sultanahmet District Hit by Blast; At Least 10 Dead, 15 Wounded", *NBC News*, 12 Ocak 2016, https://www.nbcnews.com/storyline/isis-terror/istanbul-turkish-media-says-blast-hits-sultanahmet-square-n494506 [Erişim 21.11.2021]

[222] "Ankara-Kızılay'da bombalı saldırı: En az 34 ölü", *BBC*, 13 Mart 2016, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160313_ankara_patlama [Erişim 21.11.2021]

[223] "Fırat Kalkanı Harekatı'nın üzerinden 4 yıl geçti", *Anadolu Ajansı*, 23 Ağustos 2020, https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/firat-kalkani-harekatinin-uzerinden-4-yil-gecti/1950575 [Erişim 21.11.2021]

Şiddet eylemleri ile başlayan 2016 yine terörle sona ermiş Beşiktaş Bursaspor maçından bir saat sonra, Vodafone Arena yakınlarında gerçekleştirilen çifte terör saldırısında 45 kişi şehit olmuş ve Türkiye'de bir günlük ulusal yas ilan edilmiştir.[224] Beşiktaş'ta gerçekleşen terör saldırısının yaralarını saramadan teröristler Kayseri'de çarşı iznine çıkan askerleri hedef almıştır. Halk otobüsünün geçişi sırasında bombalı araçla gerçekleştirilen saldırıda 14 TSK personeli şehit olmuştur.[225]

2017 yılında terörizm kaynaklı saldırılar sonucu gerçekleşen ölümlerde dünya genelinde bir azalma gerçekleşirken bu azalmanın sebepleri, Irak'ta IŞİD'in zayıflatılması, Suriye'de geniş topraklarda etkili olan muhtelif örgütlerin geriletilmesi ve Ortadoğu genelinde yaşanan çatışmalardaki yoğunluğun azalması olarak kabul edilmektedir. Buna karşın Irak'ta saldırılar oransal olarak azalsa da etkinliği sürmüştür. 17 Mart 2017 tarihinde IŞİD'in Musul'da gerçekleştirilen meskûn mahal operasyonlarına karşı rehin aldığı 230 kişi hayatını kaybetmiştir.

4 Haziran 2017 tarihinde ise Irak'ın Telafer bölgesinde yaşayan ve ekseriyeti Türkiye'nin psikolojik nüfuz alanında bulunan 200 Irak vatandaşı Türkmen IŞİD tarafından kaçırılmıştır. Kaçırılanlar 4 Temmuz 2017'de örgüt tarafından infaz edilmiştir.[226] 1 Haziran 2017 tarihinde ise Musul'un Zencili mahallesinden kaçanların üzerine ateş açan örgütün 163 sivili öldürdüğü bildirilmiştir. 21 Haziran 2017'de ise Musul'da bulunan Büyük Cami - Nuri Camii'nde bir bombalı saldırı gerçekleştirilmiş ve saldırıda 100 kişi hayatını kaybetmiştir.

Bütün bu saldırılara karşın Irak'ta terörizm kaynaklı ölümlerin sayısında bir önceki yıla nazaran 5.500 kişilik bir azalma oldu ve genel ölümlerin içerisinde terör kaynaklı ölümlerin oranı %56 oranında azaldı. Bu oran 2012 yılından beri görülen en düşük oran olarak kayıtlara geçirilmiştir. Saldırı istatistikleri bağlamında ise 2016 yılında 2.969 saldırı yaşanırken 2017 yılında bu sayının 1.956'ya düştüğü

[224] "İstanbul Beşiktaş'ta Vodafone Arena yakınında iki bombalı saldırı", *NTV*, 11 Aralık 2016, https://www.ntv.com.tr/turkiye/istanbul-besiktasta-vodafone-arena-yakininda-iki-bombali-saldiri,hsgWcdz2R0C0X564FE8aKg [Erişim 21.11.2021]

[225] "Kayseri'de Erciyes Üniversitesi yakınında terör saldırısı", *Anadolu Ajansı*, 17 Aralık 2016, https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/kayseride-erciyes-universitesi-yakininda-teror-saldirisi/708138 [Erişim 21.11.2021]

[226] "Iraklı Türkmen vekil: IŞİD Telafer'de 200'den fazla Türkmen'i katletti", *Sputnik*, 5 Temmuz 2017, https://tr.sputniknews.com/20170705/irakli-turkmen-vekil-isid-telafer-turkmen-1029141175.html [Erişim 21.11.2021]

gözlemlenmiştir. 2013'ten 2017 yılına kadar Irak, terörist saldırılar kaynaklı ölümlerin görüldüğü ülkeler arasında birinci sırada yer almaktayken 2017 yılı itibariyle Afganistan listenin birinci sırasında yer almıştır.

Irak'ın ikinci büyük kenti Musul, 9 Temmuz 2017'de, Haziran 2014'ten beri kenti kontrol eden IŞİD güçlerinden geri alınmıştır.

Etkinliğini kronolojik olarak özet mahiyette dahi olsa yukarıda aktardığımız IŞİD'in doğuşu ile ilgili bir başka iddia ise ilgi çekicidir. Irak'ta ortaya çıkan sonra diğer devletlerin desteğiyle Suriye başta olmak üzere bölge ülkelerine yayılan IŞİD'in eski ABD başkanı G.Bush ve eski Büyük Britanya Başbakanı T.Blair tarafından Irak işgali sırasında kurulduğundan bahsedilmektedir. The Guardian gazetesinin yazarı Seumas Milne'e göre ABD'nin işgal politikaları hem El Kaide'nin doğuşunda hem de El Kaide'den doğan IŞİD'in örgütlenmesinde ana sebeptir.[227]

2001 sonrası inanç kaynaklı şiddet eylemlerinin çeşitlenmesi ve artışı da yukarıda tasrih edilen bağlama destek sunmaktadır. ABD'nin Afganistan'a girmesinin ardından hem üye hem de sempatizan anlamında sınırlı bir etkiyi haiz olan El Kaide örgütü bu süreçte Arap coğrafyası başta olmak üzere Müslüman ülkelerin genelinde daha bilinir hale gelmiştir. Hatta bu süreç boyunca El Kaide uluslar üstü bir örgütlenme imkanını bulmuştur.[228] Elbette bu durum El Kaide örgütünün yönetici kadrosunun savaşla olgunlaşmış tecrübeleriyle yakından ilgilidir. Daha sonra bu örgütlenme gücünün IŞİD'in yaygınlaştığı dönemde de görüldüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak El Kaide'nin kendi içerisinde 'Dış Operasyonlar Birimi' olarak isimlendirdiği yapıyı yöneten Ebu Ubeyde el Pençşiri, Ebu Hafs el Mısri ve Ebu Zübeyde gibi isimler 1990'ların ortalarından itibaren Avrupa, Ortadoğu ve Doğu Afrika'ya ulus ötesi hücreler göndermişlerdir. Bu hücrelerden en bilineni Muhammed Atta'nın yönettiği Hamburg hücresi olmuş ve bu hücre de planladığı

[227] Richard Norton-Taylor, "Terror trial collapses after fears of deep embarrassment to security services", *The Guardian,* 1 Haziran 2015, https://www.theguardian.com/uk-news/2015/jun/01/trial-swedish-man-accused-terrorism-offences-collapse-bherlin-gildo [Erişim 28.10.2021]

[228] Mohammad-Mahmoud Ould Mohamedou, "The Rise and Fall of Al Qaeda Lessons in Post-September 11 Transnational Terrorism," *Geneva Center for Security Policy*, Eylül 2011, s. 18. https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/gcsp/0022687/f_0022687_18672.pdf [Erişim 21.11.2021]

eylemde başarıya ulaşmıştır. Ancak bu dönemde dahi El Kaide, Usame bin Ladin'in ölümünün ardından etkilediği kadar geniş bir kitleye erişememiştir.[229]

Amerikan raporlarına göre Afganistan'ın işgalinin ardından El Kaide, Jamaat Al Tandhim Al Sirri li Munadhamat Qaedat al Jihad fi Europa ismiyle Avrupa'da yapılanmıştır. Bu dönem aynı zamanda hücrelerin etkinliğini sürdürdüğünü de söylemek mümkündür. Aynı dönemde Mısır'da Tandhim El Kaide fi Misr ismiyle varlık göstermeye başlamış, Irak'ta ise Tandhim Al Qaeda fi Bilad Al Rafidayn yapısı ülkedeki Sünni direniş ekseninin merkezinde yer alacak öneme erişmiştir. Daha sonra Ebu Musab Abdulvedud künyesini kullanan Abdelmalek Droukdel Mağrip El Kaidesi'ni (Tandhim Al Qaeda fil Maghreb Al Islami) örgütlemiştir ki bu örgüt halen Kuzey Afrika'da faal konumdadır. ABD'nin özel bir önem atfettiği Suudi Arabistan'da El Kaide, Tandhim Al Qaeda fil Jazira Al Arabiya ismiyle örgütlenmiş ve yoğun güvenlik önlemlerine karşın bazı operasyonlar icra edebilmiştir. Aynı zamanda örgüt bu süreçte Yemen'de etkin hale gelmiş, geniş kitlelere tesir edecek Enver el Evlaki gibi bir alternatif lider ortaya çıkarmış ve Suriye savaşının ardından burada da örgütlenme hızı şaşırtıcı boyutta gelişmiştir.[230]

Bu bağlamda Mohammad-Mahmoud Ould Mohamedou'nun tespiti mühim görünmektedir. Bugün artık El Kaide bireysel olarak Usame Bin Ladin'in liderliğinin ötesinde inanç temelli bir terör / şiddet organizasyonu olarak uluslararası güvenlik tehditleri üretmeyi sürdürmektedir. Hala an az 6 ülkede faal olduğu öngörülmektedir. Nitekim burada önemli olan grubun en başında ortaya koyduğu savaş planının merkezinde uzun soluklu bir mücadele olması gösterilebilir.[231]

2017 yılında bu konuda pek çok araştırmacının katkı verdiği bir rapor yayınlayan ABD merkezli Wilson Center da bu 'uzun soluklu' mücadeleyi analizinin önemli bir noktasına koymaktadır. Zira yakın tarihte inanç temelli terör organizasyonu olarak El Kaide bu süreç içerisinde hem kurucu liderinin ölümü hem de IŞİD'in bir rakip olarak yükselişi gibi krizlerle başa çıkarak ayakta kaldı. Hatta Yemen ve Suriye gibi

[229] Mohamedou, s. 18-19.

[230] Mohamedou, s. 23-24.

[231] Mohamedou, s. 33.

ülkelerde değişen siyasi görüntüye uyum sağlayarak bazı durumlarda daha ulusal refleksler göstermeyi başardı.[232]

Bu noktada 'cihadi' söyleme sahip bir örgüt olarak El Kaide'nin yine 'cihadi' söyleme sahip IŞİD ile bu alanın mümessili olma bağlamında girdiği rekabet, sürecin en kritik aşamalarından birisi olarak mühimdir. Hem uluslararası karaktere sahip olma hem de yabancı savaşçıları kendi ajandası için mobilize edebilme noktasında bugün iki örgüt pek çok coğrafyada birbirleriyle savaşı sürdürmektedir. Afganistan, Suriye, Yemen ve Mısır gibi El Kaide'nin güçlü kollarının bulunduğu coğrafyalarda bugün IŞİD'in de bölgesel politikalar açısından dikkate alınacak boyutlarda varlık göstermesi uzun vadede ne gibi sonuçlar doğuracağı muğlak bir husustur.

Bu aşamada IŞİD'in Suriye'de El Kaide ile giriştiği alan kazanma rekabeti ülkedeki El Kaide kolunu ulusal bir karakter kazanmaya zorlamış ve sonuç olarak El Kaide'nin Suriye kolu her ne kadar Batı ittifakı açısından hala tam olarak içselleştirilememiş olsa da örgüte olan biatını geri çekmiştir. Halihazırda Heyet Tahrir'uş Şam isimli bir çatı örgütü yöneten Ebu Muhammed el Colani, 2013 yılı sonunda bir tercih yaparak o tarihe kadar bağlı olduğu Ebubekir el Bağdadi'den ayrılmış ve o tarihten itibaren IŞİD'in söylemi sertleşirken Colani'nin söylemi ise daha ılımlı bir karakter kazanmıştır. IŞİD'in aşırı eylemlerinden ötürü örgütle aynı paranteze alınmak esasen diğer bütün 'cihadi' örgütler için menfi görülmüştür.[233]

[232] Robin Wright, *The Jihadi Threat: ISIS, al-Qaeda, and Beyond*, Washington D.C.: United States Institute of Peace, 2017, s. 6.

[233] Max Blumenthal, *The Management of Savagery How America's National Security State Fueled the Rise of Al Qaeda, ISIS, and Donald Trump*, New York: Verso Books, 2020, s. 295.

BÖLÜM IV

SONUÇ

El Kaide örgütünün uluslararası terörizm bağlamında konumlanışıyla ilgili incelenen literatür, örgüt kaynaklarınca ortaya konulan yaklaşımın uluslararası terörizmin unsurlarıyla arasındaki bağımlı - bağımsız değişken ilişkisi pozitif görülerek, örgütün net bir şekilde uluslarası etkinliğe sahip bir terör organizasyonu olduğu ve bu durumu inanç temelinde açıkça ifade edip benimsediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu zeminde örgütün beyan ettiği ve çalışmanın ikinci bölümünde detaylandırılan ideolojik formasyon uluslararası bir karaktere sahiptir. Örgüt ABD'nin liderlik yaptığı inancına sahip olduğu Batı ittifakına tümden karşı bir söyleme sahiptir ve bu ittifaka dahil olan her ülkede saldırılar düzenleyebileceğini deklare etmektedir. Aynı zamanda örgüt belirgin bir inanç motivasyonuna sahip olmakla birlikte saldırıları etnik bir ayrıma sahip değildir. Örgüt Arap ülkeleri (Suudi Arabistan, Yemen, Suriye, Irak ve benzeri ülkeler) ve halkı çoğunlukla Müslüman olan ülkelerde de (Türkiye, Bosna Hersek, Afganistan, Pakistan, Endonezya ve Filipinler gibi ülkeler) saldırılar düzenlemektedir. Bu bağlamda uluslararası terörizm bağlamında örgüt kendi çıkış noktasındaki itirazla uyumlu bir eylemsel politika icra etmiştir. Özellikle örgütün 11 Eylül 2001 tarihli saldırıları kadar sonuçları bakımından ve örgüt kaynaklarına göre başarılı görülen yahut başarısız görülen saldırılarında da aynı bağlam dikkat çekmektedir.

Örgütün kuruluş dönemine ait Yemen saldırılarından amaçları açısından en büyük saldırısı konumundaki 11 Eylül eylemlerine kadar gerçekleştirdiği saldırılar örgütün ideolojik açıdan deklare ettiği uluslararası amaçları, eylem tarzı açısından pek çok farklı ülkede gerçekleşmesi yönüyle oluşturmak istediği uluslararası korku ortamının oluşmasına ve sonuçları yönüyle Batı toplumlarında bir 'korku figürü' haline gelmesine yardımcı olmuştur. Bu noktada örgütün eylemlerinin uluslararası sonuçları ve örgütün 'terörizm' ithamını fiilen reddetmemesi ulaşılan sonuçlarla ilgili önemli verilerdir. Aksine El Kaide örgütü, terörizmin hem amaç hem eylem hem de sonuçlar itibariyle İslam inancının bir emri olduğunu, 'kafirlerin korkutulması için kuvvet hazırlanması' bağlamında bütün Müslümanlar açısından bu fiili icra etmenin yahut desteklemenin dini görev / farz-ı ayn hükmüne sahip bulunduğunu beyan etmektedir. Önceki bölümlerde birkaç kere değinildiği üzere örgüt, terörizm ithamını bu retorikle karşılayan nadir örgütler arasındadır.

Bütün bunlarla birlikte çalışmanın birinci bölümünde yoğunlukla atıfta bulunulan ve kavramsal olarak terörizm yahut terörizmin çevre kavramlarının tanımına dair süregelen tartışmalar doğal olarak El Kaide örgütü için de geçerli bir zemine sahiptir. Zira örgütün bu ithamları kabul etmesi uluslararası hukuk nezdinde herhangi bir konum farkına yol açmamıştır. Ancak sonuçlar yönüyle El Kaide örgütünün uluslararası bir ittifakın asli hedefi haline gelmesi ve bunun neticesi olarak örgütsel varlığının neredeyse yok denilebilecek seviyelere gerilemesi, ilgili tartışmalara dair karşılıklı aktörlerin ya bugün sağ olmamaları ya da siyasi görevlerinin bulunmaması gibi amillerden ötürü örgüt pek çok araştırmacı nezdinde 'başarısız' görülmektedir. Ancak örgütün kuruluş dönemiyle bugün bulunduğu görüntü arasında örgütsel araçlar yönüyle değilse bile temel amaçlar yönüyle bir uyum olduğunu söylemek mümkündür. Zira karakteri itibariyle 'Selefi - Cihadi' bir fikrin özellikle Müslüman gençlere propaganda vasıtaları aracılığıyla ihraç edilmesini hedefleyen örgüt bu noktada belirgin bazı pozitif sonuçlara ulaşmıştır. Nitekim örgütün uluslararası terörizm bağlamında konumunu tekit eden pek çok ülkede hala merkezden bağımsız ve örgütün temelde arz ettiği forma sahip örgütlerin varlığından söz etmek mümkündür. Örgütün ilk eylemini gerçekleştirdiği Yemen'de hala aktör konumunda bulunması, Somali'nin önemli bir bölümünde El Kaide ile aynı ideolojik formasyona sahip Eş Şebab örgütünün operasyonel gücünü koruması ve hatta kısmen arttırmış olması, Suriye savaşının en başında ortaya çıkan ilk örgütlenmelerden bir tanesinin El Kaide'ye bağlı Nusret Cephesi olması, Kuzey Afrika'da kendisini örgüte bağlı ilan eden AQIM (Mağrip El Kaidesi) yapılanmasının Tunus, Cezayir, Mali ve kısmen Libya'da görünür olması, Irak'ta özellikle İran sınırına yakın bölgelerde hala örgütün varlığına dair raporların sızması, Fransa'da Yemen El Kaidesi kökenli Qouachi kardeşlerin Charlie Hebdo isimli dergiye düzenlediği baskının Avrupa'da oluşturduğu dehşet gibi unsurlar örgütün fikrinin devam ettiğine dair pozitif emarelerdir. Her ne kadar bu yapılanmaların örgütün merkeziyle ilişkisine dair açık kaynakta bilgilere ulaşılamamış olsa da ilgili yapılanmaların medya ofisleriyle El Kaide'nin merkezi medya yapılanması 'Sahab Medya' arasında bir söylem benzerliği bulunduğu söylenilebilir.

Esasen örgütün terörizm ve uluslararası terörizm bağlamında bulunduğu konum yine örgütün beyan ettiği amaçların ulaşılabilirliği yönünden başarısız addedilmektedir. Zira örgüt amaçları yönüyle İsrail devletinin yıkılmasını, Müslüman ülkelerde Batı

ittifakına dahil olan bütün rejimlerin yerine İslami yönetimlerin kurulmasını ve ABD'nin başını çektiği ittifaka ait bütün askeri unsurların Müslüman ülkelerden tamamen çekilmesini istemektedir. Bu amaçlara ulaşılamamış olması yönüyle örgüt başarısız kabul edilmektedir ve bu nedenle 'terörizm' bağlamında uluslararası örgütler tarafından yine de odaklanılan konumunu korumaktadır. Öte taraftan Fransız Devrimi sonrası modern terörizm kapsamında değerlendirildiği halde amaçları bakımından başarılı olmuş örgütler de bulunmaktadır. Avrupa'da IRA'nın sağladığı etnik ve dini kazanımlar, Afganistan'da uluslararası arenada El Kaide ile benzeştirilen Taliban'ın diplomatik muhatap kabul edilmesi, Filistin'de HAMAS örgütünün pek çok ülke tarafından terörist görülmesine karşın HAMAS'ın da doğal bileşeni olduğu Filistin yönetiminin BM'de statü kazanması, Suriye'nin kuzeyinde Rusya ve İran tarafından terörist ilan edilen oluşumların Cenevre ve Astana müzakere süreçlerinde masada kendilerine yer bulabilmeleri, aynı şekilde uzak Asya'da Mindanao Adaları'nda Filipinler yönetimine karşı yarım asırdır savaşan ve terör örgütü olmakla suçlanan Moro İslami Kurtuluş Cephesi'nin (MILF) özerklik kazanması, Suriye'nin kuzeyinde ABD tarafından desteklenen ve Türkiye tarafından PKK'ya bağlı olmakla itham edilen PYD / YPG unsurlarının belirli bir bölgede özerk yönetim ilan etmesi, Yemen'de İran destekli Husi Ensarullah güçlerinin ülkenin önemli bir bölümünü kontrol etmesi gibi örnekler terörizmin uluslararası zeminde sonuçlar bakımından başarılı görülebileceği örneklerdir.

Dolayısıyla terörizm ve uluslararası terörizm bağlamında yaşanan tartışmalar temelde politik sonuçları üzerinden ele alındığı için kavramının tanımında olduğu gibi muğlak bir doğaya sahiptir. Chomsky'nin çalışmada atıfta bulunulan görüşleri de bu bakış açısını destekler mahiyettedir. Esasen devlet destekli terörizm olgusu ve devletlerin terör örgütlerini araç olarak kullanmasının modern bir politik gelenek halini alması uluslararası zeminde hangi örgütün terörist olarak değerlendirilebileceğine dair tartışmalara yol açmaktadır. Örneğin Rusya tarafından terörist kabul edilen Çeçenistan İçkerya Cumhuriyeti'nin Kafkasya Emirliği ilanı öncesinde pek çok batılı ülke tarafından resmen tanınması, HAMAS örgütünün Katar ve Türkiye'de diplomatik zeminlerde bulduğu karşılık, Türkiye'nin terörist kabul ettiği PYD / YPG örgütünün 'özgürlük savaşçısı' olarak görüldüğü Avrupa meclislerinde askeri üniformayla görüntü verebilmesi ve Rusya'da resmi ofisinin bulunması, Irak'ta Haşdi Şabi isimli İran Devrim Muhafızları bağlantılı Şii örgütün

süreç içerisinde suçlandığı pek çok katliama rağmen Irak Ordusu bünyesine katılması gibi hususlar yukarıda değinilen tartışmayla ilgili önemli veriler sunmaktadır. Hususen terör örgütü yahut uluslararası terörist örgüt kapsamında kabul edilmek günümüzde ilgili kavramın unsurlarından çok devam eden politik süreçlerle ilişkilidir.

Nihai anlamda El Kaide terör örgütü ve uluslararası terörizm arasındaki bağıntı, örgütün bu ithamı kabul etmesi ve propaganda haline getirmesi yönüyle önemli bir örnek teşkil etmektedir. Kuruluşundaki paradigmanın yanı sıra saldırılarının organizasyon formuna kadar bütünüyle uluslararası zeminde hareket eden El Kaide, 11 Eylül 2001 saldırılarını yaptıktan sonra açıkladığı gerekçeler noktasında da belirgin uluslararası neticeler elde etmiştir. Uluslararası terörizmle ilgili muhtelif örneklerin incelendiği bölümde El Kaide'nin kendisinin yahut kendisinden neşet eden örgütlerin Lübnan, Irak, Mısır, Libya, Suriye ve Kuzey Afrika'da hala eylemsel olması örgütün oluşturduğu ideolojik zeminin hala etkin olduğuna işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abdulhakîm, Ömer. *Küresel İslami Direniş Çağrısı*. İstanbul: Anlatı Yayınları, 2018.

Abdulfettâh, Nebîl. *el-Mushaf ve's-Seyf: Sirâ'u'd-Dîn ve'd-Devle fî Misr*. Kahire: Mektebetu Medbûlî, 1977.

Acun, Can ve Keskin, Bünyamin. *The PKK's Branch in Northern Syria PYD-YPG*. Istanbul: SETA Yayınları, 2018.

Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. Müessesetü'r-Risale, 2001.

Al-Khattar, Aref M. *Religion and Terrorism: An Interfaith Perspective*. Westport: Praeger Publishers, 2003.

Aykın, Hasan. *Aklama ve Terörün Finansmanı ile Mücadelenin Küresel Boyutu*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2010.

Berger, J. M. *Jihad Joe: Americans Who Go to War in the Name of Islam*. Washington, D.C.: Potomac Books, 2011.

Bergen, Peter L.. *Holy War, Inc.: Inside the Secret World of Osama Bin Laden*. New York: Free Press, 2002.

Berner, Brad. *The World According to Al Qaeda*. New Delhi: Peacock Books, 2007.

Blumenthal, Max. *The Management of Savagery How America's National Security State Fueled the Rise of Al Qaeda, ISIS, and Donald Trump*. New York: Verso Books, 2020.

Burke, Jason. *Al-Qaeda: The True Story of Radical Islam*. London: Penguin Books, 2007.

Buhârî, Muhammed b. İsmaîl. *Camiu's-Sahîh*. Mısır: Bulak Matbaası, 1893.

Bürgel, Johann Christoph. *Allmacht und Mächtigkeit: Religion und Welt im Islam*. Munster: LIT Verlag, 2017.

Büyükkara, Mehmet Ali. *Çağdaş İslami Akımlar*. İstanbul: Klasik Yayınları, 2016.

Chaliand, G. ve Blin, A. (Ed.). (2016). *The History of Terrorism: From Antiquity to ISIS*. Oakland, California: University of California Press.

Chomsky, Noam. *The Culture of Terrorism*. Boston MA: South End Press, 1988.

Commins, David. *The Wahhabi Mission and Saudi Arabia.* London: Bloomsbury Publishing, 2005.

Demirel, Emin. *Türkiye'de El-Kaide Unsurları*. İstanbul: IQ yayıncılık, 2005.

Ebu Davud. *Sünen*. Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2010.

Ende, Werner. *Der Islam in der Gegenwart: [Entwicklung und Ausbreitung, Kultur und Religion, Staat, Politik, und Recht]*. München: C.H. Beck, 2005.

Esposito, John L.. *The Oxford Encyclopedia of the Modern Islamic World.* Oxford: Oxford University Press, 1995.

Esposito, John L.. *Kutsal Olmayan Savaş*. İstanbul: Oğlak Yayınları, 2003.

El-Lîbî, Atıyyetullah. *Türk Mücahidlerin Sorularına Cevaplar*. İstanbul: Küresel Kitap, 2014.

Falk, Avner. *Islamic Terror : Conscious and Unconscious Motives*. Westport, Conn.: Praeger Security International, 2008.

Fishman, Brian. *The Master Plan: ISIS, Al Qaeda, and the Jihadi Strategy for Final Victory.* Londra: Yale University Press, 2017.

Gunaratna, Rohan. *Inside Al Qaeda: Global Network of Terror*. New York: Columbia University Press, 2002.

Hacker, Frederick J.. *Crusaders, Criminals, Crazies: Terror and Terrorism in Our Time.* New York: W.W. Norton, 1976.

Haynes, Jeffrey. *Religion and Terrorism.* Oxford: The Oxford Handbook of Terrorism, 2019.

Hoffman, Bruce. *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press, 1999.

İbn Manzûr. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sâdir, 1955.

Juergensmeyer, Mark. *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence.* California: University of California Press, 2004.

Kepel, Gilles. *The War for Muslim Minds: Islam and the West.* Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 2004.

Kepel, Gilles. *Jihad: The Trail of Political Islam*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 2003.

Kepel, Gilles. *The prophet and pharaoh: Muslim extremism in Egypt.* London: Al Saqi Books, 1985.

Laqueur, Walter. *The new terrorism : fanaticism and the arms of mass destruction*. New York: Oxford University Press, 1999.

Laqueur, Walter. *The Age of Terrorism.* Boston: Little Brown and Company, 1987.

Laqueur, Walter. *Guerrilla: A Historical and Critical Study*. Londra: Weidenfeld and Nicolson, 1977.

Lewis, Bernard. *What Went Wrong?: The Clash Between Islam and Modernity in the Middle East.* New York: Harper Perennial, 2003.

Lowther, Adam B. ve Lindsay, Beverly. *Terrorism's unanswered questions*. Westport, Conn: Praeger Security International, 2009.

Marx, Karl. *Critique of Hegel's "Philosophy of right"*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.

Moghadam, Assaf ve Fishman, Brian. *Fault Lines in Global Jihad: Organizational, Strategic, and Ideological Fissures.* Abingdon: Taylor & Francis, 2011.

Moghadam, Assaf. *The Globalization of Martyrdom: Al Qaeda, Salafi Jihad, and the Diffusion of Suicide Attacks*. Baltimore: Johns Hopkins University, 2008.

Mohamedou, Mohammad-Mahmoud. *Understanding Al Qaeda : the transformation of war*. London, Ann Arbor, MI: Pluto, 2007.

Nâfi', Beşir Musa, Abdu'l-Mevla, İzzuddin ve Takıyye, El-Hevvâs. *Arap Dünyasında Selefilik ve Selefi Hareketler*. İstanbul: Yarın Yayınları, 2016.

Noth, Albrecht. *Heiliger Krieg und heiliger Kampf im Islam und Christentum*. Bonn: Ludwig Rohrscheid Verlag, 1966.

Peters, Rudolph. *Islam and colonialism: the doctrine of Jihad in modern history*. The Hague, The Netherlands: Mouton Publishers, 1979.

Post, Jerold M.. *Origins of terrorism: psychologies, ideologies, theologies, states of mind.* New York: Cambridge University, 1990.

Rapoport, David C.. *Inside Terrorist Organizations.* New York: Columbia University Press, 1988.

Roth, John, Greenburg, Douglas ve Wille, Serena B. *Monograph on Terrorist Financing - Staff Report to the Commission*. Washington D.C.: National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, 2004.

Roy, Olivier. *Globalized Islam : the search for a new ummah.* New York: Columbia University Press, 2004.

Sachar, Howard M.. *A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time*. New York: Alfred A. Knop, 2007.

Sageman, Marc. *Understanding Terror Networks.* Pennsylvania: Penn Press, 2004.

Scheuer, Michael. *Osama Bin Laden*. New York: Oxford University Press, 2011.

Stepanova, Ekaterina. *Terrorism in Asymmetrical Conflict: Ideological and Structural Aspects.* SIPRI Research Report. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Stern, Jessica. *Terror in the Name of God: Why Religious Militants Kill.* New York: Ecco Press, 2003.

Tarlow, Peter. *Sports Travel Security.* Oxford: Butterworth-Heinemann, 2017.

Triandis, Harry C.. *Fooling ourselves : Self-deception in politics, religion, and terrorism*. Westport, Conn.: Praeger, 2009.

Vyver, Johan D. van der. *Religious Human Rights in Global Perspective: Legal Perspectives.* New York: Springer, 1996.

Watt, W. M. ve Welch, A. T.. *Der Islam I, Mohammed und die Frühzeit, Islamisches Recht, Religiöses Leben*. Stuttgart: Der Islam, 1980.

Webel, Charles. *Terror, Terrorism, and the Human Condition.* Londra: Palgrave Macmillan, 2005

Whelan, Richard. *El-Kaidecilik: İslam'a Tehdit Dünya'ya Tehdit*. Ankara: Platin Yayınları, 2006.

Wright, Lawrence. *The Looming Tower: Al-qaeda and the Road to 9/11*. New York: Alfred A. Knopf, 2006.

Wright, Robin. *The Jihadi Threat: ISIS, al-Qaeda, and Beyond*. Washington D.C.: United States Institute of Peace, 2017.

Makaleler

Abrahms, Max. “What Terrorists Really Want: Terrorist Motives and Counterterrorism Strategy.” *International Security*. Vol. 32, No. 4 (2008): 78-105.

Akçay, Ekrem Yaşar. “Terörün Uluslararasılaşması ve Güvenlik: 11 Eylül Örneği.” Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, 2010.

Ankony, Robert C.. "A New Strategy for America's War on Terrorism." *Patrolling magazine (75th Ranger Regiment Association)*. Vol. 26, No. 3 (2011): 56–57.

Atran, Scott. “Genesis of suicide terrorism.” *Science*. Vol. 299, No. 5612 (2003): 1534-1539.

Barghothi, Jawad L. “International Terrorism in Historical Perspective”, *Comparative Criminal Justice: Traditional and Nontraditional Systems of Law and Control*, ed. Charles B Fields, Richter H Moore, Jr. (Long Grove. Ill.: Waveland Press Inc. 1996): s. 83-96.

Baumeister, Roy F. ve Leary, Mark R.. “The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation.” *Psychological Bulletin*. Vol. 117, No. 3, (1995): 497-529.

Borum, Randy. “Understanding the terrorist mindset.” *FBI Law Enforcement Bulletin*. Vol. 72, No. 7 (2003): 7-10.

Bozdemir, Mevlüt. “Terör (mü) ve Terörizm (mi)?” *SBF Basın Yayın Yüksekokulu Yıllığı*. C. 6 (1982): 523-530.

Brannan, David W.. “Talking to "terrorists": Towards an independent analytical framework for the study of violent substate activism.” *Studies in Conflict & Terrorism*. Vol. 24, No. 1 (2001): 3-24.

Crenshaw, Martha. "An Organizational Approach to the Analysis of Political Terrorism." *Orbis-A Journal of World Affairs*. Vol. 29, No. 3 (1985): 465-489.

Crenshaw, Martha. “The psychology of political terrorism.” *Political Psychology*. ed. John T. Jost, Jim Sidanius (New York: Psychology Press, 2004): s. 379-413.

Dönmezer, Sulhi. “Her yönüyle tedhiş”, *Son Havadis* (10. 11. 1977).

Hale, William. “Espionage, Double-Dealing and Mystery: Kim Philby in Turkey, 1945-48.” *Journal of Anglo-Turkish Relations*. Vol. 1, No. 1 (January 2020): 1-10.

Hanauer, Laurence S.. “The path to redemption: Fundamentalist Judaism, territory, and Jewish settler violence in the West Bank.” *Studies in Conflict & Terrorism.* Vol. 18, No. 4 (1995): 245-270.

Harris, John W.. “Domestic Terrorism in the 1980's.” *FBI Law. Enforcement Bulletin*. Vol. 56, No. 11 (October 1987): 5-13.

Hegghammer, Thomas. “Abdullah Azzam, The Imam of Jihad.” *Al Qaeda in Its Own Words*. ed. Gilles Kepel, Jean-Pierre Milelli (Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 2010) : s. 81-101.

Hoffman, Bruce. “The Confluence of International and Domestic Trends in Terrorism.” *Terrorism and Political Violence,* Vol. 9, No. 2, (1997): 1-15.

Hoffman, Bruce. ““Holy terror”: The implications of terrorism motivated by a religious imperative.” *Studies in Conflict & Terrorism.* Vol. 18, No. 4, (1995): 271-284.

Horgan, John. “The search for the terrorist personality.” *Terrorist, victims, and society: Psychological perspectives on terrorism and its consequence*. ed. Andrew Silke (London: John Wiley, 2003): s. 3-27.

Ifantis, Kostas. “Understanding International Politics After The 11 September Terrorist Attacks: A Note on The New Security Paradigm.” *Perceptions: Journal of International Affairs*. Vol. 7, No. 1, (2002): 1-9.

Jenkins, Brian. “International terrorism: A balance sheet.” *Survival Global Politics and Strategy.* Vol. 17 (1975): 158-164.

Johnson, Phillip W. ve Feldmann, Theodore B.. "Personality types and terrorism: Self-psychology perspectives." *Forensic Reports*. Vol. 5, No. 4, (1992): 93-303.

Juergensmeyer, Mark. “Terror mandated by god.” *Terrorism and Political Violence.*

Vol. 9, No. 2, (1997): 16-23.

Khatchadourian, Haig. “Terrorism and Morality.” *Journal of Applied Philosophy.* Vol. 5, No. 2 (1988): 131-145.

Knutson, J. N. “Social and psychodynamic pressure toward a negative identity: the case of an American revolutionary terrorist.” *Behavioral and quantitative perspectives on terrorism.* ed. Alexander Y. ve Gleason J. M. (New York: Pergamon, 1981): s. 105-150.

Koncagül, İzzet. “Terörizmin Unutulan Yüzü: Devlet Terörizmi.” *Savunma Bilimleri Dergisi*, s. 39 (2021): 323-353.

Luckabaugh, Robert ve Diğerleri. “Terrorist behavior and US foreign policy: Who is the enemy? Some psychological and political perspectives.” *Psychology*. Vol. 34, No. 2, (1997): 1-15.

Marcia, James. "Identity and Self-Development." *Encyclopedia of Adolescence.* ed. Richard Lerner, Anne Peterson ve Jeanne Brooks-Gunn. Vol. 1 (New York: Garland, 1991).

Mohamedou, Mohammad-Mahmoud Ould. “The Rise and Fall of Al Qaeda – Lessons in Post-September 11 Transnational Terrorism.” *Geneva Center for Security Policy*. (September 2011). https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/gcsp/0022687/f_0022687_18672.pdf [Erişim 21.11.2021]

Öztürk, Serdar ve Çelik, Kamil. “Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri.” *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*. c. 1, No. 2 (2009): 86-106.

Pape, Robert A.. “The Strategic Logic of Suicide Terrorism.” *The American Political Science Review*. Vol. 97, No. 3 (2003): 343-361.

Pinto, Jose F.. “Global Religious Terrorism, a troubling phenomenon,” *Global Journal of Human Social Sciences*. Vol. 19, No. 1 (2019): 1-7.

Porta, Donatella Della. “Political Socialization in Left-Wing Underground Organizations: Biographies of Italian and German Militants.” *International Social Movement Research*. Vol. 4 (1992): 259-290.

Post, Jerold M.. ““It’s us against them”: the group dynamics of political terrorism.” *Terrorism*. Vol. 10, No. 1 (1987): 23-35.

Post, Jerold M.. “Notes on a psychodynamic theory of terrorist behaviour.” *Terrorism*. Vol. 7, No. 2 (1984): 241-256.

Rahman, Khairiah A.. “News media and the Muslim identity after the Christchurch mosque massacres.” *Kōtuitui: New Zealand Journal of Social Sciences Online*. Vol. 15, No. 2 (2020): 360-384.

Ranstorp, Magnus. “Terrorism in the Name of Religion.” *Journal of International Affairs*. Vol. 50, No. 1, *Religion: Politics, Power and Symbolism* (1996): 41-62.

Rapoport, David C.. "Terrorism as a Global Wave Phenomenon: An Overview." Oxford Research Encyclopedia of Politics. (2017)

Rapoport, David C.. “Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions.” *The American Political Science Review*. Vol. 78, No. 3 (1984)

Salib, Emad. “Suicide terrorism: A case of folie à plusieurs?” *British Journal of Psychiatry*. Vol. 182, No. 6, (2003): 475-476.

Silke, Andrew. “The psychology of suicidal terrorism” *Terrorist, Victims, and Society: Psychological perspectives on terrorism and its consequence*, ed. Andrew Silke (London: John Wiley, 2003): s. 93-108.

Stevenson, Jonathan. “Pragmatic Counter-terrorism.” *Survival Global Politics and Strategy*. Vol. 43, No. 4, (2001): 35-48.

Tınas, Murat. "Broadened Perspective On Foreign (Terrorist) Fighters In Syrian Civil War." *Liberal Düşünce Dergisi*. c. 25, s. 97 (2020): 134

White, Jonathan R.. “Political Eschatology A Theology of Antigovernment Extremism.” *The American Behavioral Scientist*. Vol. 44, No. 46, (2001): 937-956.

İnternet Kaynakları

"Al-Qaida linked group moves to patch up rift among insurgent factions." *International Herald Tribune*. 17 Nisan 2007.

https://web.archive.org/web/20080127050439/http://www.iht.com/articles/ap/2007/04/17/africa/ME-GEN-Iraq-Insurgent-Split.php [Erişim 24.07.2021].

Alhadeff, Iakovos. *The Architects of Al-Qaeda and ISIS*. [E-kitap]. 2016.

https://www.kobo.com/us/en/ebook/the-architects-of-al-qaeda-and-isis

[Erişim 27.11.2021]

America's New War: Responding to Terrorism." CNN. 1 Ekim 2001.

https://transcripts.cnn.com/show/lkl/date/2001-10-01/segment/00,

[Erişim 21.12.2020].

“Ankara-Kızılay'da bombalı saldırı: En az 34 ölü.” BBC. 13 Mart 2016.

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/03/160313_ankara_patlama [Erişim 21.11.2021]

“Ayoub El-Khazzani on French train fought with ISIS in Syria.” Dailymail. 24 Ağustos 2015.

https://www.dailymail.co.uk/news/article-3207394/Pictured-Moroccan-terrorist-26-taken-hero-airman-friends-opening-fire-French-train-emerges-fought-ISIS-Syria-known-FOUR-intelligence-agencies.html [Erişim 20.11.2021].

Baker, Aryn. "Who Killed Abdullah Azzam.” Time. 28 Haziran 2009. http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1902809_1902810_1905173,00.html [Erişim 10.07.2021].

Barlett, Donald L. ve Steele. "The Oily Americans." Time. 13 Mayıs 2003. https://web.archive.org/web/20181209092109/http://content.time.com/time/magazine/article/0,9171,450997-92,00.html [Erişim 23.03.2021].

“Benghazi siege: The ambassador's last minutes.” CNN. 19 Aralık 2012.

https://edition.cnn.com/2012/12/19/us/benghazi-what-happened/index.html [Erişim 22.07.2021].

"Bin Laden on tape: Attacks 'benefited Islam greatly'". CNN. 14 Aralık 2001. https://edition.cnn.com/2001/US/12/13/ret.bin.laden.videotape/index.html [Erişim 21.07.2021].

“Birleşmiş Milletler: IŞİD Irak'taki hapishanede savaş suçu işledi.” Sputnik. 3 Aralık 2021. https://tr.sputniknews.com/20211203/birlesmis-milletler-isid-iraktaki-hapishanede-savas-suc-isledi-1051402699.html [Erişim 03.12.2021].

“Boko Haram IŞİD'e biat etti.” Aljazeera Turk. 8 Mart 2015. http://www.aljazeera.com.tr/haber/boko-haram-iside-biat-etti [Erişim 21.11.2021].

“Boston bombing suspect cites U.S. wars as motivation, officials say.” The Washington Post. 23 Nisan 2013. https://www.washingtonpost.com/national/boston-

bombing-suspect-cites-us-wars-as-motivation-officials-say/2013/04/23/324b9cea-ac29-11e2-b6fd-ba6f5f26d70e_story.html [Erişim 25.11.2021].

"Charlie Hebdo: Gun attack on French magazine kills 12." BBC. 7 Ocak 2015. https://www.bbc.com/news/world-europe-30710883 [Erişim 20.11.2021].

DCI Counterterrorist Center Central Intelligence Agency. "Combating Terrorism: Interagency Framework and Agency Programs to Address the Overseas Threat." 2003.https://www.govinfo.gov/content/pkg/GAOREPORTS-GAO-03-165/html/GAOREPORTS-GAO-03-165.htm#:~:text=For%20example%2C%20the%20Department%20of,States%20as%20combating%20terrorism%20overseas [Erişim 12.05.2021].

Definition, History, and Types of Terrorism, History of Terrorism, https://ekuonline.eku.edu/homeland-security/definition-history-and-types-terrorism [Erişim 04.07.2021].

Chowdhury, Debasish Roy. "Is India Headed for an Anti-Muslim Genocide?" https://time.com/6103284/india-hindu-supremacy-extremism-genocide-bjp-modi/ [Erişim 05.10.2021].

Dawoud, Khaled. "Mohammed Atef." The Guardian. 19 Kasım 2001.

https://www.theguardian.com/news/2001/nov/19/guardianobituaries.afghanistan [Erişim 21.07.2021].

Encyclopedia Britannica. "Irgun Zvai Leumi | Jewish right-wing underground movement."
https://web.archive.org/web/20180522054438/https://www.britannica.com/topic/Irgun-Zvai-Leumi [Erişim 01.10.2021].

FATF, Methodology for Assessing Compliance with the FATF 40 Recommendations and the FATF 9 Special Recommendations, (Şubat 2009): 60-61

https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/methodology.pdf [Erişim 27.09.2021].

Federal Bureau of Investigation, "Terrorism Definitions."

https://www.fbi.gov/investigate/terrorism?__cf_chl_jschl_tk__=pmd_78d5259dacd03379a7dd30439627aea5655f59a7-1626911760-0-gqNtZGzNAiKjcnBszQgi [Erişim 12.05.2021].

“Fırat Kalkanı Harekatı'nın üzerinden 4 yıl geçti.” Anadolu Ajansı. 23 Ağustos 2020. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/firat-kalkani-harekatinin-uzerinden-4-yil-gecti/1950575 [Erişim 21.11.2021].

“Filmi provakatif amaçla yaptım.” Anadolu Ajansı. 12 Eylül 2012.

https://www.aa.com.tr/tr/dunya/filmi-provakatif-amacla-yaptim/336431 [Erişim 22.07.2021].

Fitzgerald, Patrick J. “United States v. Enaam M. Arnaout.” Governments Evidentiary Proffer Supporting the Admissibility of Co-Conspirator Statements.

https://web.archive.org/web/20040805085950/http://news.findlaw.com/wsj/docs/bif/usarnaout10603prof.pdf [Erişim tarihi: 21.07.2021].

“French soldiers wounded in Nice Jewish centre attack.” BBC. 3 Şubat 2015. https://www.bbc.com/news/world-europe-31118020 [Erişim 20.11.2021].

"Full transcript of bin Ladin's speech". Al Jazeera. 1 Ocak 2016.

https://web.archive.org/web/20160101093303/http://www.aljazeera.com/archive/2004/11/200849163336457223.html, [Erişim 20.07.2021].

Gillon, Jihâd. “From Bin Laden to al-Zawahiri: The story of al-Qaeda’s rise.” The Africa Report. 7 Mayıs 2021. https://www.theafricareport.com/85342/from-bin-laden-to-al-zawahiri-the-story-of-al-qaedas-rise/ [Erişim 20.07.2021].

Global Terrorism Index 2015. Institute for Economics and Peace. s. 33.

http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/11/Global-Terrorism-Index-2015.pdf [Erişim 08.07.2021].

Global Terrorism Index Report 2014 - Measuring And Understanding The Impact Of Terrorism, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Global%20Terrorism%20Index%20Report%202014.pdf [Erişim 20.07.2021].

Global Terrorism Index Report 2015 - Measuring And Understanding The Impact Of Terrorism,

https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2015%20Global%20Terrorism%20Index%20Report_0_0.pdf [Erişim 20.07.2021].

“Haruna Yukawa: death in the desert marks a violent end to a troubled life.” The Guardian. 25 Ocak 2015. https://www.theguardian.com/world/2015/jan/25/haruna-yukawa-execution-by-isis-confirmed [Erişim 20.11.2021].

"High-ranking Syrian officials deny reports of their own assassinations". Al Arabiya. 20 May 2012. http://english.alarabiya.net/articles/2012/05/20/215270.html [Erişim 22.07.2021].

Hooper, John ve Whitaker, Brian. “Extremist View of Islam Unites Terror Suspects.” The Guardian. 26 October 2001. https://www.theguardian.com/world/2001/oct/26/afghanistan.terrorism2 [Erişim 17.07.2021].

"How much did the September 11 terrorist attack cost America?". Institute for the Analysis of Global Security. http://www.iags.org/costof911.html [Erişim 17.07.2021].

“Iraklı Türkmen vekil: IŞİD Telafer'de 200'den fazla Türkmen'i katletti.” Sputnik. 5 Temmuz 2017. https://tr.sputniknews.com/20170705/irakli-turkmen-vekil-isid-telafer-turkmen-1029141175.html [Erişim 21.11.2021].

“ISIL kidnaps Turkish consul, special forces, children in northern Iraqi hotspot.” Hürriyet Daily News. 11 Haziran 2014.

https://www.hurriyetdailynews.com/isil-kidnaps-turkish-consul-special-forces-children-in-northern-iraqi-hotspot-67660 [Erişim 20.11.2021].

“ISIS Claims Responsibility for Bardo Museum Attack.” ABC News. 19 Mart 2015. https://abcnews.go.com/US/isis-claims-responsibility-bardo-museum-attack/story?id=29756262 [Erişim 21.11.2021].

“ISIS destroys Tadmur prison, site of Assad regime atrocities.” CBC. 31 Mayıs 2015. https://www.cbc.ca/news/world/isis-destroys-tadmur-prison-site-of-assad-regime-atrocities-1.3094338 [Erişim 21.11.2021].

“ISIS militants take key Iraq-Syria border post.” France24. 21 Haziran 2014. https://www.france24.com/en/20140621-iraq-militants-take-syria-border-post-isis-al-qaim-al-qaeda [Erişim 20.11.2021].

"Isis video shows Jordanian hostage being burned to death." The Guardian. 4 Şubat 2015. https://www.theguardian.com/world/2015/feb/03/isis-video-jordanian-hostage-burdning-death-muadh-al-kasabeh [Erişim 21.11.2021].

"İstanbul Beşiktaş'ta Vodafone Arena yakınında iki bombalı saldırı." NTV. 11 Aralık 2016. https://www.ntv.com.tr/turkiye/istanbul-besiktasta-vodafone-arena-yakininda-iki-bombali-saldiri,hsgWcdz2R0C0X564FE8aKg [Erişim 21.11.2021].

"Istanbul's Sultanahmet District Hit by Blast; At Least 10 Dead, 15 Wounded." NBC News. 12 Ocak 2016. https://www.nbcnews.com/storyline/isis-terror/istanbul-turkish-media-says-blast-hits-sultanahmet-square-n494506 [Erişim 21.11.2021].

"IŞİD, 500 Yezidiyi öldürdü." TRT Haber. 5 Ağustos 2014.

https://www.trthaber.com/haber/dunya/isid-500-yezidiyi-oldurdu-139190.html [Erişim 25.11.2021].

İleri, Kasım. "ABD'de, Suudi Arabistan'ın 11 Eylül saldırılarına dahline dair bilgilerin gizliliğinin kaldırılması istendi." https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abdde-suudi-arabistanin-11-eylul-saldirilarina-dahline-dair-bilgilerin-gizliliginin-kaldirilmasi-istendi/2292952 [Erişim 03.07.2021].

"Jewish Terrorism under the British Mandate", Canadians for Justice and Peace in the Middle East, Mart 2007. https://d3n8a8pro7vhmx.cloudfront.net/cjpme/pages/2211/attachments/original/1471975203/23-En-Jewish-Terrorism-under-British-Mandate.pdf?1471975203 [Erişim 06.10.2021].

"Jihad Against Jews and Crusaders", World Islamic Front Statement, 23 Şubat 1998. http://www.fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm [Erişim 19.07.2021].

Kalay, Güler. "Terör ve Terörizm." https://politikadergisi.com/okur-makale/teror-ve-terorizm [Erişim 21.11.2021].

Kamolnick, Paul. "Countering Radicalization and Recruitment To Al-Qaeda: Fighting The War of Deeds" http://www.jstor.org/stable/resrep11311 [Erişim 23.07.2021].

Katzman, Kenneth. "Al Qaeda: Profile and threat assessment," CRS Report for Congress. 17 Ağustos 2005. https://sgp.fas.org/crs/terror/RL33038.pdf [Erişim 22.07.2021].

“Kayseri'de Erciyes Üniversitesi yakınında terör saldırısı.” Anadolu Ajansı. 17 Aralık 2016.

https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/kayseride-erciyes-universitesi-yakininda-teror-saldirisi/708138 [Erişim 21.11.2021].

Krueger, Alan B. ve Maleckova, Jitka. “Does Poverty Cause Terrorism?” The New Republic. 24 Haziran 2002. https://newrepublic.com/article/91841/does-poverty-cause-terrorism [Erişim 28.10.2021].

Lewis, Jessica D. "Al-Qaeda in Iraq Resurgent: The Breaking the Walls Campaign, Part I." Institute for the Study of War, Middle East Security Report No: 14 (Eylül 2013): 35

http://www.understandingwar.org/sites/default/files/AQI-Resurgent-10Sept_0.pdf [Erişim 22.07.2021].

Maizland, Lindsay. “India’s Muslims: An Increasingly Marginalized Population.” Council on Foreign Relations. https://www.cfr.org/backgrounder/india-muslims-marginalized-population-bjp-modi [Erişim 25.09.2021].

Mariotti, Steve. “A Root Cause of Terrorism Is Not Religion.” HuffPost. 6 Aralık 2017. http://www.huffingtonpost.com/steve-mariotti/a-root-cause-ofterrorism_b_10063938.html [Erişim 28.10.2021].

Marson, Barrett. “How Southern Arizona became home base for terror." Arizona Daily Star. 24 Temmuz 2004.

http://tucson.com/news/world/military/how-southern-arizona-became-home-base-for-terror/article_fa0ca409-5e3f-50c3-9611-b15f31a0cd6f.html,

[Erişim 11.07.2021].

Mehmood, Sultan “The roots of terrorism.” Dawn. 18 Mart 2013. https://www.dawn.com/news/796177 [Erişim 28.10.2021].

Military expenditure by country, in constant (2017) US$ m.,1988-2018. SIPRI. 2019. https://www.sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20all%20countries%20from%201988%E2%80%932018%20in%20constant%20%282017%29%20USD%20%28pdf%29.pdf [Erişim 13.05.2019].

Military Expenditure Database. SIPRI. 2021.

https://sipri.org/sites/default/files/Data%20for%20world%20regions%20from%201988%E2%80%932020%20%28pdf%29.pdf [Erişim 20.07.2021].

MIPT Terrorism Knowledge Base. http://www.tkb.org [Erişim 20.07.2021].

"November 2015 attacks: A timeline of the night that shook the French capital." France24. 8 Eylül 2021.

https://www.france24.com/en/france/20210908-paris-november-2015-attacks-a-timeline-of-the-night-that-shook-the-city [Erişim 20.11.2021].

Norton-Taylor, Richard. "Terror trial collapses after fears of deep embarrassment to security services." The Guardian. 1 Haziran 2015. https://www.theguardian.com/uk-news/2015/jun/01/trial-swedish-man-accused-terrorism-offences-collapse-bherlin-gildo [Erişim 28.10.2021].

"Osama Bin Laden Is Dead -- Where Are the Other 9/11 Perpetrators?" ABC News. 11 Eylül 2010. https://abcnews.go.com/Blotter/osama-bin-laden-dead-911-perpetrators-now/story?id=13511484 [Erişim 21.07.2021].

"Pakistan to Demand Taliban Give Up Bin Laden as Iran Seals Afghan Border." Fox News Channel. 16 Eylül 2001. https://www.foxnews.com/story/pakistan-to-demand-taliban-give-up-bin-laden-as-iran-seals-afghan-border [Erişim 21.07.2021].

Paulauskas, Kęstutis. "Caydırıcılık Hakkında." Nato Review İnternet Sitesi. 05 Ağustos 2016. https://www.nato.int/docu/review/tr/articles/2016/08/05/caydiricilik-hakkinda/index.html [Erişim 23.05.2021].

"Reassessing The Threat: The Future of Al Qaeda and Its Implications for Homeland Security." House Hearing 110-132. 30 Temmuz 2008.

https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-110hhrg46632/html/CHRG-110hhrg46632.htm [Erişim 06.10.2021].

Riedel, Bruce. "The 9/11 Attacks' Spiritual Father." Sunday. 11 Eylül 2011. https://www.brookings.edu/opinions/the-911-attacks-spiritual-father/ [Erişim 23.07.2021].

Rizzo, Tony. "KC man linked to early al-Qaida." The Kansas City Star. 9 Eylül 2006. http://www.globalsecurity.org/org/news/2006/060909-alqaeda-link.htm [Erişim 21 Temmuz 2021].

Rosen, S. McKee. “International Journal of Ethics.” [Electronic Version]. *Encyclopaedia of the Social Sciences*, Vol. 42, No. 3. (1932): 342-343. https://www.jstor.org/stable/2989592 [Erişim 28.10.2021].

“Russian Airliner Crashes in Egypt, Killing 224.” The New York Times. 31 Ekim 2015. https://www.nytimes.com/2015/11/01/world/middleeast/russian-plane-crashes-in-egypt-sinai-peninsula.html [Erişim 21.11.2021].

Sanchez, Raf. “Jerusalem Syndrome: the madness that grips foreigners on the streets of the holy city.” The Telegraph. 26 Mart 2016. https://www.telegraph.co.uk/news/2016/03/26/jerusalem-syndrome-the-madness-that-grips-foreigners-on-the-stre/ [Erişim 28.10.2021].

"Security Council Al-Qaida Sanctions Committee Deletes Wa'el Hamza Abd al-Fatah Julaidan from Its Sanctions List." Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi. 26 Ağustos 2014. https://www.un.org/press/en/2014/sc11534.doc.htm [Erişim 10.11.2021].

Silverstein, Ken. "The Al Qaeda Clubhouse: Members lacking." Harper's Magazine. 5 Temmuz 2006.

https://web.archive.org/web/20120224150529/http://www.harpers.org/archive/2006/07/sb-al-qaeda-new-members-badly-needed-1151963690 [Erişim 03.07.2021].

“Special report - How Mosul fell: An Iraqi general disputes Baghdad's story.” Reuters. 14 Ekim 2014. https://www.reuters.com/article/uk-mideast-crisis-gharawi-special-report/special-report-how-mosul-fell-an-iraqi-general-disputes-baghdads-story-idUKKCN0I30ZA20141014?edition-redirect=uk [Erişim 20.11.2021]

Tarlow, Peter. “The Interaction of Religion and Terrorism,” International Journal of Safety and Security in Tourism/Hospitality, s. 6. https://www.palermo.edu/Archivos_content/2017/Economicas/journal-tourism/edicion16/PAPER-2.pdf [Erişim 28.10.2021].

The Global Reach of Al Qaeda. Senate Hearing 107-390. 18 Aralık 2001. https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-107shrg77601/html/CHRG-107shrg77601.htm [Erişim 06.10.2021].

“Transcript: Bin Laden video excerpts.” BBC News Online. 27 Aralık 2001. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1729882.stm. [Erişim 21.07.2021].

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Terörle Mücadele Kanunu, Madde 1– (Değişik birinci fıkra: 15/7/2003-4928/20 md.) https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713.pdf [Erişim 25.04.2021].

Ulph, Stephen. "The Islambouli Enigma." [Electronic Version] *Terrorism Focus*. Vol. 1 No. 3, (2004): 1-3. https://web.archive.org/web/20060719010502/http://www.jamestown.org/terrorism/news/article.php?issue_id=3059 [Erişim 20.07.2021].

United Nations Office on Drugs and Crime. "Defining key elements of terrorism and violent extremism handout."

https://www.unodc.org/documents/e4j/Secondary/Terrorism_Violent_Extremism_Defining_key_elements_of_terrorism_and_violent_extremism_.pdf

[Erişim 05.07.2021].

US State Department. "Patterns of Global Terrorism 1983-2001." https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/serial?id=patglobalterror [Erişim 04.07.2021].

"Yahudilere ve Haçlılara karşı Cihad" fetvası. Arapça orijinali. 23 Şubat 1998. https://web.archive.org/web/20160626184406/https://www.library.cornell.edu/colldev/mideast/fatw2.htm [Erişim 20.07.2021].

"Yemen crisis: Islamic State claims Sanaa mosque attacks." BBC. 21 Mart 2015. https://www.bbc.com/news/world-middle-east-31989844 [Erişim 21.11.2021].

Zelin, Aron Y.. "The War between ISIS and al-Qaeda for Supremacy of the Global Jihadist Movement." https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/war-between-isis-and-al-qaeda-supremacy-global-jihadist-movement [Erişim 21.07.2021].